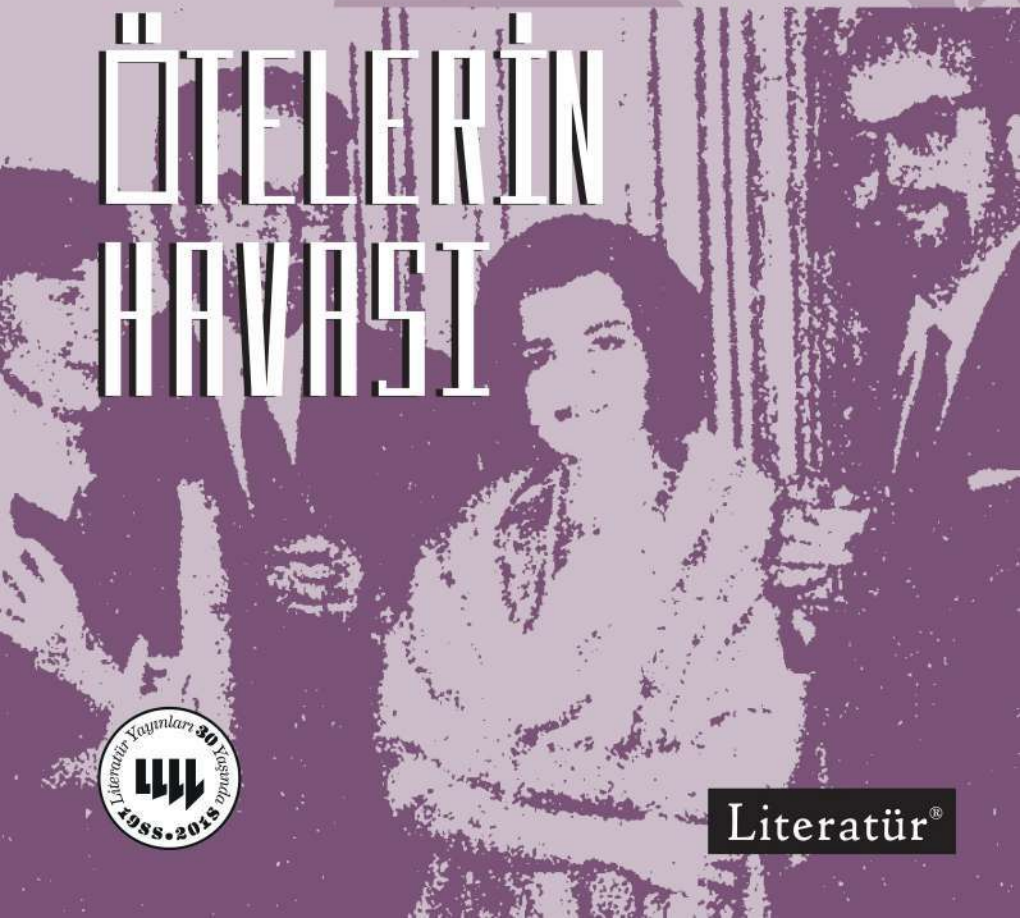
MAHMUT MAKAL

ÖTELERİN HAVASI

Literatür Yayınları 30 Yaşında 1988•2015

Literatür®

Ötelerin Havası

Mahmut Makal'ın Kısa Yaşamöyküsü

Aksaray İl'ine bağlı *Demirci* köyünde 1930 yılında doğdu. Anasının adı **Atike**, babasının adı **İsmail**'dir. Ana tarafından dedesi Şık **Süleyman**, baba tarafından dedesi Topal **Süleyman**. Şık dedesi Kurtuluş Savaşında şehit olmuş, Topal dedesi de yine Kurtuluş Savaşında yaralanarak aksak kalmıştır.

Makal'ın okul çağı yaklaşırken iyi bir rastlantı ile köyüne okul yapılmış ve 1937'de okula başlamıştır. O yıllar, Türkiye'de eğitim seferberliğinin başladığı yıllardır. Bu seferberliğin bir kolu da *Köy Enstitüleridir*. 1940 yılında kurulmuşlardır. İlkokulu 1942'de bitiren **Mahmut Makal**, 1943'ün 23 Martında, Konya Ereğlisi sınırları içinde ve *Toros* Dağlarının eteklerinde kurulmuş olan *İvriz Köy Enstitüsüne* kaydını yaptırdı.

İş eğitimine dayalı özgür bir uygulama vardı Enstitüde. Okuma, düşünme ve yazma özgürlüğü içinde yetişti. Enstitülerde klasik eserler çok okunuyor, dergi çıkarılıyor, öğrenciler dergi ve gazetelere bol bol yazı, şiir yazıyorlardı. *Köy Enstitüsünü* Eylül 1947'de bitirdi ve 30 Eylül'de Aksaray'ın *Nurgöz* köyünde öğretmenliğe başladı. Bu tarih, aynı zamanda yazı hayatına atıldığı tarihtir. Köyü anlatan ilk yazısı 1948 Mayıs'ında *Varlık* dergisinde yayımlandı. Aydan aya *Varlık*'ta yayımlanan bu yazılar, Ocak 1950'de "*Bizim Köy*" adıyla kitaplaştı.

Altı yıl köy öğretmenliğinden sonra *Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü*'nde yüksek öğrenimini yaptı. Antalya, Adana ve Ankara'da *İlköğretim Denetmenliği* yaptı. Bu arada 1962'de İngiltere'de *bilgi ve görgüsünü* artırmak, 1965'de Fransa'da *sosyoloji okumak*, 1971-1972'de Venedik Üniversitesinde *Türk Dili ve Edebiyatı* okutmak için bulundu.

Bugüne kadar onyedi kitabı yayımlandı. Bunlardan bazıları Almanca, Fransızca, İngilizce, İtalyanca başta olmak üzere çeşitli dillere çevrildi.

Makal, *Unesco*'nun "*Tüm Kitaplarıyla Dünya Kültürüne Hizmet Ödülü*'nü aldı (1966) *Unesco* kendisini *dünya gençliğine örnek insan seçti*. *Türk Dil Kurumu*'nun *Dile Hizmet Ödülü*'nü de 1967'de aldı.

Mahmut Makal

Ötelerin Havası

Anılar

LİTERATÜR YAYINLARI: 803
Mahmut Makal Kitaplığı: 11

ÖTELERİN HAVASI
Mahmut Makal

Genel Yayın Yönetmeni
Kenan Kocatürk

Dizi Tasarımı
Mithat Çınar

Kapak Tasarımı
Emel Atik

Baskı Öncesi Hazırlık
Emel Atik

Birinci Basım, 1965
Literatür Yayınları'ndan Birinci Basım (5. Basım), Nisan 2018

Baskı ve Cilt:
Pasifik Ofset
Cihangir Mah. Güvercin Cad. Baha İşmerkezi
A Blok No: 3/1 Kat: 2 Avcılar - İstanbul
Sertifika No: 12027
Tel: (0212) 412 17 77

ISBN: 978-975-04-0788-8

© Copyright 2018, Literatür: Yayıncılık
Bu kitabın yayın hakları Literatür: Yayıncılık, Dağıtım,
Pazarlama San. ve Tic. Ltd. Şti.'ne aittir.
Kitabın tamamı veya bir bölümü hiçbir biçimde çoğaltılamaz,
fotokopi çekilemez, dağıtılamaz, yeniden elde edilmek üzere saklanamaz.

Sertifika No: 10843

LİTERATÜR®
Yayıncılık, Dağıtım, Pazarlama Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.
İstiklal Caddesi, İpek Sokak, No: 10 Kat: 2
Beyoğlu 34433 İstanbul
T 0(212) 292 4120
F 0(212) 245 5987
E literatur@literatur.com.tr
www literatur.com.tr

İçindekiler

Ozanlar, Köylüler ve İsyancılar 1

Başlarken 5
- Gâvurun Yaşantısı 8
- Çocuktan Pireye 12
- Bazı Gelenekler 15
- Ayaklı Kitaplık 20
- Evliye Ev 23
- Uygarlık Dedikleri 26
- Televizyon 29
- Alt Yanı Bir Garson Kız 32
- Özgürlük 35
- Bebelerin Okulu 38
- Bir Başkası 41
- İlk 43
- Orta 46
- "Memur Olacağım" 49
- Silahlara Veda 53
- Gezerken 56
- Çocuklar Adına Üzüntü 59
- Çiftlikte 62
- Üniversite Kentlerinden 65
- Pırıl Pırıl 68
- Bahçeli 71
- Capcanlı 74
- Bir İngiliz Köyünde 77
- Denizden Çıkma 81

Paris'ten Çaltı'ya Mektuplar 85
- Dağlara Karşı 87
- İstediğini Yazabilmek 89
- Elsa'nın Gözleri 91
- Mösyö Pierre Roux İle 94
- Paris'e Yağmur Yağıyordu 100

Almanya'dan "Bulutçuk" 105
"Buraya mı Taşındık" 107
Okuma Günleri 109
Yeni Kuşağın Sesi 111
Almanya'da Türk Yazarlar 113

Türk Basınından 121
Dış Basından 133

Ozanlar, Köylüler ve İsyancılar

Prof. Petra Kapert

"Ulusal bir yazın'ın temsilcisi sayılacak yazarlarda bence şu iki özellik bulunmalıdır: Bilinçli olmayan bir evrensellikle birlikte güçlü bir yerel çeşni (local flavour) ki, bu da ancak tanımladığını iyice tanıyan yazarlar için olasıdır."

1953'te Amerikan yazını ve Amerikan dili üzerine yaptığı bir konuşmada T.S.Elliot böyle demekte ve bununla Poe, Whitman ve Mark Twain gibi birbirine hiç benzemez yazarları kastetmekte idi.

Elliot'un bu sözleri bugünkü ulusal Türk yazını için de geçerlidir…

Birinci Dünya Savaşı'nın sonuçları: Çok uluslu Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışı ve Anadolu Türk toprakları üzerinde Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu (1923), ülkenin yazınında da büyük değişimlere yol açmıştı. 1928'de Latin harflerine geçilmesiyle, 600 yıllık geleneksel Osmanlı kültürüne olan bağlar tümüyle koparılmış bulunuyordu.

Türk milliyetçiliğini önde tutan yeni yazarlar kuşağı, Divan yazınını kendine özgü biçimciliği ve yapay dili nedeniyle yadsımakta idi. Tüm geleneksel Doğu-İslam yazınında yer bulamayan düz yazı, ilk kez en gözde yazı türü durumuna geçti. Bu yeni biçim ve deyim türlerinin kullanılmasına karşın, yine de gerçek Türk ulusal yazınına giden yol henüz çok uzundu. 1950 yılı, bu bakımdan bir dönüm noktası olarak nitelenebilir.

Orta Anadolu'da yaşayan genç bir köy öğretmeninin, Mahmut Makal'ın (1930 doğumlu), çok yalın bir dil ve büyük bir gerçekçilikle köy halkının umutsuz yaşamını anlattığı röportajı "Bizim Köy" yayınlandı. Bu kitap ilk Türk "best sel-

ler"i oldu; dört yılı geçmeyen bir sürede 50.000'den fazla kitap satışı yapıldı (o zamanlar sayısı 21 milyon olan ve ancak 1/3'i okuyup yazabilen bir toplumda). 1981'de bu yapıtın gözden geçirilmiş Almanca çevirisi ikinci kez yayınlandı. Bu olağanüstü başarının nedeni çok yönlü idi (bu kitap Kuran'dan fazla okuyucu bulan ilk kitaptı o güne dek): Bir kere bu yapıt, nüfusunun %82'si köylü olan Türkiye'deki köy yaşamını, yazdığını yaşayan bir kimse tarafından oluşturulmuştu. Ayrıca bu röportaj, aydınlar arasında o zamana dek yaygın "doğaya bağlı, mutlu, bahtlı" köy yaşamı klişesini ortadan kaldırmakta idi. Makal'ın bu duyurusu ile köy konusunun ilk kez Türk yazınına girmesini" politikada da bu doğrultuda bir gelişim izledi.

Böylece, Türk boylarının Orta Asya'dan 11. yüzyılda göç edip yoğun bir şekilde yerleşip toplaştıkları Anadolu, Türk yazınının ilk kez, en önde gelen konusu oluvermişti. Anadolu ya da taşranın, özellikle de bu ülkenin nerdeyse orta çağ geriliğinde yaşayan Doğu Bölgesi'nin yazına konu olup o güne dek kentli yaşamını anlatan 'kibar edebiyatı' yanında yer alarak bu türü, doğrudan doğruyalık, nesnellik ve coşkunlukta çoğu kez çok geride bırakmasıyla Türkçe'de ilk olarak bir ulusal yazın doğmuş oluyordu.

1950'li yıllardan beri ortaya çıkan bu "köy yazını" yazarlarının hepsi Anadolu kökenli olup, bunlar bir yandan toplumsal sorunları dile getirmeyi, bir yandan da bunu yeni ve doğal sanatsal bir yazın biçimi ile anlatmayı amaç edinmişlerdi.

En önemli köy edebiyatı yazarları bugün 50 yaş dolaylarındadırlar. Bunların çoğu, 1930'lu yılların sonunda başlatılan ve Cumhuriyet döneminin ilk devirleri için tipik öğretim kuruluşlarından olan köy enstitülerini bitirmişlerdir. Bu enstitüler, Cumhuriyeti kuran Atatürk'ün yancıları Kemalistlerin tasarılarına göre, fakir köy çocuklarını köy öğretmeni olarak yetiştirmek için kurulmuşlardı. Buralarda, laik ve çağdaş tutumlu ve köyün gereksinimlerini karşılayacak eğitimci yetiştirilmesi öngörülmekte idi. 1948'e kadar Anadolu'da bu enstitülerden 21'i açılmış ve buralarda köy kültürünü yayma ve geliştirme idealini benimsemiş 16.000 köy öğretmeni ve eğitmeni yetiştirilmişti. Bu umut verici atılım, okuma yazma bilen sayısının

1950'lerde 3 katına varmasında (1927'de nüfusun %11'i iken, 1950'de %33,6) çok önemli bir rol oynamıştır. Bunu izleyen 'düzenleme' ve Müslümanlığın yeniden güç bulması devrinde ve Menderes'in tutucu hükümetince "Tanrısızlık fikirleri ve komünizm sızıntıları" kaynağı haline geldikleri savı ile, buna eş bir kuruluş yerine konmadan, köy enstitülerinin çalışmalarına son verilmiştir.

Köy enstitüsü çıkışlılardan olup, uluslararası ün yapmış yazarlardan Mahmut Makal'ın yanı sıra, birçok roman ve öyküde köy yaşamının katı gerçeklerini olduğu gibi anlatan ve kendisi de Mahmut Makal gibi köy öğretmenliği yapmış bulunan Fakir Baykurt'u da burada anmak gerekir. Bu türün diğer birçok yazarlarında olduğu gibi, Baykurt'ta da bir temel görüş vardır: Toprağından elde edebildiği ile geçinenlerle, kentli aydınları, kapatılması hemen hemen olanaksız bir uçurum ayırmaktadır.

Diğer birçok köy yazarının saptadığı bir başka deneyim de Baykurt'un yapıtlarında yer alır: Kentlerde yaşayan zengin köy ağaları ya da tüccarlarla köylü ve gündelikçi işçileri ayıran toplumsal ayırımlar, köylü ve aydınları ayıran uçurum kadar katı ve derindir. Baykurt bunu, 1959 ve 77 arasında oluşan ve Güney Anadolu'da yaşayan küçük bir çiftçi ailesinin yaşam kavgasını anlatan ana yapıtı "Yılanların Öcü"nde gayet etkin bir biçimde dile getirmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarına özgü ve o devrin hem politikacıları, hem de ozanlarındaki coşkunluk ve iyimserlik, "kara toprak" sözü ettiklerinde duyulan yurtseverlik tonuna Türkiye'deki çağdaş şiirde rastgelinmemektedir. Bunun yerine, yeni Anadolu şiiri karamsarlık, kötü niyetli pusuya yatmış gizemler ve dev boyutlu ve de nerdeyse güncelleşmiş doğa yıkımları ile doludur. Örnek olarak Gülten Akın'ın (1933 doğumlu) "Ağıt" adlı şiirini gösterebiliriz.

İsyancılara gelince, bunlar arasında en tanınmışlardan biri, şiirleri için yıllarca hapis cezası yiyen Ahmet Arif'tir (1927 doğumlu)... Arif'in 1968'de çıkan incecik tek şiir kitabı "Hasretinden Prangalar Eskittim", yazında fırtınalar koparmağa yetti. Kitabın bugüne dek 18 baskısı yapılmıştır.

Güney Doğu Anadolu kökenli ve romanları ile birçok kez Nobel Edebiyat Ödülü'ne aday gösterilen Yaşar Kemal de (1922 doğumlu) kendisini eski Anadolu halk ozan ve aşıklarının geleneklerini izleyen bir yazar olarak görmektedir.

1970 başlarından beri, Türk yazını eleştiricilerinin 'köy romanı' türünü artık ölü bir yazın türü olarak nitelemeleri yüzde yüz doğru bir yargılama değildir; zira hâlâ Anadolu'yu konu edinen pek çok kitap yazılmaktadır. Ama bunun yanı sıra, sayıları gittikçe artan ve endüstrileşmekte olan bir ülkede, kent yaşamı sorunlarından söz eden birçok yapıt da yayınlanmaktadır.

Sayısız yazar adları ve yapıtlar belgelemektedir ki, Türkiye'nin can damarı Anadolu, yazına konu olan 'taşra', niteliğinden çok ilerde ve yeni ulusal Türk edebiyatının hâlâ atmakta olan yüreğidir.

(Frankfurter Allgemeine Zeitung, 9.1.1982)

Başlarken

Londra'ya gelmeden önce Avrupa'nın başka ülkelerine de uğradım. Sözgelimi Fransa'da kaldım. Yıllardır "Batı" ya da Avrupa uygarlığı diye yurdumuzda sözü edilen şeyi biraz yakından görünce, bunun kof bir şey olmadığını anlıyor insan.

Ana sorunları sağlam kurallara bağlanmış ya da yoluna koyulmuş Avrupa toplumları düzeyine erişemediğimizi açık yürekle kabul eder, bazılarımız 60, bazılarımız da 100 yıl onlardan geri olduğumuzu söyler dururuz. Bu söyleyiş yeni bir şey de değildir. Bundan yüz yıl önce buraya gelen Türkler de, Avrupalının kavuştuğu düzeni, sefaletten uzaklaşmışlığını görünce, hayretten kendilerini alamamışlar, bu durum karşısında Anadolu köylerini acı acı düşündüklerini mektuplarında yazmışlardır. Ama o gündür bugündür onlar daha da ilerlerken, doğrusunu söylemek gerekirse biz ileri gidememişiz. Aslında bütün bunların nedenlerini bulup çıkarmak, vakit geçirmeden paçaları sıvamak zorunluluğunu duymanın zamanıdır. İnsan ister istemez bizim durumumuzla, içinde bulunduğumuz koşullarla karşılaştırıyor gördüklerini.

Karşılaştırıyoruz da ne oluyor? Evet, kuru kuruya karşılaştırır ve işi orada bırakırsak, haliyle hiçbir şeyin olacağı yok. Ama onlarda olup da bizde olmayanları ulusal yaşamımıza katmanın mümkün olup olmadığı üstünde düşünürsek, onların başardıkları sosyal hareketleri, oluşturdukları iyi kuruluşları neden oluşturamadığımızı araştırır, engelleri gidermeye bakarsak, işin biçimi değişir.

Avrupalının bugünkü duruma gelişi de kolay olmamıştır. Daha da ne işler var yapılacak. Ama, doğruyu iyiyi, yararlı olanı aramaktan geri durmuyorlar. Her şeyi açık konuşuyorlar bir kere. Baştakilerin kusurlarını, aksayan işleri ve çıkar yolu

açık açık söyleyebiliyorlar. Özgürlük denen şey biraz da bu olsa gerek. Açık konuşmanın suç olmadığı bir ülke. Herkes çalışıyor, her şeyin çalışmakla olacağına inanıyor. Çalışa çalışa, kötü gidişleri kınaya kınaya, doğruluğu baştacı ede ede böyle olmuşlar. Gizi yok, nedeni var:

Bizlerin "Gâvur aklı" dediğimiz şey budur herhalde. Diyeceksiniz ki, "Biz tembel miyiz?" Değiliz. Ataların "güzellik kişiliğin esasından" dedikleri gibi, çalışmak işin esasından: İşi temelden düzeltmeli…

Bu yazılarımda İngiltere'yi övmeye ve İngilizlere kuru kuru hayranlık taslamaya çalışmak istemiyorum. Ama "Yiğidi öldür, hakkını ver" sözü gereğince hareket edeceğim.

Bütün girdisi çıktısıyla yakından tanıdığım Türk köylerinin durumunu, oradaki yaşam koşullarını gözönünde tutarak, İngilizlerin içinde bulundukları olanaklardan söz edeceğim. Zorunlu kalmadıkça, kişisel karşılaştırma ya da yorumlama yoluna gitmeyeceğim. Bu, onlarla kendimizi kıyas etmeyelim, onların gittiği açık-seçik yoldan gitme çareleri düşünmeyelim, demek değildir. Zaten, gören göz, duyan yürek kadar işiten kulak ve çeken gönül de yapar o yorumu. İngiltere'nin durumu en ideal durum da olmayabilir. Ama, aldıkları yolun epeyce uzun olduğu kuşkusuz…

İngilizlerin yaşamını örgüleyen koşullara ve kuruluşlara geçmeden önce, bizzat İngilizler hakkında birkaç söz söylemek istiyorum:

"İngilizler soğuk insanlardır" denir. Bu belki doğru. İngilizlerle karşılaştıktan sonra uzun uzun bu yargı üstünde düşündüm. Onları, günlük yaşamları içinde oldukları gibi tanımaya çalıştım.

İngilizler soğuk mu yoksa yapmacık kavumsaklığa yakalarını mı kaptırmamışlar, diye düşündüm, onlarla karşılaşınca. Herkes, önce işini düşünüyor, işi neyi gerektiriyorsa onu yapıyor. Bir daireye gittiğinizde, orada belli bir işi yapmakta olan memurla oturup çene çalmanıza olanak yoktur. Bir keresinde, saat üç buçukta gitmem gereken bir daireye on dakika önce gittim. İçeri giremedim görüşme vakti gelmeyince. Bekleme salonunda bekledim. Kararlaştırılan vakti biraz geçirseydim, o

zaman da görüşmeme olanak kalmazdı. Saat gibi çalışıyorlar. Buna pek soğukluk diyemedim.

Sorduğunuz bir soruya açık ve kısa cevap verip geçiyorlar. Anlamaz da üstelerseniz kızdıkları oluyor. Bu kızmalarıyla, "soğukluk"larının bağdaşması da zor. Kızmasalardı daha soğuk olurlardı herhalde.

Yasalara ve düzensel kurallara son derece bağlılar. Bağlılıkları, düzeni bir kat daha kuvvetlendiriyor. Bu bağlılığın, bizim gibi yabancıları şaşırttığı da oluyor. Ekmek almaya gittim bakkala, meğer tam kapanma vakti gelmiş, adam çıkacak. "Vakit tamam, artık alışveriş yapamam" dedi ve ricama kulak asmadı. Ben de bir gecelik açlıktan sonra önlemler almaya çalıştım.

Onları laubalilikten de uzaklaştırmış bu tutum. Haklarını elde etmişler, sonra kuzu kuzu yaşıyorlar…

Gâvurun Yaşantısı

Kasım ayı ortalarında, Kalecik ilçesinden otobüsle Ankara'ya dönüyorum.

Virajlı bir yokuşu inerken, bir küme köylü el kaldırarak otobüsü durdurdular.

Otobüste İmam olup olmadığını sordular. Adamlar yakın bir köydendi. Kendi imamları çekip gitmiş Karadeniz bölgesindeki köyüne, fakat köyde bir sürü ağır hasta varmış, ola ki ölüverenler olurmuş, başuçlarında Kur'an okumak gerekirmiş. Bunun için İmam arıyorlardı, bir, bir de ölenler varmış. O sabah da iki kişi ölmüş, yıkayıcı yokmuş. Nereden akıllarına estiyse, yola çıkıp imam aramaya durmuşlar. Rastlantıya bakın ki, otobüste bir imam varmış, indi, başka bir gün yoluna gitmek üzere köye yollandı.

Bu olaydan on gün sonra Ankara'dan Londra'ya hareket edeceğim gün babam geldi bizim köyden, "köyde ne var ne yok?" dediğimde, "Millet bol bol ölüyor" dedi.

"Vadesi yetenler, değil mi?" dedim. "Ne vadesi" dedi. "Aslan gibi babayiğitler devrilip devrilip gidiyorlar" ve sonra bir dizi ad saydı: Kâküllünün Mehmet, Karaların İsmail…

"Hastaneye falan gitmediler mi? " dedim.

"Aksaray'a gidenler oldu ama, özel muayenehanesinde muayene olup da para vermeyince doktor almamış Hastaneye. Onlar geri gelince sonrakiler hiç gitmediler…" cevabını verdi. Anamı da hastaneye aldıramadığını ekledi.

İngiltere'ye ayak basınca, her şeyden önce halkın sağlığı için kurdukları düzen ilgimi çekti ve her şeyi bırakıp bu konuyu incelemek geçti içimden.

Kısa söylemek gerekirse, İngilizler sağlık işlerini sosyalleştirmişler. Doktor devletin doktoru, hastane de devletin hastanesi.

Sınırları içersinde bulunan yabancılar da aynı haklardan aynı şekilde yararlandıkları için devletin doktoruna tedavi olmak bana da nasip oldu.

Çoktandır sol böğrümde duyduğum sancı, buraya gelince de üsteledi. Oturduğum evin sahibi olan kadına, doktora gitmek istediğimi, ama yeni geldiğim için burada doktora nasıl gitmek gerektiğini bilmediğimi söyledim.

Kadın, semtte doktorlar olduğunu, herkesin istediği doktora gidip kaydolduğunu ve gerektikçe gidip muayene olduğunu söyledi. İstersem beni kendi doktoruna götürüp kaydettireceğini de ekledi.

Memnuniyetle kabul ettim. Bir akşam ikimiz birlikte gittik doktora.

Doktorun geniş bir muayenehanesi var. Öyle kupkuru dört duvardan ibaret değil. Her türlü muayene için gerekli olan ve idrar tahlili falan yapabildiği birçok araç da var.

Bekleme odasına geçtik, orada birkaç kişi daha vardı doktora gelen. Sırayla giriyorlar, doktor dakikalarca uğraşıyordu her hasta ile. Sıra bana gelince ev sahibim tanıştırdı, Türkiye'den yeni geldiğimi söyledi ve çıktı.

Doktor, kayıt için hazırlanmış kartlardan birini çıkardı, doldurdum. Harf sırasına göre öteki kartların arasına koydu. O andan itibaren ben artık onun hastası oldum. Sonra derdimi söyledim. Soydu, adamakıllı bir muayene etti, ilâç için reçete yazdı. İlâcı kullanıp bir gün sonra yeniden gelmemi söyledi. Çıkarken acemilik edip de para vermeye kalkışmadım. Eski alışkanlıkla böyle yapsam, doktor ne kadar gülerdi kimbilir.

Eve gelirken bir eczaneye uğrayıp doktorun yazdığı ilâçları aldım. İlâcın fiyatı daha pahalı da olsa, yalnız iki şilin ödenirmiş. Benden de iki şilin aldılar, ki bizim parayla ikibuçuk lira falan tutuyor.

Reçeteyi belli bir eczaneye götürmek zorunda da değilsiniz. Hangisine gitseniz aynı şey. Sonradan doktora birkaç kere daha gittim. Her keresinde idrar tahlili yaparak değişik ilâçlar verdi. Şu sıralarda sol böğrümdeki ağrıyı duymuyorum artık.

Gerekse de hastaneye yollasaydı, orada da muayene ve tedavi olmak kolay olurdu.

Bu doktorların maaşlarını devlet ödüyor. Bunun dışında hastalardan para almıyorlar. Bir de, kendisine kayıtlı hasta sayısına göre aldıkları para biraz artıyor ya da azalıyor. Çünkü, herkes istediği, beğendiği doktora gitmekte serbest.

Hasta isterse, kartını bir doktordan alıp başka bir doktora gidiyor.

Sağlığın devletleştirilmesi işi 14 yıl önce gerçekleştirilmiş. Ama, araştırınca öğrendim ki ondan önce de kötü değilmiş durum. Hastadan, önce paranın sorulması anlayışı hiçbir zaman olmamış.

Halk, en büyük şehir olan Londra'dan, en küçük bir kasabaya, çiftliğe kadar aynı olanaklara sahip kılınmış…

Devlet, vatandaşlara hastalandıkları zaman kolayca tedavi edilmeleri için olanaklar hazırlamakla kalmamış, bir yandan da onların sağlam vatandaşlar olarak yetişmesi ve hastalıklara karşı korunmaları için önlemler almış.

Üç çocuğu olan bir tanıdık aileye gitmiştim. Anne çocuğun üçünü de hastanede doğurduğunu söyledi.

"Hayli masraf etmişsinizdir" dediğimde güldü:

"Ne masrafı" dedi "on para masraf etmediğim gibi, doğumlardan önce her çocuk için 14 sterlin devlet bana verdi, doğum öncesi masraflarım için…" Annenin söylediğine göre, o çocukla hastaneden çıkınca, her seferinde bir memur gelip evlerini kontrol etmiş.

"Neden?" dedim.

Anne dedi ki:

"Çocuğun arkasını bırakmıyorlar, ana babaya bile güvenmiyorlar. Evimiz havası, ışığı, sıcaklığıyla çocuğun büyümesini engelleyecek durumda olsaydı, memur ona göre rapor verirdi ve bize daha uygun bir ev bulurlardı hemen. Nitekim birçoklarına yapıyorlar…"

Anneye dedim ki:

"Çocuğunuz doktora gidemeyecek kadar hasta olsa, eve doktor getirebilir misiniz – Getirebilirseniz masrafınız ne olur?"

Anne yine güldü:

"Her zamanki doktorumuzu çağırırız, yine para ödemeyiz"

Sonra ekledi:

"Doktora uğramayıp sağlık durumunuzdan haber vermeyi savsaklarsanız, o sizi arar zaten. Mektupla, telefonla "uğramaz oldunuz ne haldesiniz?" diye sorar…

Halkın uğraşmasıyla elde edilen ne güzel bir sonuç? Daha birçok girdisi çıktısı var bunun elbet. Ben görüp anlayabildiğim kadarını anlattım. Bir kesim için değil toplumun bütünü için kurmuşlar örgütü. İstemişler, güzel etmişler doğrusu.

Darısı bizim toplumun başına diyeceğim ama, "biz adam olmayız" deyimini ansıyorum. Gelin de ansımayın: Londra hastanelerinden birine düşmüş bir Türk'le görüştüm. Yatakta kaybolup gitmiş. Adam milyoner ama kanser ilerlemiş ciğerde… Son ümit olarak kalkmış buraya gelmiş. Can çekişiyor. Bu görüşmede, İsviçre'de öğrenim gören tanıdığı bir gencin sözü geçti. Bu gencin de babası zengin mi zenginmiş. Çocuk bir yıl daha kalmak, elektrik mühendisi olmak isterken, babacığı çağırıp dururmuş. Hastamız da çocuğun babası gibi düşünüyor:

"Bir an önce dönmeli, Vehbi Koç'un böyle olması bizden iki yıl önce işe başlamasındandır. Dönmeli ve hemen ticarete atılmalı…"

Sömürenimiz de yaşamasını bilmiyor…

Çocuktan Pireye

Yine sağlık sorunlarından, onun yanında beslenmeden söz etmek zorunluluğunu duyuyorum. Doktor, ilâç davasını çözümledikten sonra ipin ucunu bırakmamışlar. Halkın doktora, ilaca düşecek kadar hastalanmaması için de önlemler almışlar. Bizde de sözü edilen "hastalanmadan önce koruyuculuğa" önem vermişler. Ama bunu da lafta bırakmamışlar.

Eğer sabahleyin yedilerde uyanmışsanız kulağınıza ilk gelen ses şişe tıkırtıları olacaktır. O saatte, sokaklarda harıl harıl süt dağıtılmaktadır çünkü. Bu işe ayrılmış arabalarca süt şişeleri evlerin önüne bırakılmakta, önceden oraya bırakılmış boş şişeler toplanmaktadır.

Süt bol ve temiz. Adam başına bir iki şişe süt giriyor her eve. Bu kadar bol sütün nereden geldiğini bilmeyenler bile var. Üzümünü yiyip bağını sormuyorlar. Düzen öyle kurulmuş ki, bir günde kovalar dolusu süt veren "cins" inekler yeterince besleniyor çiftliklerde.

Ben de başladım almaya. Her sabah bir şişe sütü odamın kapısına bırakıyorlar. Gayet az tutan haftalık parasını hafta sonlarında ev sahibine tutuşturuyorum.

Beş çocuklu bir Türk aileyi yoklamaya gitmiştim. Baktım, kapının bir yanında yığınla boş şişe, öteyanda da bir o kadar dolu şişe duruyor. Hayretimi gizleyemedim.

"Bu kadar çok sütü ne edersiniz" dedim. "Sonra, ne ettiğiniz bir yana, nasıl para yetiştirirsiniz?..."

Cevapları şu oldu:

"Biliyorsunuz süt pahalı değil burada. Üstelik çocuklara da beş yaşına kadar yarı fiyatına veriyorlar, neden almayalım, bol bol içiyoruz..."

Yine kendimi tutamadım. Dedim ki:

"Çocuk..çocuk..çocuk… Çocuğa ev, çocuğa bahçe, çocuğa süt, çocuğa kitap, çocuğa okul…"

"Eee" dedi arkadaşım "çocuk her şeydir burada… Daha anasının karnındayken onu korumaya başlıyorlar. Çocuğun sağlıklı büyümesi ve yetişmesi için ne gerekiyorsa yapılır. Bilir misin küçük çocuklar için şişe şişe meyva suyu da verir devlet… Millet öyle yararlanıyor ki, adamakıllı zengin olanlar bile arabayla gidip bu suyu alıyorlar çocukları için".

Yumurta da pek bol ve ucuz. Et derseniz ona göre, hele tavuk eti. Et ete, yumurta da yumurtaya benziyor üstelik. İnsan ya bizim tavuklar, ya bizim inekler… diyor kendi kendine.

Sağlık, beslenme sorunu diye sözü edilebilecek ne varsa uygulamaya geçirilmiş en iyi biçimde. Elle tutulup gözle görülür örnekleriyle karşı karşıya olduğunuzu anlıyorsunuz. Beslenme de gelişi güzellikten kurtarılmış. Aslında bunların hepsi de birbirine bağlı işler. Ülkede en az para kazananlar, bir otobüs biletçisi sözgelişi, bizim parayla bin liranın üstünde para kazanıyor. İş alanları geniş olduğu için işsiz kalanlar yok. Bu yüzdendir ki, yetmiş seksen yaşındaki insanlar bile dipdiri. Sandığıma göre "Hayat kırkında başlar" sözü de İngilizlerindir. Yaşayışlarını görünce bu sözün haklı bir söz olduğunu kabul ediyoruz.

Böylece, sağlam vücutta sağlam kafa olmak koşuluyla, bir nüfus artışı da oluyor.

Nüfus bizde de artıyor ama, Anadolu kadını dokuz doğuruyor da yaşatamıyor bazan. Bilimin verilerinin insanların avucuna kadar geldiğini görünce araştırdım da:

Muska takarak, kurşun döktürerek ya da üzerlik tüttürerek hastalıklardan kurtulma yoluna gidenler olmadığını, böyle bir inanış ve anlayışın da olmadığını öğrendim.

Sağlık bakımının ve beslenmenin temizlikle birlikte yürüdüğü gerçek. Temizlenmek de bir sorun olmaktan çıkmış doğallıkla. Makina yapıyor bunu da. Makineleşmek, insanların gereksinimine cevap verdiği ölçüde iyi bir şey.

Yaygın olarak evi barkı elektrik süpürgesi temizliyor. Sağı solu toza bulamadan, yerde ne varsa toplayıp yutuyor. Çamaşır makinalarına gelince, çoğunlukla evlerde var. Evine almayan-

larsa köşe başlarında bulunan daha büyük makinalarda, az bir para ile bir sürü kirli çamaşırını yıkayıp kurutuyor.

Elektrikleşmek, makinalaşmak, bulunan yol bu. Bunlar da birbirine bağlı. Kirin pirenin lafı da yok, kendileri de. Ama geçenlerde bir pire hikayesi duydum. Büyük söylemiş olmadan onu anlatayım:

Bir arkadaşın evinin bir odasında İngiliz bir kız öğrenci oturuyor. Kiracı kız Tıp öğrencisi, doktor olacak. Odasında bir pire bulmuş. O da ev sahipleri de şaşırmışlar. Evi temizlemelerini istemiş kiracı kız. Ev sahibi evi ilaçlarken, o da pireyi götürüp hastane laboratuarında incelemiş ve kedi piresi olduğunu anlamış.

Ev sahibi Türk arkadaş, olanı anlatırken gülüyordu:

"Yahu, bizde olsa kim takar bir pireyi" diye…

Bazı Gelenekler

İngilizler, bir zararını görmedikleri geleneklerini, atalarından gördükleri gibi sürdürüyorlar. Her şeyi birden bire allak – bullak edip değiştirmekte yarar olmadığını, öteden beri gözetmişler…

İlk günlerde, arabaları yolun solunda sürüşlerini yadırgamıştım. Sonra tartılarını da anlamak sorun oldu. Kilo ölçüsü kullanmıyorlar. Bizim eski Osmanlı Okkasına benzer ölçülerle yürütüyorlar tartı işlerini. Yarım kilodan biraz az (pound) var tartı birimi olarak. Bir kilo, iki kilo dendiği gibi, bir pound, iki pound istiyorsunuz alacağınız neyse.

Para işleri de öyle. En büyük paralarına da (pound) diyorlar ki pound bizim parayla 26 lira tutuyor. Pound'a bizde "sterlin"-de deniyor. Sterlin ayrıca yirmi şilin oluyor. Bir şilin 125 Kr., bizim parayla. Şilin de 12 peni oluyor. En küçük paraları yarım peni. Bizim beş kuruşun karşılığı… Yüz üzerinden para hesap etmeye alışmış bizler için, bu parayı kullanmağa alışmak da epey zaman istedi.

İngilizlerin para düzeni çok eskiden kurulmuş ve değiştirilmemiş bir düzen. Bundan 70 – 80 yıl önce basılmış paraları kullanıyoruz her gün. Kral ya da Kraliçe değiştikçe yeni basılan paralara yeni gelenin resmini basmışlar, ama eskileri de kullanmayı sürdürüyorlar. Onun içindir ki eski paralardaki eski kralların resimleri yanında, son yıllarda basılan paralarda da Kraliçe 2'inci Elizabeth'in resimlerini görüyoruz.

Paraları yeniden basarken de aynı büyüklükte, aynı biçimde basıyorlar. Çünkü, işleri hep birbirine bağlı olarak ayarlamışlar. Sözgelimi, telefon etmek için telefon kutularına peni atmak gerek. Telefon kutularının delikleri özellikle peninin gireceği şekilde açılmış. Yeniden basarken, peniyi biraz büyütmek ya

da küçültmek, telefon kutularının da değiştirilmesini gerektirir. Ondan dolayı, peniyi her seferinde aynı ölçüde basmakta yarar görmüşler. Havagazı ocakları da şilin ya da yarım şilin atmakla çalışıyor. Otomatik çamaşır makineleri, otomatik satış makineleri… hep bu paralara göre ayarlanmış. Birini değiştirdiniz mi, silbaştan ötekini de değiştirmek zorunda kalırsınız.

İngiltere'nin yönetim şekline bakınca da aynı tutumu görürsünüz:

Aslında İngiltere demokratik düzenle yönetilen bir ülke. Zamanı gelince seçimler yapılır, hangi parti çoğunluğu sağlamışsa iktidara gelir, hükümeti kurar ve ülkeyi yönetir. Her çeşit parti de var üstelik… Onlar da muhalefet görevini yaparlar. Lordlar Kamarası, Avam Kamarası olarak çift meclisleri var.

Kısaca söylemek gerekirse, dünyada eskiden, birçok ülkede, şimdilerde bazı ülkelerde olduğu gibi, diktatörlük yönetimi, yani bir kralın ya da ona benzer birinin ülkeyi dediğim dedik şeklinde yönetmesi yok İngiltere'de. Ama yine de öteden beri babadan oğula ya da şimdi olduğu gibi kıza doğru sürüp gelen bir krallık var orada. Halen İngiliz Kraliçesi işinin başındadır: 2. Elizabeth. Demek kraliçeleri de var bir yandan. Hem krallık hem demokrasi iç içe… Yani, ilerlerken geleneğe bağlı kalmak! Belki de, millet olmanın temelinde, her şeyi çalakalem söküp atmak yoktur, diye düşünmüşler. Süs gibi olsa da bir kral bulunduruyorlar başta.

Kendilerine zararlı olmayan, hatta para birimi gibi, değiştirilmesi masraflı bile olan şeyleri değiştirmekle uğraşmanın, boş bir uğraşma olduğuna inanmış olmalılar. Bunun yanında, ülkenin ilerlemesi, halkın gereksiniminin karşılanması için gerekli önlemleri almışlar, yasaları ile bunu sağlama bağlamışlar. Yararlı olanı yaratmışlar ve gelenekleri tutarken, yeni şeylere kapıları kapamamışlar. Yıkmadan yapmak yoluna gitmişler.

Kendi tutum ve anlayışlarına göre, budur durumları. İngilizlere (muhafazakar) demeleri belki bu nedenlerden dolayıdır…

Bütün bunlara karşın, belki hiçbir şey, onlarca da demirin kertiği gibi, ille böyle gidecek, şeklinde görülmemelidir. Nitekim yıllar ve yıllarca sonra, değişen dünya koşulları karşı-

sında, paralarının, birçok milletin parası gibi yüzdelik sistemine getirilmesinin mümkün olup olmadığı hakkında, Mecliste bir inceleme açmış olduklarını öğrendim. Değiştirmenin şart olduğuna karar verirlerse, pound, şilin ve peni'nin değerlerinde, belki de biçimlerinde bazı değişiklikler olur herhalde. Gereğine inanınca her şey değiştirilebilir demek.

Nişan – Düğün

Nişanlanmada, oğlanı evermek için kız evine dünür gitmiyorlar, böyle bir gelenek yok. Uzun zamandır birbirini tanıyan, nişanlanmaya ve sonra da yaşamlarını birleştirmeye karar veren kız ve oğlan, kararlarını sonradan ana – babalarına açıyorlar. Ana babaları bu karara karışmıyor. Kız istediğine varmakta, oğlan istediğini almakta tamamiyle serbest. Kızı kendi gönlüne bırakırsan ya davulcuya ya da zurnacıya varır, diye bir endişe yer etmemiş ailelerde.

Nişan yapılırken, bizdeki şerbet içmeye benzer herhangi bir toplantı yapılmıyor. Birbirini isteyen kızla oğlanın karşılıklı sözleşmeleriyle tamam oluyor. Ancak, birçoğu bunu gazetelerde ilân ederek eşine dostuna duyurmaya çalışıyor.

Böylece, aradan altı ay – bir yıl geçince, sıra düğüne geliyor. Geçen nişanlılık döneminde, yeni kuracakları evin eşyalarını alabilmek için oğlan para biriktiriyor, kız da kendine göre çeyizini hazırlıyor. Bu hazırlıklar bittiğinde düğünü yapıyorlar. Yapıyorlar ya, nerede bizdeki gibi davul dövdürüp zurna çaldırarak, halaylar çektirerek, etlik kesip yemekler yedirerek ve kına geceleriyle, meydan güreşleriyle bir hafta süren seymenli – yengeli düğünler!.. Burada düğün başladığı gün bitiyor. Bu arada eğlence falan da yapılmıyor. Eşlerini dostlarını çağırıyorlar, onların da kastılmasıyla zaten kısa süren töreni tamamlıyorlar.

Düğün gününde neler yapıldığını daha iyi anlatmak için, bir arkadaşımın geçen hafta yapılan düğününden söz açmak daha iyi olacak:

O gün, gelin gelinliğini, güvey güveyliğini giyinerek kiliseye geldiler. Biz davetliler de hazırdık. Ben oğlan tarafının davetlisi

olduğum için, bizim taraflılarla birlikte sağda durdum kilisede. Kız tarafının davetlileri de sol yanda yer almışlardı. Güvey ile sağdıcı da papazın yanında. Hafiften müzik çalıyordu, org denen bir çalgının sesiydi kulaklarımıza gelen. Derken, yanında babasıyla, gelinimiz olacak kız geldi. Ağır ağır yürüyerek, papazla güveyinin durduğu yere vardılar.

Düğün töreni başlamış oldu böylece.

Papaz efendi, gelenek gereği ortalığa sordu:

"Bu kızı kim veriyor."

"Ben!" dedi, kızın babası. Bu, bizdeki gibi verdin mi, verdim, verdin mi, verdim, diye üç kere değil bir kere soruluyor. Bu arada sağdıcın uzattığı düğün yüzüğünü alan güveyi onu gelinin parmağına taktı. Ardından da gelinin çıkardığı bir yüzüğü alıp kendi parmağına taktı.

Papaz da: "Bunları evlendirdim, artık karı koca oldular" dedi.

"Hastalıkta, sağlıkta, ölüm sizi ayırana kadar birbirinize bağlı kalın" diye ekledi.

Bundan sonra, gelin ve güveyi, ana babalarıyla; güveyin sağdıcı ve gelinin de en yakın kız arkadaşı, ki buna "baş yenge" diyebiliriz, yanlarında olmak üzere bir odaya girdiler. Orada papazın huzurunda evlenme defterini imzaladılar. Böylelikle, işin hem dinsel hem de yasal işlemi aynı yerde aynı zamanda tamamlanmış ve nikah kıyılmış oldu.

Gelin ve güvey, törenden sonra birlikte çıktılar, arkadan da davetliler. Gelinin babası evine geldik. Bir kahve içtik, düğün pastası yedik, hep birlikte. Gelin güvey çok kalmadan ayrıldılar. Düğün de bitmiş oldu.

Güvey arkadaşın önceden söylediği gibi, düğün elbiselerini değiştirip gündeliklerini giyerek hemen o akşam balayı için, yola çıkmışlar. Onbeş günlüğüne uzak bir yere gittiler herhalde. Çünkü nikahtan sonra evde kalmayı gerektiren ve yerine getirilmesi şart olan başka gelenekleri yok.

Düğünün ilk gecesinde, doğacak çocuğun sağır olmaması için bir kadının konuşulanları kapıdan dinlemesi ya da bir başka kadının kapıda bekleyip iş bittikten sonra kanlı çarşafı alarak kız babasına muştulaması geleneği de yok…

Yine, birisinin elde tüfek bekleyip işin bittiğini duyurmak için tetiğe sarılması da yok…

Düğünlerin yapılışı aşağı yukarı ülkenin her yerinde aynı.

Dinsel inançlar çeşitli de olsa herkesin düğün geleneği birbirine benziyor. Kız babasının düğün günü yenenlere ve kızının çeyizine yaptığı neyse, o kadar masrafı oluyor topu topu. Bunun yanında oğlan babası hiç masraf yapmıyor. Oğlan tarafının kız babasına başlık parası vermediği gibi, kız tarafı da oğlan tarafına, drahoma şeklinde bir para ödemiyor.

Ayaklı Kitaplık

Bazı şeyler vardır ki, sözü edildiği zaman pek üstünde durulmaz da, görüldüğü zaman insanı meraka düşürür, iyice dikkatini çeker ve düşündürür. Kitabın, okumanın öneminden söz açtığımız, halkın bol okuyabilmesi için kitaplıklar kurulması, gereğinde, gezici kitaplıklar yoluyla, kitabın halkın evine kadar götürülmesi hakkında düşünceler ileri sürdüğümüz olur. Bu konuşmaların, istenenlerin pratik bir şekilde gerçekten yapıldığını görünce, insan ister istemez duygulanıyor. Dünya kadar lafın basitçe uygulanarak halka indiğini, elle tutulur hale getirildiğini gözleriyle görünce insan imreniyor.

Londra'da bir gün, gittiğim İngilizce kursundan dönüyordum. Oturduğum yer bu koskoca şehrin kıyısında. Trenden inip de yola doğrulunca, sokaklardan birinde büyük bir kalabalık gördüm. Saat iki buçuk sıraları. Çoğunluğu ev kadını kalabalığın. Tekerlekli oda biçimine sokulmuş bir kamyonun çevresini doldurmuşlar. İçine girenler, çıkanlar, kuyrukta bekleyenler… Bir de baktım ki yaklaşınca, girenlerin de, çıkanların da ellerinde birer ikişer kitap var. Önce düşündüm; diyelim ki bu bir kitap satıcısı. Ama girenlerde de kitap var, bu nesi? Derken kafama dank etti: (sakın bu gezici kitaplık olmasın?)

Hava da soğuk mu soğuk. Kitap alıp vermelerini yakından görmek, içerdeki memurla konuşarak çalışmaları hakkında bilgi almak aklıma esti. Kuyruğa girip de öteki okuyucular gibi beklemeye vaktim yoktu. Hem de bu zayıf bedenle soğukta beklemek benim harcım değildi. Onun için, bir açıkgözlülük ederek girip çıkanların arasından içeri süzüldüm. Bu hareketim için ne diyeceklerini o an düşünmedim bile…

Ne göreyim girince: basbayağı örgütlü, koskoca bir kitaplık. Sağ tarafta millet harıl harıl kitap seçiyor ve okuyacağı kitabı

seçtikten sonra sol taraftaki küçük bölmede oturan memura kaydettirip çıkıyor. Memurlar iki kişi. Neşe içinde çırpınarak çalışıyorlar. Alfabetik sıraya göre yerleştirilmiş kartlara, alınan ve verilen kitapların işlemini kız olanı yapıyor, erkek olan memur da bu kitapları yerleştirme, kitap seçmelere yardım etme işini yürütüyor. Kıza göre erkekle konuşmak duruma daha uygun düşecekti. Çünkü kızın başını kaşıyacak vakti yoktu.

Türkiye'den bir öğretmen olduğumu, aslında kitap almak ya da teslim etmek için gelmediğimi, yoldan geçerken görüp uğradığımı, çalışmaları hakkında kısaca bilgi rica ettiğimi, söyledim.

Delikanlı, elindeki kitabı yerleştirdi ve "olur" dedi. Konuşmamızın özü şu: Bu "Ayaklı kitaplık Batı Etkin" semtine özgü ve 13 sokak var bölgesinde. İçinde 2.000 kitap var. Aşağı yukarı 3 bin okuyucusu var bu gezici kitaplığın. Her okuyucu bir seferde birden üçe kadar kitap alabiliyor. Öyle ki istediğiniz bir kitap olur da kitaplıkta bulunmazsa, not alıyorlar ve gelecek sefere merkezdeki kitaplıktan bulup getiriyorlar size.

Her okuyucunun elinde bulunan kartlardan bir tane de bana verdi.

Bu kartta, hangi sokağa, hangi gün ve hangi saatte uğrayacakları yazılı. Bir sokağa haftada iki, bazılarına üç kere uğruyorlar. Bazı günler üç, bazı günler beş saat duruyorlar uğradıkları yerde. Bu gelişi güzel değil, nerede, ne gün, ne kadar kalacaklarını saptamışlar kartta. Günü saati gelince sokağa çıkan okuyucu, kitaplığı eliyle koymuş gibi buluyor.

Bu gezici kitaplığın Londra şehrinde elli kadar olduğunu memur söyledi. Bunlar şehrin merkezindeki büyük bir kitaplığın kolları.

Memura dedim ki: "Ben ülkenizin başka yerlerini gezip görmedim. Orada da böyle örgüt var mı? Yoksa yalnız Başşehir Londra'da mı bu?" Dedi ki: "Başkentte olan şeyin benzeri yurdun her yerinde var."

(Gerçekten sonraki aylarda İngiltere'yi güneyden kuzeye gezdiğimde memurun doğru söylediğini anladım…)

Okumak için ben de bir kitap alabilir miyim, dediğimde, oturduğum sokağı sordu ve karta bakarak, bizim sokağa yarın-

dan sonra 11 de gelip 1'de ayrılacaklarını, ancak o zaman uğrayıp okuyucu olarak yazılabileceğimi ve istersem kitap alabileceğimi söyledi. Nizam da başlarının üstünde…

Bu gezici kitaplıkların dışında, her semtin asıl kitaplıkları var. Bunlardan birkaçına uğrayıp çalıştığım oldu. Oralardan da bir kart alıp parasız üye olmak koşuluyla herkes evine kitap alıp okuyabiliyor. Basılan kitapların milyonlarca sattığını ve sabahleyin ilk iş olarak herkesin gazetesini okuduğunu, trenlerde, otobüslerde kitabı gazeteyi elden düşürmeyenlerin çoğunlukta olduğunu görünce, İngilizlere (okuyorlar) diyebiliriz…

Bundan dolayı olmalı, hizmetçilikte, bir yeri silip süpürmek işinde çalışan bir kadın bile, sabahleyin işbaşı yapmadan önce, yurdunda ve dünyada olup biteni öğrenmiş oluyor. Hükümetin çalışması, işçinin hakkı gibi, şu ya da bu sorun hakkında bir soruyla karşılaşınca da, karşılığını şıp diye yapıştırıyor. Vatandaşlığını duyuyor ve her şeyi izliyor.

Bizde bunlar yok. Bizde, milletin okuması, uyanması için çalışanları sorgulamak, tedirgin etmek, ezmek dururken, kim uğraşır öyle işlerle…

Evliye Ev

Dünyada mesken ahrette iman, diye bir söz var ya bizde, bu sözle önemi gerektiği kadar belirmiş olan konut işinin, buradaki durumunu anlatmaya çalışacağım:

Yeni geldiğim günlerde bir süre otelde kaldım. Londra'da otel fiyatları ucuzdur, diyemem. Bize göre pahalı da. Benim bulunduğum en ucuz otelin geceliği bir sterlin, beş şilindi, ki bizim para ile en aşağı, otuz beş lira eder. Ama bu ülkenin kurulu düzeni ve yaşam düzeyi içinde göze batmıyor. Bu, bizde geceliği dört beş liraya kalınabilen otelin karşılığı oluyor, aşağı yukarı. Bunun iki misli, üç dört misli olanlar da var.

Onun için özellikle az gelişmiş ülkelerden, çalışmaya, bir şeyler görüp öğrenmeye ya da yıllarca öğrenim yapmak üzere doğrudan doğruya öğrenci olarak buraya gelenlerin otelde kalmaları mümkün değil. Ama gide gide bu iş de kendiliğinden bir biçime girmiş:

Bazı aileler, iki üç odalı evlerinin hiç değilse bir odasını kiraya veriyor. Haftalık olarak ödenen kiraların aylık tutarı bizim para ile 300 lira filan oluyor. Bir oda ayda normal olarak üçyüz lira getiriyor yani. Evine böyle kiracı alanlar, çoğunlukla kiracıya kahvaltıyı ya da kahvaltıyla akşam yemeğini vermek üzere pazarlık yapıyorlar ki o zaman aldıkları para iki kat oluyor. Böyle yemekli kiracı olmayı herkes istiyor ya, yer bulmak zor. Neden istediklerine gelince, bir kere ev halkıyla konuşarak İngilizce'yi çabuk ve iyi öğrenmek mümkün oluyor. İkincisi, lokantalarda karın doyurmak da çok tuzluya oturuyor. Arada şunu söyleyeyim ki belli bir zaman için bir iki yıllığına buraya gelmiş olan yabancılar, bizim yufka ekmeğe yumurta, peynir dürdüğümüz gibi, iki dilim ekmeğin arasına yumurta, peynir sıkıştırılarak yapılan sandviçlerle gün geçiriyorlar. Yanında

kahveden çaydan bir bardak da sulu şey oldu mu tamam oluyor. İşte bu yüzden, bir aile yanında yemekli kalmak, ne kadar pahalı olursa olsun, dışarıda yemek yiyerek yaşamaktan yine ucuza geliyor.

Bazı ülkelerin Paris'te yaptırdıkları kendi öğrencilerine özgü yapılardan da yok burda. Hoş, Türkiye Paris'te de yaptırmamış.

Bunun için, yabancı ülkelerden gelenlerin olsun, İngiltere'nin başka yerinden Londra'ya gelenlerin olsun, çoğunluğu, oda oda kiraya verilen yapılarda kalıyorlar. Buralar ekmeksiz ev. İçinde bir yatak, sandalye ve masa… Ayda üçyüz – dörtyüz lira kira. Yemeğinizi de isterseniz odanızda kendiniz yaparsınız. Yapamıyorsanız, benim gibi dürümle çayla yürütürsünüz…

Kirası da bir yana, bir ucundan öte ucuna yüz kilometreden fazla çeken ve içinde on milyonun üstünde insan barınan koca şehirde, bu odaları bulup yerleşmek de o kadar kolay olmuyor. Şehri dolduran nüfusun büyük bir kısmı yabancı. Kum gibi kaynıyor. Afrika'dan tutun Avusturalya'ya kadar Beş Kara'nın çeşitli ülkelerinden gelen gelene… Ama İngilizler, düzeni kendilerine göre ve kendileri için kurmuşlar. Yabancıların burada iş bulup çalışmaları, nerede ise olanaksız. Bunlar, üç-beş ay için de gelseler, önce kurslara gidip meramlarını anlatacak kadar İngilizce öğreniyorlar. Bu kurslarda her çeşit insanı görmek mümkün. Bizim sınıfta yirmi kişiyiz. Nerede ise her birimiz bir ayrı ülkedeniz. Bizim gibiler için, üç aylık sürelerle açılan kurslara ödediğimiz ücret fazla değil bereket…

Kız erkek, bu kurslara gidenlerin, bir işte çalışanların, ucu ucuna bir geçimle barındıkları evler, kişilerin doğallıkla. Tanışıp konuştuklarımdan çoğu, en kolay geçim yolu olarak, böyle bir ev edinip işletmek istediklerinden söz ettiler. Ama bu biçim evleri edinenlerin içinde, İngiliz olanlar çok az. Şu ya da bu ülkeden gelip yerleşenlerdir bunlar, genellikle…

Ev kirasını her hafta peşin ödüyorum. Çıkacak olursak bir hafta önce haber veriyoruz. Çıkarılacak olursak da bir hafta önce haber veriliyor. Ondan sonra herkes başının çaresine bakıyor. Londra'da her renkten insan dolu durduğu halde ve özellikle tren ve otobüslerde çalışanların çoğu kara adamlar olduğu halde ev ilanlarında kara adamların istenmediğine de

rastlayabiliyorsunuz. Dünya dönse İngiliz İngilizliğini muhafaza ediyor…

Çocuklu aileye burada da kolay kolay ev vermiyorlar. İnsanların, çocuk sevgisi kadar çocukluya ev vermeyişleri gerçeği burada da karşıma çıktı. Kiracıyı çıkarmaları da kolay. Hele ev dayalı döşeli olursa, yasa gereğince istediği zaman kiracısını çıkarabiliyor ev sahibi. Bu yüzden, içinde bulunduğumuz yılda birçok aile Londra'da ciddi konut sıkıntısı çekmiştir.

Konut sorunu anlatmakla bitecek sorun mu? Kıyısından köşesinden şöyle bir baktık. Bir gözlemimle bu bölümü bitirmek istiyorum:

Geçenlerde bir arkadaş ev arıyordu. Bulduğu evin sahibi sordu: "Çocuğunuz var mı?" Arkadaş safca karşılık verdi: "Yok ama, birkaç ay içinde doğacak." Arkadaşın genç eşi de yanında idi. Ev sahibi onu göstererek "Zaten söylemeseniz de belli, çocuk doğunca çıkarırım, isterseniz şimdi oturun." dedi. Çocuk doğunca yeniden ev aramak zorunda kalmamak için, oraya girmedi arkadaş. Bereket versin bir başkası "Bizim duvarlar ses geçirmez", diyerek, çocuk gürültüsüne aldırmayacağını söyledi ve oraya yerleştiler.

Uygarlık Dedikleri

Uygarlık, uygarlık der dururuz. Ne ola bunun aslı astarı acaba? Adı var kendi yok türden uzun kanatlı bir Zümrüdüanka kuşu mu? Yoksa, anadilimizi rahatça konuşma yerine anlaşılmaz lafları dilimize dolayarak karşımızdakileri şaşırtma oyunu mu? Boynumuza kravat geçirmekten ibaret mi yoksa? Kadınların zayıflama modasını, erkeklerin dar paçalı yerine bol paçalı pantolon giymelerini de sokacak mıyız işin içine? Kimine göre sakallı gezmek, kimine göre her gün sinekkaydı traş olmak yetiyor mu uygar olmaya?..

Olmayacak şeyler geliyor insanın aklına. Kafalarımızda kupkuru bir lâf, uygarlık, uygarlık! Onu kafamızdan çıkarıp da günlük yaşamımızda aramaya kalkarsak, elimizde kalacak olan ne?

Ben, kafamdaki o kuru uygarlık kavramını attım. Çevreme, çevremdeki insanların günlük yaşayışına bakarak, bu insanların yaşamlarını kolaylaştıran öte-beriyi inceleyerek bir sonuç çıkarmak istedim. O zaman ozanın "Ben maksada bakarım" dediği gibi ben de sonuca bakıyorum. Zehir zemberek bir yaşamı sürdüren insanların aksine, buradakilerin yaşayışı adamakıllı kolaya binmiş. Birçok Avrupa ülkesinde olduğu gibi İngilizler de kolayını bulmuşlar. Dediğim gibi makineleşmek ve makineleşmenin sonucu olarak yapılan araçlar, gereçler yaşamayı zevk haline getirmiş. "Bu dünyada rahat etmek gâvurların hakkı," der de gözümüzü cennete çevirir ya, bakmayın, onların bulduğu kolaylıkları yaşamımıza katsak da cennet faslı nasıl olacaksa öyle olsa.

Şimdi geçelim uygarlığın kendisine:

Uygarlık deyince, koca koca lafları atmalı önce. Çünkü uygarlık yalanı dolanı atmakla, pireyi deve ya da deveyi pire

yapmaksızın her şeyi olduğu gibi görüp göstermekle başlıyor. Gösterişi de heybenin arka gözüne bırakacaksın. Olduğun gibi görüneceksin, durumun neyse öyle olacaksın. İşte Avrupa'da göze çarpan ilk davranış bu. Böyle bir temelden başlayınca da yapılan yapı işe yarıyor. Söz yerine her tarafa havagazını, elektriği sokarak insanı kurtarmayı gaye edinmişler ve bunu başarmışlar. Ufacık bir parayı deliğine attın da düğmesini açtın mı, havagazı ocağı evi ısıtır. Ne külü ne pisliği var. Kömür yakanlar da var ya, ben çoğunluğun havagazı yaktığını gördüm. Böylece İngilizler savurganlığın da önünü almışlar bir bakıma. Üstelik isteyen istediği kadar kömür alıp kullanabilir.

Buracıkta tezekten, odundan söz etmeyi yersiz buluyorum. İki gün önce bizim ev sahibi bahçedeki ağaçlarını budadı. Bir de baktım bahçeden bir duman yükseldi. Pencereden bakınca ne göreyim, adamcağız o bir dünya odunu yığmış, üstüne de dökmüş gazı, çatır çatır yakıyor. İçerden bir o kadar da tahta taşıyıp yaktı. Onun gözünde, bunların hiç değeri yok. Yakıp kalabalığından kurtulmak istiyordu. Ama ben neler düşünüyordum o koca koca dalların, tahtaların yanışını seyrederken…

İngiltere'nin, özellikle Londra'nın kışı bu yıl soğuk geçti, ama mart kimseyi kapıdan baktırmadı. Yaba, kürek yaktırmasına da olanak yok. Odun, tezek derdi yok. İnsanlar ele geçirmiş doğa'nın yularını. Doğa onları korkutmuyor. Onlar doğaya egemen…

Öyle bir şehir kurmuşlar ki, dünyanın yağmuru yağıyor, bir damla su birikintisi, bir çimdik çamur göremezsiniz. Çünkü yağmur sularını alıp götüren kanalizasyon da iyi düzenlenmiştir. Şehrin altında elektrikli trenler çalışıyor. Bu yer altı trenleri dünyanın sekiz harikasına eklenecek değerdedir. Bir yerden bir yere üç beş dakikada çarçabuk gidilebilir, bu trenlerle. Daha bunun altında posta treni var ki o da bir ayrı hikâye. Bu yönden büyük şehir küçük oluyor. Biletleri bile makinenin düğmesine basarak veriyor. Parayı makine bozuyor, yeraltına yirmi-otuz metre iniyorsun trene binmek için. Bu inişlerde ya kırk elli kişiyi hemen indirip çıkaran otomatik asansörlere ya da otomatik merdivenlere biniyorsun. Merdiven boyuna dönüyor. Basamağa basmanla yukarı çıkman, dip aşağıya inmen bir oluyor.

Sokaklara koyulan otomatik makineler var. Süt, sigara gibi şeyleri otomatik olarak satıyor. Değeri olan parayı attın mı makine istediğini hemen veriyor.

Dünyada olan biteni evin köşesine getiren televizyonu bir başka yazıda anlatacağım: Hazır, pratik ve ucuz giyeceklerin de insanları bir sürü sıkıntıdan nasıl kurtardığına değinmek isterim… çamaşır makinelerinin yardımı ile kadınların en büyük yükten nasıl kurtarıldıklarını belirtmiştim. Beş dakikada yemek sorununun üstesinden gelen havagazı ocakları, o çabuklukla bulaşıkları temizleyen bulaşık makineleri, yağı kiri bir anda yok eden yıkamada kullanılan bulaşık sıvıları ve tozları da kadını mutfaktan kurtarıyor. Bu basit şeyler bence çok önemli. Bunlara, yalnız kutu açılarak ısıtılması kalan hazır yemekleri de ekleyerek, kadının mutfak hamalı olmaktan çıkarılmış olduğunu açıklayabiliriz… Gelin, şu elektrikli süpürgeyi de unutmayalım. Çünkü kolay tarafından evi ev eden uygarlık araçlarından biri de o.

Günlük yaşamın, dolayısıyla tüm yaşamın kolaylaşması, bence uygarlığın kendisidir. Omuz zoru ile değil, parmak ucuyla düğmelere basarak yaşanan bir çeşit otomatik yaşam karşımıza çıkıyor. Bunun bir adına da huzura kavuşma diyemez miyiz? Huzur da lafla gelecek değil ya! Üstelik bir iki şehrin belli semtlerinde değil, aşağı yukarı ülkenin her yerinde bu kolaylıklar… Böyle olunca da kadınlar, kızlar başka işlerde çalışabilme olanağına kavuşuyorlar. Onların çalışmaları da zaten gelişmeyi sağlamakta önemli bir rol oynuyor. Hem bu çalışmalar az ilginç değil…

Televizyon

Londra'ya gelirken, yolumun üstünde bulunan Fransa'nın başkenti Paris'te üç gün kalmıştım. Orada kaldığım üç günün bir akşamında, bir dost evinde konuktum. Televizyon denen büyülü kutuyu ilk o evde gördüm. O gün dünyada, Fransa'da, içinde bulunduğumuz Paris'te neler olmuşsa, gözümüzün önüne getirdiler televizyonda. Bir yerde öğrencilerin bağırtısını deyneklerle polislerin nasıl durdurduğunu verdiler önce. Bakanların toplantısını gördük. Yeraltı treninde çalışanlar, ücretlerin artırılması için grev yapıp işlerini bırakmışlardı, onlardan birkaçıyla karşı karşıya konuştular. Her şey gözümüzün önünde olup bitiyordu. Şarkı söyleyeni, haber anlatanı, dans edeni, güleni, ağlayanı yanımızdaymışlar gibi görüyorduk.

Londra'ya gelince de eşin dostun evinde seyretmeye başladım. Nerede bir şey olmuşsa, onu sadece sözle anlatmıyorlar, filmiyle de gösteriyorlardı. Kraliçenin kızkardeşi mi doğurdu, bebeği kucağında onu görüyorduk. Postacılar, trenciler grev mi yaptı, bu eylemin nasıl başladığından başka nasıl karşılandığını da her türlü vatandaşla sokakta konuşarak size capcanlı aktarıyorlardı. Önemli bir sorun hakkında televizyon habercisiyle karşılıklı konuşan yetkili birisi, gözünüzün içine baka baka anlatıyordu anlatacaklarını… Olanlar gözümüzün önünde oluyordu sanki. Evet, insanlık olanı biteni resmiyle, filmiyle olduğu gibi evinde seyretme olanağına çoktan kavuştu. Onbeş yılı geçiyor televizyon yayılmaya başlayalı.

İlk zamanlar ancak varlıklı kimselerin eğlence aracı durumundayken, şimdi özellikle Avrupa'da, çoğunluk bu araçtan yararlanabiliyor. Londra'da televizyon alıcısını satın alamayanlar, az bir ücretle kiralıyorlar. Bozulunca da veren mağa-

za bedavaya onarıyor. Kiralaması satın alınmasından daha iyi. Bu kolaylıktan olacak, ailelerden başka, bir işçi kızın, bir fakir öğrencinin bile odasında televizyon görmek mümkün. Büyükçe bir radyoya benzeyen bu ayaklı makinenin karşısına geçip çoluk çocuk, saatlerce seyrediyorsunuz. Bu istasyonun programını beğenmezseniz düğmeyi ötekine çeviriyorsunuz. Çünkü iki kanal var. Eğlendiren, öğreten, düşündüren çeşitli programlar… Büyük küçük herkes aradığını buluyor. Gençlerin programı, çocukların programı, ana-babaların programı… Kala kala, programların daha yararlı hale getirilmeleri kalıyor ki, o da kolay değil. Kimisi daha eğlenceli, kimisi daha öğretici program istiyor çünkü. Her halde işin bu yanı da gide gide durulacaktır.

Gitgide yayılan ve neredeyse bir eğitim – öğretim aracı haline gelen televizyonun, dünyadaki durumu hakkında da biraz bilgi vermek yerinde olacak:

Birçok ülke, televizyonu, okullarda, halka temel bilgileri öğretmek için halk eğitiminde kullanmanın yollarını arıyor. Afrika ülkelerinden bir kısmı çoktan televizyona kavuştu. Bir kısmı şimdilerde bunu ülkelerine sokmak için çaba gösteriyorlar. Çok yararlı olacağına inanıyorlar çünkü. Cezayir'den Mısır'a kadar, bildiğimiz bazı ülkeler de bu işi çoktan çözdüler.

Televizyon istasyonları on yıl önce yalnız beş ülkede kurulmuşken, bugün aşağı yukarı altmış ülkeye yayılmış bulunmaktadır. Boyuna da yayılıyor. Bunun yanında, on yıl önce dünyada dört milyon olan televizyon alıcısı sayısı da bugün seksenbeş milyona yükselmiştir. İnsanlık, daha kısa yoldan aydınlanma yolunda. Sözgelimi, 1959'da televizyona kavuşan ve bir Afrika ülkesi olan Nijerya'da altı bin televizyon olduğunu öğrendim. Bu sayı o kadar çok olmakla birlikte, bu televizyonlardan bin tanesi okullara ve hastanelere yerleştirilmiş ki, o zaman bu işin önemi artıyor. Hatta söylediklerine göre, bu ülkelerden bazılarında, geniş alanlara televizyonu oturtuyorlar, halk da yığın halinde seyrediyormuş. Nitekim Mısır'da da televizyonu halk eğitiminde kullanmaya çalışıyorlar. Londra'ya gelince, akşamdan sonra mağazaları kapatırken, vitrindeki televizyonların düğmelerini açıyorlar, hem reklam işi yerini buluyor, hem de gelen geçen seyrediyor.

Milletlerin ekonomik sorunları yanında, yani, ekmek derdine eş olacak, bir de kafalarının aydınlanması, doyması işi var. Bu bakımdan, televizyon işini ben, kel başa şimşir tarak olarak kabul etmiyorum. Ancak, bir ülkenin televizyon istasyonu kurması epeyce para istese de, paranın yanında halka göre programlar hazırlayıp bunu gerekebildiği kadar yararlı halde yürütmek şarttır. Bunun için ekipler yetiştirilmesi de var. Ama bunlardan daha önce, televizyonu getirmeye kalkışacak ülkede elektrikleşme işinin de sıkı tutulması gerekmektedir. Hangi şeyin başı elektrik değil ki zaten? Ne desek bir yanı elektrik gücüne dayanıyor. Sonra da iş, olanları televizyon için filme almaya, film merkezleri kurmaya gelir. Hepsi de birbirine bağlı işler bunların. Birini ötekine ulamak zorundasınız. İşte bu yüzden, geri kalmış ülkelerde, okullara televizyon yerleştirerek eğitim programlarını yurdun dört bucağına ulaştırma konusu üstünde çalışılırken, bir yandan da elektrikleşmek için uğraşılmaktadır.

Belki bir gün bizde de bu hareketler başlar. Ekmek derdi var aşktan önce, derler. Ama aşk olmayınca meşk olduğu nerede görülmüş?.. Aydınlanma, ışığa kavuşma tek yanlı olmuyor. Sadece ekmekle yaşanmaz sözü de epeyce eskidir…

Alt Yanı Bir Garson Kız

Bu dünyada rahat etmenin "Gâvurların" hakkı olduğunu söyler, öte dünyadaki "rahatlığın" da bizi beklediğine inanırız. Bu inanışımız üzerinde durmaksızın, Avrupalının yaşamını kolaylaştıran nedenlerden birini açıklamak istiyorum. Konum, çalışma durumu, özellikle kızların, kadınların çalışması olacak. Aslında İngilizler, yarattıkları ortam içinde gösterişsiz ve sistemli olarak çalışıyorlar. Bu sistemli çalışmanın doğmasında ve insanların yaşamını örgütlemesinde, Avrupalı'nın boş inanışlardan yakasını kurtararak olumlu anlayışa çoktan ulaşmış olmasının da etkisi büyüktür. Zaten, insan elinin uzamasından başka bir şey olmayan bir takım araçların yapılması, buluşların çoğalması da bu anlayışın eseri değil mi? Anlayış çalışmaya, çalışma bulmaya dönük.

İngilizler çalışmasını ve yaşamasını biliyorlar. Alın terinden başka güvendikleri bir kapı yok. Elbette bu ülkede de çok zengin olanlar, zengin olmayanlar var. Ama işyerleri, herkese yetecek şekilde geniş. Böylelikle herkesin, temiz tarafından yaşamını kazanması, bir yandan da toplumsal dengeye ve ilerlemeye hizmet etmesi kendiliğinden oluşuyor. İşsizlik sigortası da var.

Bu kısa girişten sonra, genel çalışma düzeni ve havası içinde, kızların, kadınların çalışmalarını ve küçük yaştan hayatlarını nasıl kazanmaya başladıklarını anlatmaya çalışacağım:

Avrupa havasını; bizim sınırları geçer geçmez çalışan kadınları görerek kokladım. Trenleri temizleyen, kahveleri, lokantaları ya da otelleri yönetenlerin çoğunluğu, tertemiz giyinmiş, taranmış kadınlardı. Sadece garsonluk edenler değil, oraları yönetenler de kadınlardı. Fransa'dan sonra İngiltere'de de kadınların çalışmasını gördükten sonra, yıllardan beri duya duya içimde tortulanmış olan "kadın bir çiçektir, evde erkeğini

beklemelidir, çalışırsa solar," sözünü düşündüm. Bu sözün ve altında duran yüzyıllarca önceye ilişkin anlayışın üstüne bir sünger çekme zamanının çoktan gelip geçtiğini bir kere daha anladım. Söylenenler ne olursa olsun, aslında bizim köylerde de kızlar kadınlar erkeklerle omuz omza çalışmıyorlar mı? Demek çalışma anlayışı bakımından bizim köylülerle Avrupa insanının bir ayrımı yok. Yalnız, arada bazı olanaksızlıklar ve dağlar var, o kadar…

Kızların en çok çalıştığı yer, lokanta ve kahvelerden sonra otobüs biletçiliği, tren istasyonlarında denetmenlik ve biletçilik, yazıhanelerde sekreterlik, mağazalarda satıcılık, hastabakıcılık… Özellikle hastabakıcılık, İngilizlerin övünebilecekleri bir durum. Neredeyse onlara özgü bir iş bu… İlle devlet dairelerinde memur olmak için okumak, yetişmek anlayışı yok. Bu anlayışın bulunmayışıdır ki, nerede ve hangi işte olursa olsun çalışmayı kutsal kılıyor onlara. Şu ya da bu işte çalışan insana başka gözle bakılmıyor. "Hadi canım, alt tarafı bir garson kız" Ya da "Ne olacak, bir otobüs biletçisi olabildi" şeklinde, ya da "Altucu falanca mağazanın asansörcüsü" şeklinde sözler işitmeniz olanaksız. Tam karşıtı, çalışan seviliyor. Kahvede garsonluk eden bir kızla bir doktor nişanlanabiliyor. Bunu gördüm. Kraliçelerinin kızkardeşi de bir fotoğrafçı ile evli. Zaten öteki işlerin kazancı memurluktan çok. İngiltere'de memur da az üstelik. Bir yumurtayı iki kişiye taşıtıp onu da kırdırmak istememişler. Gittiğiniz dairelerde, bankalarda, işten göz açamayan birkaç memurla karşılaşabilirsiniz ancak. Bu tenhalık bazan hayrete düşürür sizi.

Evet, çalışmayı kutsal bilmek, şu işi öteki işten ayrı görmemek ve yaşamanın, hele iyi yaşamanın ancak çalışmakla mümkün olabileceği inanışı İngilizlerin benliğine sinmiş. Bundan dolayıdır ki, sabahın alacakaranlığında kuşlardan önce uyanıp işine koşan ve akşamüstleri yorgun argın işten dönen küme küme kızların arasında, tam anlamıyla zengin kızları da dolu durmaktadır. Zengin çocukları da kendi hayatını kendi kazanarak yaşamaktan zevk alacak şekilde yetişiyorlar. Bir ilgilinin bana söylediğine göre, yalnız Londra'da bir milyondan fazla bu şekilde İngiliz işçi kız varmış. Başka ülkelerden gelip çalı-

şanların sayısı da beş bin kadarmış… Yabandan gelenler daha çok ev hizmetçiliğini, çocuk bakımı işini seçiyorlar. Ama adları hizmetçi, aldığı para iyi ve dansını eğlencesini ihmal etmiyor. Altında arabası var çoğunun. Bunlardan birkaçını tanıdım. Öyle yaşamak dostlar başına doğrusu. Milyoner denecek kadar zengin birisiyle tanıştım. Kızı bir mağazada satış memurluğu yapıyordu. Bizde tezgâhtarlık dediğimiz iş. Baba o kadar memnundu ki kızının çalışıp hayatını kazanmasından. Hayatını kazanma lafını boşuna etmiyorum: bu kızlardan çoğu, işe yerleşince aile ocağından da ayrılıp bencileyin kiralık odalarda oturuyorlar. En az kazananın bizim parayla bin liranın üstünde aylık kazancı olduğunu daha önce söylemiştim. Nitekim, tanıdığım zengin kızı da aileden ayrılmış, çalışıp, kazanıp yaşıyordu. Babasının zenginliğinden yararlanarak yan gelip yatmak aklından bile geçmiyordu. Koskoca bir zengin kızının tezgâhtarlık yapmasını ya da bir zengin kişinin kızına tezgâhtarlık yaptırmasını kınamak diye bir şey de kimsenin aklından geçmiyor. İşin bütün gizi de burada sanırım. Bu arada, ailesinin yanında kalarak çalışan kızlar da, saçlarını başlarını kendi kazançlarıyla yaptırıp üst – başlarını kendi kazançlarıyla düzüyorlar. Sanki bir kiracı gibi aileye de belli bir para ödüyorlar haftada. Bir uçtan da evlenirken masraflarını karşılamak üzere para biriktiriyorlar.

Bu kızları, iş yerinde önlükle harıl harıl çalışırken görürsünüz, bir başkadırlar. İşi bitince önlüğü çıkarıp kapıdan çıkınca, yine başkadırlar. Giyim kuşam, takıp takıştırma yerinde. Dansı eğlencesi, odasında televizyonu onu bekliyor. Oturduğum binada bunlardan dört tane var. İkisinin aileleri Londra'ya uzak şehirlerde, ikisinin ailesi Londra'da. Hafta sonlarında akıllarına eserse ana babalarını yoklamaya giderler. Geri kalan zamanda, eğer bir yere eğlenmeye gitmemişlerse, kız, erkek arkadaşlarıyla sık sık toplanarak geçerler televizyonun başına, ha babam neşelenirler el çırparlar. Çalışan kadınlardan çocuklu olanların, işe giderken çocuklarını bırakıp dönüşte aldıkları ana okulu diyebileceğimiz kreşler var. Bu da büyük bir kolaylık sağlıyor çalışan kadınlara.

Özgürlük

Bu bölümü kendilerini gereksiz bağnazlıklara garketmeden İngilizlerin günlük yaşamlarını nasıl değerlendirdiklerini, tatlandırdıklarını ve yarattıkları serbestlik ortamını belirtmeye ayırdım. Öteki deyimle, bazı toplumların uğrunda çırpınıp durduğu ve adına özgürlük denen nesneyi, günlük yaşama nasıl indirdiklerini, önce teker teker bireylerin sonra da toplum bilincinin vardığı özgürlük anlayışı ve bilinci ile herkesin düşünmede ve düşüncesini söylemede, istediği gibi hareket etmekte nasıl serbest hale geldiğinin örneklerini vermek istiyorum: İngiltere'nin iklimi aslında ılık deniz iklimidir. Güneşli açık hava da az rastlanan bir nimet. Buna karşın, yaratılmış olan manevi havanın kendine özgü sıcaklığını Londra'da her an duymak mümkün. Yağmur sürekli yağar, ara verdiği çok azdır, doğru. Ama caddelerin o suları bir sünger gibi yuttuğu da doğru. Derde derman için çamur arasanız bulamazsınız bu yüzden. Çamur olmayınca da kimsenin kimseye çamur sıçratmasına olanak yok…

Herkes o kadar kendi işinde ve kendi halindedir ki, başkalarının davranışlarını gereksiz yere eleştirme, ondan anlamlar çıkarma alışkanlığı yok. Bunun karşıtı, her düşünceye saygı baş tacı edilmiş. Ahlâk ve namus anlayışı da durulmuş, öte dünya korkusuyla olur olmaz kılıklara sokulmamış. İnsanlığın kurtarıcısı olan uygarlığın ve uygarlığa ilişkin araçların, olanakların gelişmesi İngilizleri hiç de şımartmamış, onların ahlâk ve namus anlayışlarını yıpratmamış. İçinde bulunduğum on milyon nüfuslu Londra'da yaşayanların kavuştuğu sessiz, düzenli yaşam, yeni olanaklarla o köklü anlayışın birleşmesinden doğuyor. Bundan iyisi de can sağlığı.

Her şeyde olduğu gibi, deminden beri anlattığım sonuçların da elbette gizi yok, nedenleri var. O halde gelelim örneklere.

Önce şunu yineleyim ki, İngiltere krallıkla yönetilen bir ülke. Yani "Cumhuriyet" değil yönetimin adı. Bunu, beni çok düşündüren bir sözü ansıdığım için yineledim: geçenlerde Londra Üniversitesine gittim. İyi Türkçe bilen Türk dostu değerli Profesör Bernard Lewis'in çağrısıyla gitmiştim. Bana Enstitüsünün kitaplığını falan gezdirdi. Sonra da oturup konuştuk. Bir ara, avluda ve merdivenlerde gördüğüm sakallı, giyimleri gelişi güzel öğrenciler, yerli kılıklarıyla dolaşan Hint'ten, Çin'den gelmiş kız öğrenciler için ne düşündüğünü sordum. Çünkü, biliyorum ki İngilizler giyime de gösterişsiz tarafından önem veren bir millet. Yaşamlarının temelinde var bu. Nitekim ufacık bir çocuk, kırk yaşındaki babası kadar özenir giyime.

Profesör Lewis'in verdiği karşılık şu oldu:

"Biliyorsun, İngiltere'de Cumhuriyet yok, ama özgürlük var."

O kadar güzel özetlemişti ki sorunu, içinde bulunduğum toplumun yaşayış biçimine bir kat daha alıcı gözle bakmak heyecanını duydum. Gözlemlerim de kafamda toplandı. Cumhuriyeti olmayan İngiltere'nin Anayasasının da olmadığını düşündüm. Her ikisi de kağıtlarda değil, kafalardaydı. Özgürlüğün de başlangıcı hoşgörü. Özenle giyinenler kadar bulduğunu takıştıranlar da var. Ama kimse kimseye giyinişinden dolayı dudak bükmüyor ve karşısındakini kılığıyla ölçmüyor. Özgürlüğün olduğu yerde, birey olarak önce insan kıymetli.

Tren istasyonlarında, otobüs duraklarında rahatça kucaklaşıp öpüşen sevgililerin yaptığı değil, asıl onları rahatsız etmek ahlâka aykırı görülür. O kalabalıkta kimse kimsenin yaptığıyla ilgilenmez. Sevişmek de suç değil Batı'da. Kimsede gereksiz avukat olmak hevesi yok öyle zamanlarda. Kızların, delikanlıların çoğunluğu sigara içer. Ana babanın yanında da dumanlar, gülerler, eğlenirler. Bunların da ahlâkla bir ilişkisi olmadığını biliyor adamlar.

İsteyen istediğini yapar, istediğini söyler. İyice daralırsa Hyde Park'a gidip orada toplananlara bütün düşündüklerini çekinmeden anlatabilir. İçinde isteyen istediğini söylediğinden dolayı bu Hyde Park dünyaca bilinir. İki kere de ben gittim, içi dolu olanların hararetli konuşmalarını dinledim. Afrika'dan buraya okumaya gelen öğrenciler sırayla çıkıp İngilizlerin

hoşlanmadıkları taraflarını bağıra bağıra sayıp döküyorlardı. Toplanmış olanlardan bazıları düşüncelerinin doğru olmadığını söylediler konuşanlara. Öyleydi, böyleydi derken serbest bir tartışma başladı. Boştan yere haklı çıkmak için karşı tarafı kötülemiyorlar. Kötü damgalar vurmağa yeltenmiyorlardı birbirine. İki taraf da hakkı bulmağa çalışıyordu. Başka bir köşede kendi hükümetinin tutumunu eleştiren bir yaşlı İngiliz'i, öteki köşede Amerika Cumhurbaşkanını eleştirmeye kalkan birisini dinledim. Ellerindeki kartonlara da alaylı sözler yazmışlar, resimler yapmışlardı. Kadın erkek, yerli yabancı yüzlerce insan can kulağı ile dinliyordu çekilen söylevleri. Birçokları manzarayı kaçırmadan fotoğraf çekiyordu. Oracıkta dolaşan iki polisi hiç ilgilendirmiyordu ileri sürülen düşüncelerin şöyle ya da böyle oluşu. Ancak bir dövüş falan çıkarsa ona karışabilirdi. Londra'nın başlıca alanlarından biri olan Trafalgar Alanı'nda Pazar günleri her türlü toplantıyı, orada da her şeyin açık söylendiğini kaç kere gördüm.

Kurulması yasaklanmış hiçbir parti de yok İngiltere'de. Biraz daha yakına geleyim. Londra'da BBC'nin Türkçe Bölümü Başkanı ve İstanbul doğumlu Bay Mango geçenlerde bir konuşmamda ileri sürdüğüm fikirleri kendi düşüncesine aykırı buldu, sonra da şunu söyledi: "Fikir senindir, mademki öyle düşünüyorsun, düşündüğün gibi konuş. Konuşmalarına karışmam". Kendisininkine uymayan düşünceyi olağan karşılama burada o kadar doğal ki… Sonra düşündüm ne ola acaba bu havanın, bu anlayışın oluşmasındaki temel nedenler? İlkin eğitim düzeyi geldi aklıma. Eğitim ama nasıl eğitim: Ailede ve okulda çocuklar alabildiğine serbest yetişiyor. Ama bu serbestlik ciddiyetin egemen olduğu, bilinçlenmeye ve kişiliğin gelişmesine yöneltilmiş bir serbestlik. Bunda iş eğitiminin de rolü var doğallıkla. Bu da lafla olmuyor. Düşünceyi geliştirici, besleyici her türlü kitap yazılıyor, başka dillerden çevriliyor. Düşüncenin sansürü yok. Çocuklar başkalarının uygun gördüğünü okuyarak yetişmiyorlar. Çocuklar küçümsenmiyor, önemseniyor.

Bebelerin Okulu

İngiliz eğitim kurumlarının kuruluş ve işleyişini yakından tanıdıkça, bunların, birbirini tamamlayacak biçimde düzenlenmiş olduklarını ve birbirinin bölünmez parçaları olarak düşünülüp kurulduklarını, daha iyi anlıyor insan.

Şimdi, dört yaşındaki çocukları alan, hem aile bireylerinin çalışmalarına kolaylık sağlayan, hem de onları küçükken, yaşken nereye çeksen oraya eğilen ağaç dalları gibi, hep iyiye ve doğruya göre ayarlanmış bir yerde bütün gün eğiten okullardan söz açmak istiyorum. Bu okulların durumunu daha açık belirtebilmek düşüncesiyle de, Brentfield okulunu örnek alacağım. Bu örnek aldığım okul, aynı tip okulların bir seçmesi değildir. Hatta kıyaslamak gerekirse, ortalama bir okul olduğu anlaşılıyor. Zaten kentin merkezinden de hayli uzakta, trenle yarım saatte gidilen Taşköprü Parkı'nda.

Trenden inip birazcık yürüdükten sonra, okulu buldum. Bulunca da yine içim aydınlandı. Doğrusu, okul demeğe değer bir yer. Çocuklara verilmek istenen iyi eğitim, bu aydınlık ve temiz yerlerde verilince bir anlam kazanır herhalde. Düşünün, ölçüsünü kestiremeyeceğim kadar geniş bir arsa ayırmışlar. Bir yanına, sıradan derslikleri yapmışlar. Bu derslik lafını ders verilen oda anlamına kullanıyorum ama, aslında bu okulda bildiğimiz biçimde ders yapılmıyor. Küçükleri nasıl yetiştirdiklerini biraz sonra anlatacağım.

Evet bir yanına derslikleri sıralamışlar. Bir yanında yemek salonu. Oyun yeri ise her taraf. Yemyeşil, dümdüz çayır, salıncaklar filan, tam çocuk bahçesi. Çocukluklarını tam yaşıyor yavrular. Anne babalarının da kaygı çekmelerine gerek yok. Sabahtan akşama kadar güvenilir öğretmenlerin elinde onlar. Öğle yemeğini de onların bakımı altında rahat rahat yiyorlar.

O dört beş yaşlarındaki yumurcakların, tabaklarını götürüp bir yemek alışları vardı dağıtılan yerden, özenli, düzenli ve neşeli. Kendilerine göre ufacık masalar, ufacık sandalyalar… Rahatça oturabiliyorlardı. Yaşamının sonuna yaklaşmış bir İngilizin eriştiği görgü ve eğitim neyse, ufacıkken, aynı şeyi bunlar da öğreniyorlardı. Hem, kulaklarına küpe olsun diye söylenenleri dinleyerek değil, yapa yapa, özümseyerek öğreniyorlardı…

Her okulda olduğu gibi yapılar yine tek katlı, bol ışıklıydı. Şöyle iki yanına bakınca, büyük kentin koca koca yapılarını görmüyor ve içi açılıyor kişinin. "İşte çocuk böyle yerde eğitilir, öğretilir ve yetiştirilir" diyor, kendi kendine.

Dört ve sekiz yaş arasındaki çocukları toplayan bu okul da, masrafları devletçe karşılanan bir okul. Küçüklerin aileleri hiç para ödemiyorlar. O yüzden de okulu daha çok beğendim. Çünkü sekiz yaşına gelmiş bir çocuğu ilkokula yollamak mümkün, o okula gidince ana baba da işlerine gidebilirler. Ama dört – beş yaşındaysa çocuk, okul çağına gelmemiştir ve başına bir adam ister. Bizde birkaç şehirde de buna benzer okullar var, ama en zenginlerin ödeyebileceği para karşılığında alır çocukları. Üstelik okul dedikleri yer de şehrin en gürültülü yerine sıkıştırılmış, bahçesiz, yeşilliksiz kat kat üstüne bir yapıdan ibarettir.

Gelelim çocukların okulda nasıl gün geçirdiklerine: Okulda üç sınıf var. Bölüm de diyebiliriz buna. Birisi dört ve beş yaşındaki çocukların bulunduğu bölüm, ikincisi altı – yedi yaşında bulunanların bölümü. Üçüncüsü de sekiz yaşındakilerin bulunduğu bölüm.

Başöğretmenle birlikte dört öğretmen var. Hepsi de bayan. İngiltere'de de ilkokulun altındaki bu okullarda ve normal ilkokullarda genel olarak öğretmenler bayan.

Çocuklar sabah saat 9'da geliyor. 12'ye kadar oynayıp eğleniyorlar. Öğleyin bir buçuk saat yemek paydosu var. Bu süre içinde yemeği yiyip dinleniyorlar. Öğleden sonra da, iki saat, öğretmen başlarında olduğu halde ders yapıp saat üç buçukta dağılıyorlar.

Ders yapıyorlar dedim ya, onların çalışmalarına uymuyor bu söylediğim. Ders konusu, ders saati diye bir şey arama. Olsa

da yürümez zaten. Dört ve beş yaşındakilere boyuna oyun gösterip onlara neşe içinde gün geçirtiyor öğretmenler. Çocuklar kendi evlerinde gibi rahattılar oynarken. Oyuncakların her türü istemediğin kadar. Öğretmen nasıl yapacaklarını gösteriyor, onlar da ata tuta oynuyorlardı: O, dünyada eşi olmayan saf gülüşleriyle… Beş yaşın üstündekilere de oyun sırasında onları sıkmadan, nerede ise gizlice okuma – yazma öğretiyorlardı azar azar. Tatlı resimlerle basılmış güzel kitaplar doldurmuş köşeyi bucağı. Çocuklar, parçaları birleştirerek ev, hayvan gibi şeyler yapıyorlardı, ilk bölümde. İkinci bölümde bugün, kâğıtları kesip dosyalara yapıştırarak resimler oluşturuyorlardı.

Zengin fakir çocuğu diye bir ayrım yok. Öyle bir tohum ekilmemiş burada insanlara; insanlar da çocuklarına ekmemişler. İnsan insandır, o kadar. Fırçayı alan resim yapıyor, koca koca kartonları dolduruyor. Tüplerle, kutularla boyayı gönene gönene döküp saçıyordu çocuklar, vıcık vıcık. Altından girip üstünden çıkıyorlar onların. Okulun havasında: "Ne kadar çok kırar, döker ve kullanırlarsa, o kadar iyi yetişirler, her şey çocuklar için, helâl olsun!" diyen bir ses var sanki, boyuna kulağımıza gelen.

Oradan ayrılırken de yakamı bırakmadı o ses. Hâlâ duyuyorum: Birgün bizim çocuklar da köyde kentte bu sesi duyarlar, bu olanaklara kavuşurlarsa, ölsem de gam yemem…

Bir Başkası

Okulun onüç öğretmeni, üçyüz öğrencisi vardı. Öğrenciler kız erkek karışık ders yapıyorlar. Onsekiz tane derslik var. Bunların dışında da iki büyük salon, birisi beden eğitimi dersleri için, öteki müzik dersleri için. Bu okulda geniş bir alana oturtulmuş, oyun yerleri, bahçesi unutulmadan. Bu okula da habersiz gelmiştim. Çok kibar bir hanım olan Başöğretmenin rehberliği ile okul çalışmalarını yakından gördüm. Yeri geldi de söylüyorum, başöğretmene kibar derken aklıma geldi, İngilizler genel olarak efendi insanlar, fakat, gittiğim okulların hepsinde öğretmenleri ayrı iklimden gelmiş gibi, ayrı insanlar olarak gördüm: Bayıyla, bayanıyla öğretmenler daha neş'eli, daha sıcak ve konuşkandılar. Belki de öğretmenliğin, onların benliğine yerleştirdiği anlayışın sonucu olan bir davranıştı bu.

Bu kibar ve neş'eli Bağöğretmenle ilk girdiğimiz derslikte, elişi dersi vardı. Bu saatte, bazı maddelerden örgü yaparak el becerisini artırmağa ve bazı eşyalar elde etmeğe çalıştıklarını söyledi öğretmen. Öğrencileri de öğretmen de işlerine iyice vermişler kendilerini. Öğretmen tam bir işçi tavrına ve kılığına girmiş, örüyor, ördürüyordu. Ne kravat, ne ütülü pantolon… Alnında ter vardı. Ve onun alnındaki ter, öğretmenliğin nasıl yapılacağını çok iyi anlatıyordu…

Evet bu derslikte, yığın yığın kova otu vardı kış günü. Hani çayırlıklarda biten ot. İşte ondan çöpsepetleri örüyorlardı. Bu sınıftaki çocukların yaşları da on… İş eğitimi anlayışı ve okulun çocuklara neler vermesi, öğretmesi gerektiği hakkında uzun uzun düşünmeğe yer bırakmıyordu bu örnek de.

Ondan sonra gittiğimiz derslikte de ona benzer bir görünüm. Önlerine kitaplarındaki plânları seren çocuklar, onlara bakarak, uçak, araba vesaire yapıyorlardı kartondan. Kukla

yapıp oynatanlar vardı, sıcağı sıcağına. Gelin de düşünmeyin yine, okul eli-kolu bağlı, elini sıcak suya bile sokmayan insanlar mı yetiştirmeli, yoksa burada görüldüğü gibi bir yol mu tutmalı? Bizim Köy Enstitüleri de bunların en gelişkin şekliydi zaten. Önemli olan karar vermek, laf öğretimi mi, iş eğitimi mi? Hem düşündüm hem çalışan çocuklarla konuşarak kendimi avuttum dakikalarca.

Filmle coğrafya dersi yapan bir sınıfın kapısını aralayıp karanlığa baktıktan sonra jimnastik salonuna gittik. Yine onbir yaşındaki çocuklar, kız erkek karışık en zor tırmanma ve atlama hareketlerini yapıyorlardı. Her tür okulda olduğu gibi burada da bu ders sıkı tutulmuştu. Salonda beden eğitimi için gerekli düzen kuruluydu. Bunu aralıksız sürdürdükleri için olacak, İngilizlerin kadın olsun erkek olsun, vücutları saman çuvalına benzemiyor.

Müzik salonunda öğretmen piyano ile eşlik etti: öğrenciler de, ellerinde nota kitapları olduğu halde şarkılar okudular. Salona sere serpe oturdular ve hep bir ağızdan tek ses gibi çıkan şarkılar… Görüyorsunuz, müzik dersinin de gereği yerine getiriliyor. Lâf olsun diye müzik dersi yapılmıyordu. Nitekim sınıfça söylenen şarkılar bittikten sonra, bir başka müzik öğretmeninin yönetiminde on – onbir yaşları arasındaki dört kız öğrenci de, tadı unutulmaz bir konser verdi bize. Önlerindeki notaya göre dördü çeşitli müzik araçlarıyla çalarken, yine önündeki notaya göre, okudu içlerinden bir tanesi.

Kız öğrenciler için, bacakları çıplak Jimnastik yapmak, şarkı okumak, bir müzik aracı çalmak gayet olağan. Yaşamın anlamına uygun. İngilizlerin eğitim ortamı, bu gibi şeylerin gerekli olduğu inancını yaratmış. Neye saklayayım, okuldan ayrılırken, halk türküleri halk danslarına eş edilirken, akordeonların ve mandolinlerin inlediği davulların gümbürdediği alanlarda bin kişilik topluluğumuzla coştuğumuz Köy Enstitüsü yılları bir sinema şeridi gibi geçiyordu kafamdan. Coşkuyu elde görüyordum şimdi.

İlk

Sonunda, sıra, asıl beni ilgilendirmesi gereken konuya geldi. Yeni geldiğim Londra'ya alışmaktı, İngilizce kursuydu, kıştı, geçim derdinin yoluna koyulmasıydı derken, ilk zamanlar okullara gitme fırsatı bulamadım. Bu fırsat, aradan dört ay geçtikten sonra, ancak mart'ın sonunda elime geçti. Eşin dostun da yardımıyla önceden haberleşerek birkaç okul gördüm. Bugün, bu ilkokullarda gördüklerimi anlatmak, gördüklerim hakkında düşündüklerimi de yer yer belirtmek istiyorum. Gittiğim ortaokul, lise, ve o ayarda kültür – teknik bir arada olmak üzere karma öğretim yapan okullardan da söz açmayı düşünüyorum.

Saatlerce kalıp çalışmalarını yakından gördüğüm ilkokullar birbirine benziyordu. Herhalde ilerde göreceklerimin de onlardan pek ayrımı olmayacaktı. Aslında, normal okullar yerel yönetimlerin elinde. O yüzdendir ki bizdekinden tamamen ayrı bir kuruluş düzeni var. Yerel Yönetimlerin eğitim daireleri para bakımından okulları destekliyor. Daire de halkın ödediği vergilerle destekleniyor doğallıkla. Bu daire, çocuk başına, bizim para ile 65-70 lira tutan bir para yardımı yapıyor okula. Bu para ile, okulun başöğretmeni, öteki arkadaşlarına da danışarak, okulun gereksinimlerini karşılıyor. Okula alınan araç ve gereçlerin başlıcaları, ders kitapları, kütüphane için kitaplar, harita, kalem, resim boyası, karton… Bir de bunları kesip biçmek için gerekli olan makas vesaire. Öğrenciler kuşluk vakti 250 gramlık birer küçük şişe süt içiyorlar. Bu sütlerle ve öğle yemekleriyle eğitim dairesinin beslenme bölümü ilgileniyor. Bizim para ile 125 kuruş tutan bir şilin ödeyerek her gün okulda iki ya da üç kap öğle yemeği yiyor çocuklar. Yemek parasını günü gününe ya da haftalık olarak ödüyorlar. Okuluna göre değişiyor. Yemek masraflarının da geri kalan kısmını daire karşılıyor.

Londra'da aşağı yukarı 500 ilkokul var. Bütün bu okullarda sınıf mevcutları 40 – 45 arasında değişiyor, 45'ten fazla öğrencisi bulunan sınıf yok.

Örnek olarak, gittiğim okullardan birinin durumunu açıklayayım. Bu okul George Elliott İlkokulu. Okulda beş ila onbir yaşları arasındaki öğrenciler okuyor. İlkokul yaşı bu, İngiltere'de. Okulun 350 öğrencisi vardı. Bunun tam yarısı kız, yarısı erkekti ama ölçüp biçerek böyle yapmamışlar, kendiliğinden rastlantı olarak yarı yarıya düşmüş. Sınıflarda karışık olarak oturuyorlardı. Sabahları çoğunlukla okuma-yazma tarih-coğrafya, gibi, kitapla, defterle harita ile yürütülen dersler yapılıyor, öğleden sonra el işlerine sıra geliyordu. Özellikle elişleri dersleri çok canlı ve yetiştirici geçiyordu. Zaten serbest bir hava içinde, istedikleri gibi hareket eden çocuklar öğretmenin rehberliği altında neler neler yapıyorlardı. Kağıtlarda şekilleri basılı bulunan kamyon, tren, uçak gibi oyuncakları, tahtaları kesip biçerek kıvıra kıvıra yapıyorlardı. Birazı on yaşın altında, birazı üstünde olan çocukların yaptığı oyuncaklar görmeğe değerdi, doğrusu. İlkokulda böyle başlayan çocukların bir sonraki okula gittikleri zaman 14 yaşında iken yarattıkları eserden, ortaokulları anlatırken söz edeceğim.

Ders kitapları da içinde, öğrencilerin kullandığı her şeyi okul parasız veriyor. Süt'le öğle yemeği de bir bakıma öyle. Okul doktoru da, her hafta gelip okuldaki özel odasında çocukların sağlığını kontrol ediyor. Ufacık sağlık sorunu olanları, gecikmeden tedavi edilmeleri için hemen hastaneye yolluyor. Okul doktorunun çalışması da imrenilmeyecek gibi değildi. Her çocuğa bir dosya açmış, çocuğun sağlık durumu apaçık göze çarpıyordu oradaki kayıtlarda. Anlaşılıyor ki, çocuğun yalnız öğrenmesini değil onun yanında beslenmesini ve hastalıklardan korunmasını da birlikte düşünüyorlardı. Çocuk sağlam ve becerikli yetiştiriliyordu. Üstüne üstlük, öğrettikleri de sadece kuru laf değildi. Çocuklara öğretmenler yol gösteriyorlar, kendi kendilerine içlerine sindire sindire öğreniyorlardı. Testere ile, çekiçle, rende ile, el-kafa birlikte çalışmış oluyordu.

Her okulda olduğu gibi, George Elliott İlkokulunun öğretmenleri de çocuklara neler okutacaklarını kararlaştırıyor. Bunu

neden öğretiyorsunuz da şunu öğretmiyorsunuz şeklinde kimse karışmıyor. İsterlerse Türkiye coğrafyasını programlarına alıyorlar, istemezlerse almıyorlar ya da şu okul alıyor da bu okul almıyor. Her okul başına buyruk sayılır bu konuda. Doğaldır ki, 11 yaşında çocukların geçirecekleri sınavı göz önünde tutarak, ana çizgileriyle gelişkin ve en yaşamsal konuları içine alan programlar hazırlıyorlar. George Elliott İlkokulunda dersler 35'er dakika sürüyor. Her sınıfın bir öğretmeni var.

Okulda okunan dersler, aritmetik başta olmak üzere, İngilizce (okuma yazması, dilbilgisi, edebiyatıyla) tarih, coğrafya, fen ve doğa bilgisi, eleştiri, sanat, beden eğitimi, müzik olmak üzere 9 tür. Aritmetik haftada 8 ders okutuluyor. Bütün parçaları dahil 12 ders saati İngilizce okutuluyor. Beden eğitimi 5 ders, tarih, coğrafya gibi dersler haftada 70'er dakika, ikişer ders saati yani.

Orta

Gittiğim ortaokul, kentin kenar semtlerinden birinde, Taşköprü Parkı yakınlarındaydı. Öğrenci sayısı 500. Kız-erkek karışık okuyor. Sınıf mevcutları otuz – kırk arasında değişiyor. Londra şehrinde sayısı ikiyüz kadar olan ortaokullardan bir tanesi. Okulda 1, 2, 3, ve 4'üncü sınıflar var. Onbir yaşında ilkokuldan ayrılan çocuklar alınıyor ve burada onbeş yaşına kadar dört yıl okuyorlar. Ancak, onbir yaşında çocukları elekten geçirircesine eleyen bir sınavları var İngilizlerin. O sınavı başaranlar Gramer Okulu denen okullara seçilip gidiyorlar. Orada başarı gösterenler de fakülteye. Geri kalan çoğunluğun okulları da sözünü etmekte olduğum ortaokullar ya da karma okullar… Bu gidişi beğenmeyenler var. Onbir yaş sınavını, eğitim sistemini eleştirenlere rastladım. Hyde Park'ta Pazar günleri söylev çekenlerin içinde de bundan yakınanlar var. "Memleketin en büyük serveti insandır, onların yeteneklerini boşuna köreltmekten vazgeçerek, her okulun kapısını herkese açalım" diyorlar. Daha çok da bu yapmacık sınıflamanın ortadan kalkmasını istiyorlar. Tutumun yeterli olmadığı ortada. Ama, bunun farkında olmaları ve eksik tarafların düzeltilmesi için uğraşmaları ne kadar yerinde. Önemli olan da, eksikliği görmek, kabul etmek değil midir?

Arada onbir yaş sınavını da andıktan sonra, ortaokulun durumuna döneyim. Ortaokulda da, ilkokulda olduğu gibi İngiliz dili ve edebiyatıyla matematik dersleri başköşeyi tutuyorlar. Bu iki ders haftada 6'-şar saat, ikinci olarak haftada 4 saatle Fransızca geliyor. Coğrafya, tarih, doğa bilgisi ve eğitim psikolojisi ikişer; ev idaresi, dikiş, demircilik, marangozluk ve teknik resim üçer saat okutuluyor. Derslerin ardından da anlaşılacağı gibi, okula tam hayat adamı yetiştirecek bir düzen verilmiş.

Okul müdürü, ufacık odasında binbir işle uğraşıyordu vardığımda. Okulda, günlük çalışma sürerken beni gezdirmeyi memnuniyetle kabul etti. Önce demircilik atölyesine girdik. Kağıttaki plânları inceleyerek onlara göre koni ve ona benzer şeyler yapıyordu birinci sınıf öğrencileri. Gerçekten, boş ve geniş bir oda dikkatimi çekti. Kapı açıktı, oraya yürüdüm. 20 masada 20 yazı makinesi hazır bekliyordu. Oğlanların demircilik, marangozluk derslerine karşılık, kızların da ev idaresi ve dikiş dersleri yanında makine ile çabuk yazı yazmasını da öğrenmeleri ne kadar iyi. Haftada dört saat de bunun dersini alıyor kızlar.

O saatte "Daktilo ile yazma" dersi yoktu. Yürüdük; çatır çatır dikiş diken, nakış işleyen kızların dersini görüp laboratuvarlara geçtik. Bizde kimya adı altında karatahtada gösterilen derslerin öğretildiği yerdi buralar. Gerekli bütün araçlar vardı. Bu donatılmış laboratuvarda öğrenciler, neyin nereden gelip neyle birleştiğini deneyerek, görerek öğreniyorlardı. Onun ardından, gerekli her türlü araçla donatılmış bir spor salonu. Kış olsun, yaz olsun, öğrenciler her türlü jimnastik hareketlerini burada koşa oynaya yapabilirler. Nitekim yapıyorlardı. Coğrafya dersinin sürdüğü bir salona doğru yürüdük. Tahtabaşında ders anlatan öğretmenle, yorgun yorgun onu dinleyen öğrencileri görmeyi içimden geçirdim müdür kapıyı açarken. Bir de ne göreyim, içersi kapkaranlık, dersle ilgili film gösteriliyor. Lâfla ders öğretmek anlayışı başını alıp buralardan gitmiş olmalı. Hangi diyarda yaşadığını düşünürken, ev idaresi dersi yapılan salona gelmiştik. Öğretmen, evde nasıl temizlik yapılacağını öğretiyordu o saatte. Ama nasıl? Şöyle yaparsanız şöyle olur, böyle yaparsanız böyle olur diye anlatmıyor, kız öğrenciler de sınav zamanı ezberleyip kağıda yazmak üzere defterlerine not etmiyorlardı. Bu dolapları, çamaşır makineleri, havagazı ocakları yerleştirilmiş duruyordu ders salonuna. Bunların başında çalışıyordu kızlar. Önlerinde leğenler, temizlik bezleri, temizlik tozları… Bir şeylerini temizliyorlardı.

Oraya bitişik bir başka bölmeye geçtik. Orada da herhangi bir İngiliz evi, mutfağı, oturma odası ve yatak odasıyla, kurulmuş hazırdı. Üç kız mutfakta yemek yapıyorlardı. Patates,

kıymalı börek ve bir lahana yemeği yapıyorlardı. Ben lâfa tutunca yemekleri de taştı çocukların. Şunu hemen eklemeliyim ki, okula habersiz gitmiştim ve müdür gezme isteğimi kabul etmese bu çalışmaları da göremezdim. Onların gösterişle ilgilerinin olmadığını arada bir kere daha belirtmekte yarar var. Bu kızlar nöbetçiymişler bugün. Salı, çarşamba ve perşembe günleri kızlar üçer üçer nöbet tutarak, yemek pişirmeyi öğreniyorlar. Tıpkı bir eve benzeyen bu bölmeye, nöbetçi olanlar, öteki arkadaşlarını misafir olarak çağırıyorlar ve yemeği birlikte yiyorlar. Yemek öğrenmek için alınan yiyeceklere okul müdürlüğü haftada 25 şilin ödüyor. Bizim parayla 40 lira filan… Okul haftada beş gün açık, iki gün kapalı. Her ders 40 dakika olmak üzere, öğrenciler günde yedi ders alıyorlar. Okul yılda 40 hafta öğretim yapıyor…

"Memur Olacağım"

Şimdi, orta ve liseye eş olan fakat tekniğe de fazlaca yer vererek karma öğretim yapan bir okulda gördüklerimi size anlatacağım:

Okul Londra'nın kuzey tarafında ve kent merkezinden uzakça bir yerde. Ortaokullar gibi bu okul da ilkokulu bitirmiş fakat Gramer Okulu'na gidememiş olan 12 yaşındaki çocukları bağrına basmış. Doğal olarak da hayat adamı yetiştiriyor. İş atölyelerini gezerken anlıyoruz ki, ilkokulda başlayan el eğitimi gittikçe gelişiyor. Oradaki kağıttan, kartondan oyuncak yapma işi, burada gerçekten kullanılabilecek araçlar yapma yoluna girmiş. Demircilikte, marangozhanede öğrenciler, harıl harıl çalışıyorlar ve işe yarar şeyler yapıyorlardı. Bu okulda sınıf mevcutlarını 15'e indirmişler. Başlarındaki öğretmen öğretmenliğini tam yapıyor, öğrenciler de öğreneceklerini öğretmenden gereği gibi öğreniyorlar. Her öğrencinin bir araç takımı var ve işine yarayabilecek her şey var içinde. Onlar yetişmezse, herkesin kullanması için konulmuş araçları kullanıyorlar. Bunun sonunda da rahatça çalışarak ellerini kollarını kullanmayı öğreniyorlar ve hayatta işsiz kalmamanın yolunu buluyorlar.

12 yaşındaki birinci sınıf öğrencilerinin bile, gözümün önünde, kürek, mala, sandalye, masa, hatta şu "İngiliz anahtarı" dediğimiz şeyi yapmağa çalışışları içimi açtı. Atölyelerin bitişiğindeki bölmede, demiri, tahtası, çıtasıyla kullanacakları malzeme yığılı duruyordu. Yalnız bir sınıfa yıllık gereç masrafı, yani kullanılacak malzemenin alınması için verilen para, 125 sterlin. Dört bin liraya yakın tutuyor, bizim parayla. Tamirhane kılığında geniş bir salona gittim. Bir otobüs motorunu ve iskeletini yerleştirmişler oraya, yalınç olarak. Küçük bir vidaya varın-

caya kadar görünüyor. Öğrenciler direksiyona geçip alıştırma yapıyorlar. Motorun parçalarını inceleyerek neyin ne olduğunu anlıyorlar. Bu kısımda ilerde garajcılık ve tamir işleriyle uğraşacaklar ders görüyor. Bir bakıma şimdiden, herkes işini seçiyor. Arabası eskiyenler de getirip kapının önüne bırakıyorlarmış arabalarını. Doktorların ölü incelediği gibi eski arabaları didikliyor çocuklar. Bizim eğitim enstitülerinde 20 – 25 yaşındaki öğrencilere mukavva kutu yaptırarak geçiştirilen, en yüksek okuldaki iş dersi nerede, bu nerede…

Beni en çok saran taraf, öğrencilerin işi sevecek yönde yetişmiş olmalarıydı. Çalışırken bunu okuyordunuz yüzlerinde. Onlardan, zorla lafa tuttuklarım oldu. Bir tanesi aynen şöyle karşıladı, atölye çalışmaları hakkındaki sorumu: "Benim geleceğim için de, İngiltere'nin geleceği için de, teknik bir adam olarak yetişmem, banka memuru olarak yetişmemden kat kat iyi ve yararlıdır." Gördünüz mü, toplumların en çok gereksediği kurtarıcı anlayışı.

O bu değil ya, bu yaştaki öğrencilerin teknik plan çizmekte oldukları atölyede iyice gözüm doydu. 15 yaşında sertifika alıp hayata atılacak bunlardan çoğu. Bu okuldan sonra iki yıl daha okuyup yüksek sertifika almak isteyenler azınlıkta idi. Bir an önce Makinistler Enstitüsüne üye olup hayata atılmayı düşünüyorlardı. Bana en ilginç gelen tarafsa hiçbir yerde, elini cebine koyup "memur olacağım" yani kalem efendisi olacağım, diyen birisine rastlamayışımdır, bu ülkede.

Resim dersi yapılan atölye ayrı bir âlemdi. Sehpalar, sehpalar. Boyalar, boyalar… Renkler, renkler… Okulun her tarafı çalışmak, zevkle çalışmak için hazırlanmış bir ortamdı. Atölyeden atölyeye giderken bahçeden yürümek gerekiyordu. Burada kat kat üstüne yapılmış ne bir ilkokul, ne ortaokul, ne de teknik okula rastladım. Geniş bir alan üstünde arada yeşil çayırlıklar, yapılar serpilmiş. Çoğunlukla da tek katlı bol ışıklı… Bizim Köy Enstitüleri gibi… Köy Enstitüleri de hepten geniş alanlara serpilmiş yapılardan, bağlardan, bahçelerden oluşmuştu…

Her çocuğun kavrama gücü bir değil doğallıkla. Ama zeki olanla daha az zeki olana aynı işleri öğretiyorlardı bu okulda.

Yalnız çabuk öğrenenin iki saat gördüğü dersi ve çalışmayı, ağır öğrenene altı saat gösteriyorlardı. Onlardan ayrı bir sınıf oluşturmuşlar…

Dedim ya okul karma okul. Atölyelerde bu işler yapılırken öteki dersliklerde de tarih, coğrafya, edebiyat gibi genel bilgi dersleri yürüyor. Sırası gelen iş atölyesine, sırası gelen tarih dersine… İşin bu yönü de bizim Köy Enstitülerindeki tutuma benziyordu.

Gider ayak bir de tarih dersi dinledim. Konu İkinci Dünya Savaşının niçin çıktığı konusuydu. Öğretmen, kültürü yerinde bir gençti. Sıkıştırmaca, korkutmaca hiç girmemiş dersliğine. 16 mevcutlu sınıfta herkes rahatça düşüncelerini söylüyordu. Kimse kimseye kızmıyordu düşüncesinden dolayı. Ortaya atılan her düşünce, başkalarınca yorumlanıyordu. Gerçek de yavaş yavaş ortaya çıkıyordu:

Kitabî, önceden ezberlenmiş bir lâf çıkmıyordu ağızlarından. Düşünmeğe alıştırılmış çocuklar. Daha önemlisi düşündüklerini rahatça söylemeye. Endüstrinin ilerlemesi, ordunun onunla desteklenmesi, nüfus artışları gibi nedenler çıkıyordu ortaya. Devletlerin durumunu kedi fare hikâyesine benzetti öğrencinin biri: "Devletlerin yaptığı silâh yarışını bireyler birbirine yapsa, dünya yaşanacak halden çıkar" dedi. "Silah yarışı olmasa, devletler arasındaki ilişkiler de bireyler arasındaki ilişkiler gibi tatlılaşırdı". Böyle serbestlik içinde öğretilen bir dersi de burada dinlemek nasipmiş demek!

İş yerinde, derslikte saniyeyi sektirmeden çalışan öğretmenler, solukalma zamanı öğretmenler odasında öyle kalanderdiler ki… Çaylarını kendileri koyup içiyorlardı altsız bardaklarla, güle oynaya. Öğretmenler odasına her türlü gazeteyi sokmuşlar. Şu partiyi, şu düşünceyi tutan, çeşit çeşit. Okul kitaplığına her çeşit kitap girmiş giriyor. Öğretmenlerden partilere kayıtlı olanlar da varmış. İnanç serbestliği bu da…

Girişteki bir aralık müdür odasıydı. Sade ufacık bir yer. Gösterişli, konforlu müdür odası, ona göre de müdür aradı gözlerim.

Ayrılırken okul çalışmalarına ilişkin resimler görmek istedim. Hani albümler falan olmaz mı okullarda o biçim. Yok

dediler. Araya araya okul öğrencilerinin kendi yaptıkları bir yelkenli ile Taymis nehri üstünde çekilmiş bir resimlerini buldum, öğretmenlerden birinden. Nasılsa çekmişler. Şu gösterişi nerede bulacağım bakalım!...

Silahlara Veda

Burada, iyi işlediği ve ne yapması gerektiğini bildiği takdirde, halkın güvenliğini kazanması mümkün olan, bu güveni kazanınca da toplumun gereksinim duyduğu güvenliği sağlayan bir örgütten söz açacağım. O örgüt ki, iyi işlemez ve görevinin gereklerini bilmeyen anlamayan yetişmemiş kimselerin eline düşerse, onlara güvenerek güvenlik içinde rahat yaşamak isteyen hemşehrilerine baş belâsı da olabilir. Polis örgütünden söz açacağımı anladınız değil mi?

Londra polisinin çalışmasını, vatandaşla olan ilişkisini hep merakla izledim. Benim için ilginç tarafı vardı, çünkü. İlkbaştan, poliste silâha, bıçağa benzer bir şey göremiyorsunuz. Ellerini kollarını sallaya sallaya dolaşıyorlar caddelerde. Derdi olan, başına bir iş gelen vatandaşın da, saatlerce polis karakolu ya da polis aramasına hacet kalmıyor. Her aradığın yerde çifter çifter devriye gezen polisleri bulmak mümkün. Polisin çok olması doğru mu, değil mi orası ayrı. Yalnız, Londra gibi ırımın kırımın insanıyla dolup taşan bir koca şehirde, herhalde gerekli bu. Adım başında olay çıkması işten bile değilken, ufak tefekleri bir yana, ağır olaylar ayda bire filan düşüyor.

Burada gerçekten polis halkın güvenini kazanmış görünüyor. Kendine ancak polisin yardım edebileceğine, ondan kötülük gelmeyeceğine inanıyor Londralı. Polisi seviyor. Bu da, doğaldır ki, karşılıklı. Polis de halkın yardımcısı olduğunu biliyor. Günlük yaşamda bunun örneklerini boyuna görüyorum. O silâhsız polis, gerektiğinde kendi canını verdiği halde, halktan kimsenin burnunu kanatmıyor. Darda kaldığı zaman kullanmak koşuluyla, bir karışlık bir (cop) deynek taşıyor cebinde. Polis vatandaşa işkence etmiyor. Polisin adam öldürmesi en ağır suç. Cezası idama kadar gidiyor. Salt vatandaşa

hizmet anlayışıyla hareket ettiğinden dolayı, zararlı çıkan polis oluyor. Geçen yıl Londra'da görev uğruna birkaç polis öldürüldüğü halde, polis tarafından hiçbir vatandaşın öldürülmediğini öğrendim. Öldürmek ne söz? Yol sorana, bir derdini dökene, eşyası yitene, polisin davranışı çok candan. Hizmet etmek yerine güçlük çıkarmak nerede, buranın polisi nerede. Siz sormadan bile "Yardım edebilir miyim size" diye onlar soruyor. "Ne var lan" şeklinde bir davranışın gelmesi de zaten olanaksız. İyi yetişmiş elamanları seçip alıyorlar. En az ortaokul çıkışlı olmak üzere, Üniversite çıkışlı polisler var.

Merakım beni polis merkezine kadar götürdü. Londra'nın en karmaşık semtlerinden biri olan Chelsea Polis Karakolu'na girerek, onların çalışmalarını gözlemledim bir gün. Birkaç vatandaş gelip polise başvurdu benim kaldığım iki saat içinde. Çoğu otobüste unuttukları eşyalarının bulunmasını istiyorlardı. Bu gibi eşyaları bulanlar, kendiliğinden polise teslim ediyorlardı zaten. Nitekim o sırada bir genç kız, bulduğu birtakım evrakı, cep defterini ve para cüzdanını getirip teslim etti. Polisin yaptığı, yitirenlerin telefon numarasını alarak, onun kaydettirdiği eşyaya benzeyenler ortaya çıkınca ona haber etmek. Kayıpların yüzde doksanının kısa zamanda bulunduğunu ve sahiplerine ulaştırıldığını belirttiler, Chelsea Karakolunun komiserleri…

Polisler, sekizer saat olmak üzere günde üç bölük halinde çalışıyorlar. Yani, gün yirmi dört saat, her yerde ve aynı şekilde görev yapıyorlar. Sabahın altısından öğleden sonra ikiye, ikiden gecenin onuna ve ondan sabahın altısına kadar… Ben karakoldayken, saat ikide göreve gidecekler defterlerini imzalayıp hazırlanıyorlardı. Onlarla da konuştum. Her soruma hemen karşılık veriyorlardı, "Âmirime sor, ben bilmem" diyerek çekineni, korkanı yoktu. "Sen de kimsin necisin" demiyorlardı bana da…

"Neden eli sopalı dolaşmıyorsunuz?" dedim birine, "Bizde âdet değil" dedi. Polisin bazan zevk için bile adam dövebileceğini düşünerek, "Suç işleyen ya da sarhoş olarak yakaladığınız vatandaşlara dayak atar mısınız?" dedim bir kaçına. Yanılmışım. Çünkü "O da nesi?" dercesine yüzüme baktılar. Öğrendim ki, sopa atmak diye bir şey girmemiş karakoldan

içeri. İnsana sopa atmak, en yakışıksız bir hareket olarak görülüyor. Bunun yerine, evine gidemeyecek kadar sarhoş olan vatandaşı, getirip güzelce duş yaptırarak yatırıyorlar, ayılınca sabahleyin evine yolluyorlar. Böylelerinin "istirahatı" için üç oda ayrılmış karakolda.

Polislerin hiç mi silahı olmadığını sordum başkomsere. Her karakolun başvurma kısmında bir tanecik rovelver tabancanın, her olasılığa karşı dolapta bulundurulduğunu söyledi ve ben görmek isteyince de dolaptan çıkarıp gösterdi. Ne olsa polis her yerde polis doğallıkla…

Londra'da 18.000 polis var. Bunun 500'ü kadın. Sayı kabarık görünüyor ama, şehir de o kadar kalabalık ve geniş ki… Sayıları az olduğu için caddelerde devriye gezen polisler içinde kadın polisler daha seyrek görülüyor. Polisler uygun yaş ve boyda, genç, dinç kimseler. Aylıkları bizim parayla ortalama 2.000 lira. Ama helal ettiriyorlar.

Chelsea Karakolundan ayrılırken rahat bir soluk aldım. Çünkü, bana ve öteki vatandaşlara karşı polislerin efendice davranışları, işlemleri içimi rahatlatmıştı…

Gezerken

Ülkeleri, insanları tanımak zor. Hele kısa zamanda bir yeri, bu yerin insanlarını tanımağa olanak yok. Sözgelimi ben, bir yıl için yurttan ayrıldım, şöyle değişik yerler göreceğim de görgüm genişleyecek sözde. O yıl da bitti bitiyor. Bırakın bir uçtan öbür uca İngiltere'yi, zamanımı geçirdiğim Londra şehrinin bile içine sokulmak kolay olmadı. İşte o yüzden, dış görünüş olarak Londra'yı anlatmağa çalıştım hep. Bugünse, Londra'da dolaşışlarımı şöyle birkaç çizgi halinde toplamak istedim. Londra iki katlı şehir. Bu şehre ilk geldiğim akşam alt kata indim. Ve Underground (yer altı treni) ile bir solukta uzak bir semte gittim… Sabahleyin halk işe giderken ve akşam işten dönerken tıklım tıklım dolan bu trenler olmasa, şehrin üst katında, caddelerde kalabalıktan geçilmez.

Yine yeni geldiğim günlerde, ki yılbaşına yakındı, herkes Kristmasa hazırlanıyordu, yani İsa'nın doğum gününü kutlamağa. Bu, eğlenme, dinlenme geleneği olarak hayatlarına yerleşmiş. Caddeler, evler, ışıklarla donatılmış süslenmişti. Mevsim başlarında yapılan ve stokların tükenmesine de yararı olan ucuzluk günleriydi. Millet hababam hediye alıyordu birbirine.

Böylece, caddelerle aramızdaki yabancılık usul usul kalktı. Onlar bana alıştı mı bilmem ya, ben onlara alıştım. Köpek besleyen, onların tasmasından tutarak saatlerce, caddelerde ve parklarda gezdiren kadınları süze süze yürürüm. Bu süs köpeği beslemelerini kafama sığdıramam. Haydi bir kısmı yalnız can yoldaşı yapıyorlar, bir kısmına ne demeli? Bu şehrin tükürük balgam nedir bilmeyen caddelerinde bu köpeklerin pisliklerini yer yer görürüm. Bu köpeklere özgü yiyecekler var piyasada. Televizyonda ve reklam kağıtlarında, köpek yiyeceklerinin övgüsünü görür durursunuz. Köpeklerin düzenli

dinlenme, gezdirilme ve yemek saatleri var. İkide bir yıkayıp temizliyorlar onları. Caddeler, hele ana caddelerin dışındaki yollar arabayla dolu. Araba deyince bizim aklımıza ilk gelen at arabası olur. Buralarda akla motorlu binek arabaları gelmeli. Cebinden anahtarını çıkaran bir ev kadınını, bir bakkalı, manavı, arabasına girip gaza basarken görürsünüz. Bizim köyde nasıl çoğunluğun eşeği varsa buradada çoğunluğun arabası var. Tulumu çekip araba temizleyen kızlar görürsünüz. İş vakti iş der, geçersiniz.

Yer altı trenine inmek istemeyip otobüse binmek isterseniz, bir yerden bir yere yer üstünden de kolayca gitmeniz mümkün. İstediğiniz anda gideceğiniz tarafa otobüs bulursunuz. Buranın otobüsleri de iki katlı. Otobüslerde ne kadar oturacak yer varsa o kadar yolcu alıyorlar. Kalanlar sonraki otobüse… Hak verip geçersiniz. İnsan taşıdıklarını biliyorlar. 100 kişiyi külüstür bir açık kamyona doldurup da uçuruma götürmelerini bekleyemezsiniz adamlardan. Sonra yollardan bir yandan öte yana korkusuzca geçebilirsiniz. Trafik ışıklarına tamamiyle uyuyor şoförler.

Sinemalara, tiyatrolara, konserlere sık gidemedim. Bana göre çok pahalı. Bir sinemanın en ucuz yeri bizim parayla yirmi lira filan. Şehrin merkezindeki sinemalarda otuz liraya kadar yükseliyor fiyatlar. Bizdeki gibi bütün gün oturulup vakit öldürülen kahveler yok. Vakit nerede zaten. Bunların kahvelerinde hafif yemek filan yiyip iş bitince de çıkılıyor. Büyük lokantalarda içki içmek de mümkün ama, burada Pub denilen meyhaneler var. Onlar da belirli saatlerde çalışıyor; işyerleri paydos ettikten sonra saat 17'de sözgelimi. Kadın, kız, erkek, canı isteyen gidip orada içiyor. İçerken meze kullandıkları da yok. Şehrin her yerinde dolu bu meyhanelerden. İçki fiyatları da bizdekine göre hayli pahalı.

Gezerken, dükkanların vitrinlerinde sebil olmuş yiyecekleri görürsünüz. Etin de semizi ve her çeşidi sözgelimi. Her mevsimde her meyva. Domates, salatalık bile kış yaz sürekli bulunuyor. Hele şu yumurta, günü gününe, dünya kadar yumurta, altışar ya da onikişerlik kağıt kutulara yerleştirilip önünüze sürülüyor. Bunca gündür yumurta aldım; cılk, ya da çürük bir

yumurtaya rastlamadım. Eşe dosta sordum, onlar da rastlamamışlar. Nasıl rastlayabilirsiniz ki, her türlü yiyeceğin satıldığı bir mağazaya girdim, kızın birisi teker teker bir makine ışığına tutup kontrol ediyordu yumurtaları. Öğrendim ki bir haftadan fazla bekletmiyorlarmış yumurtayı. Bir hafta geçince böyle kontrol edip bayatlarını satıştan çekiyorlarmış. Ne iş değil mi? Ayakkabı fiyatları, aşağı yukarı bizdeki hesaba geliyor karşılaştırınca. Sağlamlıkları da anmağa değer. Giyecekler kaliteli olmasına karşın bize göre ucuz. Buradaki kazanç düzeyine göre düşünecek olursak, iyice ucuz demektir. Zaten ünü dünyayı tutmuş olan İngiliz kumaşından yapılan yünlü bir takım elbiseyi bizim para ile üçyüz liradan tutun da, kalite değiştikçe altıyüz liraya kadar edinmek mümkün.

Ama, en aşağı kaliteli bir kumaş bile burada giymeğe değecek kumaş. Hazır alındığında daha da düşük fiyatta. Artık o basma türleri için, nerede ise "sudan ucuz" deyimini kullanmak yerinde olur. Pazarlık etmek, bir malı ya da eşyayı alırken, üç aşağı beş yukarı uyuşarak fiyatı indirmek diye bir şey yok. Hani, biz "alnında yazarı mı var?" der de fiyatı indirmeğe çalışırız ya, burada en küçüğünden tutun en büyüğüne kadar, piyasada satılan her türlü malın alnında yazarı var. Üstündeki fiyattan ne bir kuruş aşağı, ne bir kuruş yukarı. Ölçülmüş, biçilmiş, değeri belli olmuş.

Çocuklar Adına Üzüntü

Kahveleri, meyhaneleri anmıştım. Onların yanında, kitaplıkları unutmayalım. Şehrin her semtinde, yeteri kadar kitaplık var. Tam anlamıyla arı kovanı gibi işliyor. Önemli tarafları da kapılarının herkese açık olması, her gelenin içeriye serbestçe girerek kitapları karıştırıp okumasıdır. İçerde bulunan bir iki memur, işlerinden başlarını bile kaldıramazlar. Okumak için kitap alanları, okuduklarını getirenleri hep kuyruk halinde görürsünüz. Her gelen bir yığın kitap bırakır masanın üstüne, teslim etmek için. Kitaplığın içine yayılmış olanları, sıçanlar gibi kitapları yiyorlar sanırsınız, öylesine dalgın karıştırmakta, okumaktadırlar. Bu kitaplardan bir kısmı da çocuklar için ayrılmıştır ki, onlar da bir başka âlem. Çocuklar da yığın yığın eve götürüp okuyor kitapları…

Gezerken, insanların birbiriyle konuşuşlarında, davranışlarında kesin bir ciddiyetin egemen olduğu içtenliği ve birbirine gösterdikleri saygıyı izler durursunuz.

Dilenciliğin biçimi de başka buralarda. Tak tak kapınızı vurarak "Allah için" bir şeyler isteyenlere pek rastlamıyorsunuz. Pek seyrek olarak, birisinin yanınıza yaklaştığını, "bir ekmek parası" diye kulağınıza fısıldadığını duyarsınız. Tren istasyonlarının çıkış yerinde ya da kalabalığın sel gibi aktığı yerde, bakarsınız birisi keman çalar, birisi akordeon çalar ötede, mızıka çalanı görürsünüz. Ya yere bir çaput parçası yaymış ya da çaldığı şeyin sapına bir kese asmıştır. O tatlı müziği dinleyenler, içlerinden gelirse ufak bir para atar, ya da atmadan geçer.

Bazı caddelerin yaya kaldırımlarında, sabahtan akşama kadar, kaldırımın üstüne resim yapanlar görürsünüz. Bir kız resminden, bir canavar resminden tutun da, kendi yaşamıyla

ilgili resimler. "İşte bu benim hayatım" diye de yazarlar altına. Gelen geçen seyreder; yabandan gelmiş turistler resimlerini çeker onların. Kendinden epeyce uzağa, eski bir şapka koymuştur. İçinden gelen seyirciler ufak bir para bırakır. Bazan kendileri gidiyor, şapkaları kalıyor resimlerin yanında. Akşama gelip biriken paraları alıyorlar…

Şehrin en kalabalık semtlerinden biri olan Piccadilly Alanı'na yolunuz düşerse bir akşam, para atarak makinelerle kumar oynayanları, başka makinelere para atarak istedikleri plağı dinleyenleri, sevgililerini bekleyen kızları ya da delikanlıları görerek geçer, özellikle paralı yabancıları bekleyen Striptiz Kluplerini, barları, yalnız kadınların bulundukları yerleri süze süze dolaşabilirsiniz.

Londra'da gezip görmeğe değer yerlerin başında müzeler gelir belki. Her birini anlatmak sayfalara sığmaz. Tarihsel eserlerin her türlüsünün büyük gayretlerle derlenerek değerlendirildiği British Museum ikiyüz yıldır günden güne zenginliği artan, gittikçe de genişleyen bir tarih okulu… Onun devamı olan ve çocukların çıkmak istemedikleri, her şeyin başlangıcını, oluşumunu, düğmelere basa basa görüp öğrendikleri Science Museum'u gezerken onların adını, lafını bile duymayan milyonlarca çocuk adına içinizin yandığını duyarsınız. Elektrik nasıl elde ediliyor, fotoğraf film nasıl çekiliyor, küçük örnekleri gözünüzün önünde. Gemiler, trenler, motosikletler, şu bildiğiniz at arabaları ilkin ne biçim yapılmış, sonra ne hale gelmiş… Çocuklar oynaya oynaya öğreniyorlar. Sonra, İngilizlerin kendi yaşamlarındaki aşamaları, doğal halde görüyor çocuklar. Sözgelimi, yüzyıl önceki İngiliz evi, mutfağı nasıldı, onu orada görmek mümkün. Bana sorarsanız yüzyıl önce de iyiymiş durumları. Mutfaklarında bile sandalye varmış ya ona bakın. Eşekle odun taşıdıkları dönemin üstünden de yüzyıllar geçmiş. Ama bu gelişmelerin kolay olmadığını, insan gibi yaşamak için çok kelle kesildiğini de tarihsel Tower Hapishanesi'ndeki baltaları görünce anlıyorsunuz.

Yüzyıllardan beri sanatçıların elinden çıkmış resimleri de aynı titizlikle toplayıp benim Galeri Müze dediğim bir yerde sergilemişler. Yeni resim yapanların eserlerini sergilemeleri için

de çok sergi yeri var. Bunların hepsi, insan emeğinin ve iyinin korunmasından başka nedir?

İnsanın dört duvar arasında kalır gibi, yapıların ve kalabalığın ortasında kalıp da bir sıkılması var ya, onu duymuyorsunuz Londra'da. Doğayı aramak için uzağa gitmeğe neden kalmamış çünkü. Öyle bir kuruluşu var ki şehrin, nereye yürürseniz geniş ve yemyeşil bir park çıkıyor önünüze. Müzelere nasıl para pul ödemeden giriliyorsa, parklara da öyle. Dört bir kapısından girip çıkıyor insanlar. Her şey insanlar için. İşinden çıkıp da bir parkta oturan, yeşil çayırların üstünden şöyle bir geçen insan, kendini büyük şehrin gürültüsü dışında buluyor. Evlerin de çoğunlukla küçük büyük bir bahçeleri var, çayırlı, çimenli. Parklar ki, çiçekleri, ağaçları, gölleriyle iç açıyor. Ağaçlarda kuşlar, göllerde ördekler. Bunlar gerçekten değerli şeyler, büyük şehrin şurasında burasında. Soluk alınmaz hale getirmemişler şehri. Thames (Taymis) nehri de bu ferahlığı artırıyor. Parkların bazılarında spor alanları var. O yeşilliğin üstünde gönene gönene çeşitli sporlar yapan kızlı erkekli kümeleri görürsünüz. Çifte baharı birlikte yaşarlar. Ama kızlar açık giyiniyor diye çırpınan, onlara yan gözle bakanları görmek, duymak ne mümkün. Londra'dan çıkıp bir küme halinde başka şehre gittiğinizde de aranızda kız varmış, gelin varmış, diye size bakanlar çıkmaz. Kadın da kurtulmuş. Şehrin kıyı tarafları parklar gibi de değil. Alabildiğine yeşillik. Araba ile dakikalarca gidersiniz bitmez. Bunlar, merkezde nasılsa kenarda da o biçim, muntazam yapılar. Gecekondu evleri, mahalleleri göremezsiniz. Jack London'ın yüz yıl önce "Uçurum İnsanları" yapıtında anlattığı Londra yok ortalarda. İnsanlarsa sağlıklı mı sağlıklı…

Çiftlikte

Bir çiftlikten söz açmak, dilimin döndüğü kadar oradaki durumu sizlere anlatmak istiyorum.

Gördüğüm çiftlik orta halli bir çiftlikti. Londra'dan yüz kilometre kadar uzakta, güneyde. Deniz kenarında sayılmaz ama, yakındı denize.

Çiftlik bir şahıs çiftliği. Yeterince arazisi var. Buğday ekilen, sebze ekilen yerleri var. Besledikleri kırk ineğin otlayacağı yerleri de ayırmışlar. Çiftlik evinin yakınındaki çağcıl ahırda barınıyor inekler. Bu inekler tam süt ineği. Günde iki kere sağıyorlar ve bir inek ortalama yedi litre süt veriyor. Çiftlikte paralı konuk kalıyordum ve kahvaltılarımı da orada yapıyordum. Yatma ve kahvaltı parası olarak günde onbeş şilin ödüyordum ki, bizim parayla yirmibeş lira falan demektir. Bir sabah kahvaltıda, inekler üstüne konuşuyorduk ev sahibiyle. Bizim inekleri sordu. Etini budunu, sütünü sordu bizim ineklerin. Anlattım, özellikle bizim Orta Anadolu'daki kapıdan yetme kara ineklerin az süt verdiklerini söyledim. "Onlar et içindir" dedi adam. Oysa etlerini-butlarını da biliyorum ben o kara ineklerin. Karşılık olarak dedim ki adama: "Belki düşündüğünüz doğru, belki bir yerlerde, yalnız et için beslenen kara inekler görmüşsünüzdür. Ama otun, yemin azlığından mı, yoksa iklimden mi, her nedense bizimkiler pek etlik olmaya da yaramazlar bence."

"Doğru" dedi adam, "İnek demek, yeygi-yiyecek demektir ve de bol yeşil ot demektir."

Evet. Yeşil ot ise, çiftliğin dört bir yanında alabildiğine uzanıyordu. Değil çiftlikteki kırk inek, onun kırk misli inek bile hakkından gelemezdi bu fışkıran dizboyu yeşilliğin…

Yine çiftliğin çevresinde kümesler vardı. Günü gününe yumurtlayan, yumurtaları da yumurtaya benzeyen sürüyle

tavuk vardı. Onların da yem ve yeşillik bakımından rahatları yerindeydi. Orada elde edilen süt ve yumurtayı gördükten sonra, köyde kentte, başkent Londra'da neden süt ve yumurtaların bol olduğunu, günü gününe çiftlikten şehirlere ulaştırıldığını anlıyor insan.

Bir sabah, kahvaltı vaktinde, çiftlik sahibi ve benim gibi büyük şehirden dinlenmek için gelmiş dört konuk bizde tavuk beslenip beslenmediğini sordular. Tam da az pişmiş tazecik yumurtaları karıştırıyorduk bu lafın açıldığında. Ne demem gerektiğini düşündüm birdenbire. Sonra gerçeği bir parça duyurmaya çalışmak için şöyle söyledim: "Anadolu'da tavuk yetiştirme işi de bir sorun olmaktan çıkmamıştır. Birkaç modern devlet çiftliğimiz vardır. Gönlümüz bu tutumun yurdun her yanına yayılmasını istiyor. Zaten bu örnek çiftliklerin, yurdun şurasında burasında kurulmalarının gayesi de budur. Ne yazık ki bu güzel ve önemli gaye henüz gerçekleşmemiştir. Onun için de, köyümüzde kentimizde tavuk besleme işi gelişi güzellikten kurtulamamıştır. Özellikle köylerde her aile tavuk beslemeye çalışır. Ama çağcıl kümesler yoktur ve tavukların beslenme işine pek önem verilmez. Tavuklar kışın yumurtayı keser, bu yüzden de bol bol taze yumurta bulmak kolay olmaz.

Bütün bunlara karşın, son yıllarda, Köy Enstitülerini bitirmiş birçok köy öğretmeni, bu yönden de köylüye örnek olmaya başlamıştır. Anadolu köylüsü için çok önemli olan arıcılık, tavukçuluk, bu öğretmenlerce yayılmakta ve arılar için modern kovanlar, tavuklar için modern kümesler, bir uçtan köylerde belirmektedir. Bunun yanında tavuk cinsi de ıslah edilmeye çalışılmaktadır. Ama neye yalan söyleyeyim, sizin durumunuza ulaşmak için, yurdun her yerinde böyle verimli çiftliklerin belirmesi için çok zaman ister."

Evet çok zaman isterdi ve de palavrayı bırakarak çalışmak… Çünkü yapılacak işler çoktu ve o kadar birbirine bağlıydı ki, sözgelimi, bu çiftlikte elektrik vardı. Dağın başına, ovanın düzüne önce ışık girmiş, ondan sonra her şey. Daha sonra da insan kurtulmuş doğal olarak. Bu çiftlikte de, istediğiniz anda sıcak su. Kolayca temizlenebilirsiniz. Neden önemli buluyo-

rum acaba, bu kadarcık basit şeyleri? Kendi kendime sordum bunu. Karşılığım da şu oldu:

İnsanı insan eden bu basit şeyler zaten. Baksanıza çiftliğin hizmetini gören karı kocaya. Ne kadar tertemizler, ne kadar yerinde sağlıkları. Az şey midir bu? İnsanın, insandan sonra hayvanın sağlığı yerinde. Sağlam ve bakımlı hayvanın verimi yerinde. Ondan sonra da insanların yaşayışı yerinde. Ne demek istediğimi, ancak, birçok basit şeyden bile yoksun köylüm anlar…

Üniversite Kentlerinden

Bu kez iki kültür merkezinden, Oxford ve Cambridge'den söz açacağım. Bu iki şehir İngiltere'nin başlıca üniversite şehridir, aynı zamanda. Ayrıca her ikisi de gayet küçük, sevimli şehirler. Hele Cambridge…

Önce Oxford'a gittim. Bir öğleden sonra varmıştım şehre. Daha önce Türkiye'den tanıştığımız bir dostun kılavuzluğu ile kolejleri gezdim. Yıllardır nicelerini bağrına basarak yetiştirmiş olan o gösterişsiz eski yapılar ortasında öylesine yeşil bahçeler, parklar bırakılmış ki, doğayı okulun içinde görüyor, yaşıyorsunuz. Yine bizim Köy Enstitülerini düşündüm oraları gezerken. İnsan nefret ediyor yemekliği, yataklığı, dersliği… her şeyi iç içe, üst üste sıkıştırılmış tek yapılı okullardan… Öğrenciler sırtlarını, bağırlarını açarak uzanmışlar çimlerin üstüne, hem ders çalışıyorlar, hem güneşten alacaklarını alıyorlardı… O akşam, bir hafta sonu yemeğinde üniversite öğretmenleriyle tanıştım. Sabahleyin de şehri gezdim. Önce ana kitaplığa gittim. O ne kuruluş, o ne düzen… Aradığınız kitabı bir anda bulmanız mümkün. Bulunmayan kitap da yok. Dedim ya kültür merkezi diye. Onun ardından gördüğüm Blackwell Kitabevi beni iyice sardı. Nasıl sarmasın, o ufacık ufacık, kitapların ıkış tepiş üst üste doldurulduğu kitapçı dükkanlarını düşündüm. İstediğiniz kitabı bulamazsınız bir, ikincisi de, alacağınız kitabı şöyle bir karıştırıp inceleyerek almanıza olanak yoktur. Oysa ki Blackwell, kat kat üstüne her türlü kitabın bulunduğu, gezilecek, kitaplarla ahbaplık edilecek şekilde kurulmuş bir kitabevi. İçindeki satıcılar nasıl sinek avlamıyor, boyuna kitap satmaktaysalar, içersi de o ölçüde dolu. Gelenler oturarak, ayakta, boyuna kitap karıştırıyor, kitap okuyor, alacağı kitabı rahatça seçiyor. Daha olmazsa, küçük bir kitabı ya da bir kitabın ken-

disi için gerekli yerini orada okuyup çıkabiliyor. Gez dünyayı, gör Konya'yı dedikleri gibi, ben de gör kitabevlerini, anla ülkeyi, dedim, kendi kendime.

Oxford ve Cambridge Kolejlerini gezerken, yapıların kıyılarında sıralanmış yüzlerce bisiklet dikkatimi çekti. Öğrencilerin, halkın çoğu birer bisiklete sahip. Onunla gelip onunla geziyorlar. Ön tarafında aynı örnekten birer sepet var bu bisikletlerin. Kitaplarını yerleştiriyorlar, öteberi dolduruyorlar gereğinde. Oxford Üniversitesinde, birçok ülkeyi yakından tanıyan, o ülkelere özgü uzman öğretmenler tanıdım. İlgilendikleri, dersini okuttukları ülkelerin dillerini de iyice öğrenmiş olan bu öğretmenlerle konuşunca anladım ki, Türkiye'nin birçok sorunu da, Oxford Üniversitesi dersliklerinde inceleniyor. Gönül, bunun Türk üniversitelerinde de yapılmasını hemen istiyor. Şehrin dışında bir köye gittiğim için Oxford'da o akşam tiyatroya gidemedim, çok istediğim halde. Shakespere'in "Bir yaz Gecesi Rüyası" adlı eserini, Kolej öğrencileri bir bahçede oynuyorlardı. Tam oyunun havasına uygun bir bahçeydi. Oyunu seyretme olanağını bulamayınca gidip oynadığı yeri gördüm. Turgenyev ve Çehov'un, yani iki Rus yazarının iki eseri, iki ayrı tiyatroda oynanıyordu. Sanat için yasak masak göremeyince, insanın içi aydınlanıyor. Öyle ya, Rus eseri, Fransız eseri ya da İngiliz eseri. İsteyen istediğini oynuyordu. Neden oynuyorsunuz diyenler çıkacağını sanmak da gülünç olurdu.

Cambridge'e gelince: Oraya üniversite son sınıf öğrencilerinin okulu bitirme törenlerini görmeğe gitmiştim sanki. Bir baktım, caddelerde, sırtında beyaz tavşan derisiyle siyah bezden yapılmış yelekleri olduğu halde dolaşanlar var. Bunlar, o gün okulu bitirenlermiş. Ve geleneğe uyarak bir gün için okulu bitiren her öğrenci bu yeleği giyiyor. Sonra okula gittiğimde gördüm ki, bahçe ana baba günü olmuş. Öğrenci kümeleri kapının bir yanından girip içerde gerekli işlerini gördükten sonra çıkıyorlardı. Analar babalar, tanıdıklar da öteki kapıdan çıkanları alıp onları kutlayarak fotoğraf çekerek, götürüyorlardı.

Yol üstünde birçok köy ve kasaba vardı. Bunlardan birini gezdim. Bu, üç dört yıl önce kurulan yeni bir kasabaydı: Harlow, Günlerden cumartesiydi ve Harlow'un hafta pazarı

idi. Bu yeni kasaba, bana bizim Anadolu kasabalarını anımsattı. Hele Pazar yeri tam bizim Pazar yerine benziyordu. Koleji, kilisesi, burada yaşayanların çalıştığı ve biraz uzağa kurulmuş fabrikalarıyla, şipşirin bir yerdi. Şehre hele büyük şehre akın yerine, yeni kasabalar ve yanına fabrikalar kurmak düşüncesinin ürünlerinden biriydi gördüğüm...

Pırıl Pırıl

Biliyorsunuz bizde kırk binden fazla köy var ve her birinin kendine özgü bir durumu var. Batı Anadolu'da bazı köylerin yaşayışı bir başka türlü, Orta ve Doğu Anadolu'dakilerin yaşayışı da bir başka türlü. Ama genel olarak, uygarlığın olanakları köylerimize sokulmuş değildir. Elektrik ışığı, su ve yol yönünden ilk çağlarda olduklarından farklı değillerdir. İş – güç yönündense köylümüzün sorunları çatal çataldır. Elbette burada sayıp dökmeme olanak yoktur. Olsa da neye yarayacak. Zaten yıllardır, genç kuşağın köylü ve köycü yazarlarınca halimiz ortaya dökülmektedir.

Bunun yerine ben, İngiltere'de köylerin durumunu ve köylülerin yaşayışını anlatmayı yeğliyorum. Önce belirtmek gerekir ki, İngiltere'de bizdekilere benzer, kendi içine kapanmış köyler artık tarihe karışmış. Uygarlığın olanakları yurdun her yerine ulaştırılmış ve yaşama düzeni, en büyük kentten en küçük köye kadar birbirine bağlanmış. Onun için, İngiltere'de köy yaşamı derken, bizdeki köy yaşamının tam karşıtını anlamak gerekir. Bir kere burada, asıl yaşanılacak hayat köylerde. Köylerden, ekmek parası kazanmak için akın akın büyük şehre giden gurbet kuşları göremezsiniz. Aksine, bir temiz hava solumak için hafta sonlarında millet büyük şehirden köylere akın ediyor. Bunun nedenleri ise gayet basit. Ekmek kazanma kapıları yalnız büyük şehirlerde değil, aksine büyük şehirlerin dışında kurulmuş. Fabrikalar, çiftlikler ve başka işletmeler… Şimdi, gezdiğim, gördüğüm köylerin durumunu kalın çizgilerle kısaca anlatmak istiyorum:

İlk gittiğim köy İngiltere'nin güneyinde, küçücük Holton köyü. Londra'dan trenle iki buçuk saat sürdü. Yani büyük şehrin yakınında bir köy değil. Köyde her ailenin en azından

bir arabası var. Arkadaşımın anası arabasıyla istasyona gelerek bizi aldı. On dakika sonra köydeydik. Geldiğimiz zaman, evin önünde postadan henüz gelmiş mektup ve paketler bulduk. Önce eve, sonra ordan bahçeye geçip oturduk. Öğretmen emeklisi büyük baba, bahçede kitap okuyordu. Önce bir içki sundular, oturup akşam yemeklerimizi yedik. Çorba, et ve sebze yemeği ile pasta yedik yemekte. Az sonra da trenle iki buçuk saat ötede bulunan Londra'daki bir tanıdığa telefon açtık. Bir dakika sonra aradığımız karşımızdaydı. Doğaldır, köy pırıl pırıl. Elektrik var, yol var. Bahçeler, tarlalar yemyeşil. Bütün olanaklar bu on beş hanelik köye de girmiş: Soğuk – sıcak su evin içinde. Ertesi günü de toplanıp denize gittik. Öğle yiyeceklerimizi evden götürdük. Azığımızda ciğer ezmesi, peynir, meyva vardı. Fakat, ilk işimiz orada, denize girmeden, sabah erkenden, köye yetişmiş olan ve yanımıza aldığımız o günün gazetesini okumak oldu. Bu iş de böyle İngiltere'de. Gazetenin basıldığı büyük şehirdeki vatandaşla uzak köydeki vatandaşın eline aynı anda, sabahın olmasıyla ulaşıyor gazete. Ve her yerde vatandaş, ilk önce dünyanın ve de ülkesinin gidişini gözden geçiriyor, olayları kendine göre yorumluyor, ondan sonra işine bakıyor. Üstüne düştüğü zaman da, vatandaşlık görevini tam olarak ve bilerek yapacağı, vatandaşlık haklarını kimseye çiğnetmeyeceği muhakkak… O akşam da, köyün küçük meyhanesinde bira içerek köylülerle konuştum.

Gittiğim köylerden birisi de bu köye tam karşıt yönde ve Londra'ya aşağı yukarı aynı uzaklıkta Sandford köyü. Bu köye de bir öğle üstü uğradım. Buranın da bir küçük okulu, okulun bir bayan öğretmeni vardı. Köyün küçücük kilisesi yine tertemizdi. Bu köyden de bir arkadaşım vardı. Onunla gelmiştik köye. Öğle üstü, önce birer bardak bira içtik köyün meyhanesinde, sonra öğle yemeğine gittik. Yemeği anne hazırlamıştı. Çorba, et yemeği ve üstüne tatlı vardı. Masaya oturup hep birlikte güle oynaya yedik. Burada da, köylülerin konuşmalarıyla şehirlilerin konuşması arasında azıcık fark gördüm. Şiveleri değişikti. Ve şunu da gördüm, adları soğuğa çıkan İngilizler, özellikle köylüleri, öyle sıcak, öyle konukseverdiler ki… Üstelik gösterişle zerrece ilgilerinin olmayışı da cabası…

Bu köyün o tertemiz bakımlı küçük evleri, beş altı yüzyıl önce yapılmış. İçinde oturduğumuz bana göre yepyeni yapının, beşyüz yıl önce yapıldığını söylediklerinde zor inandım.

Bu köyün halkı 50 yıl öncesine kadar bizde olduğu gibi basit çiftçilikle geçinirmiş. Şimdi köye uzakça bir yerde fabrika var, çiftçiliği bırakıp işçiliğe başlamışlar. Ama ne işçilik… Ailelerin en az birer arabası var. Bazılarının bir büyük bir küçük olmak üzere iki arabası var, garajlarında. Kazançları tam anlamıyla yerinde. Ev durumu da hoştu, tıpkı öteki köylerde olduğu gibi. Ev, evin garajı, arakasında ya da önünde genişçe bahçesi ağaçlarıyla, çayır çimeniyle…

Bahçeli

Gezdiğim yerlerinde İngiltere'nin, köy ilk ve ortaokullarının hepsi gelişkin uygulama bahçelerine sahipti. Bu bahçeler, öğrenciler tarafından, doğa bilgisi ve tarım öğretmenlerinin rehberliğiyle işlenmektedir. Mümkün olan her türlü bitki, sebze yetiştirilmektedir. Sözgelimi, İngiltere'de patates çok yenilmektedir. Okul bahçelerinde de öğrencilerin bol bol patates yetiştirdiklerini, tazesi tazesine okul mutfağında pişirildiğini gördüm. Bundan başka, çeşitli meyva ağaçlarını özenle koruyarak ve aşılayarak bu bahçelerde öğrenciler yetiştirmektedir. Bahçelerin kıyısına köşesine modern arı kovanları yerleştirmişler…

İngiltere'nin iklimi bizimkine benzemediğinden, bu bahçelerde salatalık, fasulye ve domates camla örtülü yerlerde büyük emek verilerek yetiştiriliyordu. Gezdiğim bütün köy okullarında gördüğüm bahçeler ve bahçelerde yetiştirilenler, aşağı yukarı birbirine benziyordu. Hangisine varsanız, başlarında tarım öğretmenleri olduğu halde, bir küme öğrenciyi patates sökerken ya da dibini çapalarken görüyordunuz. Kollarını sıvayıp toprağa bulanmışlar. Bahçede çalışırken öğretmenler de, öğrenciler de tam iş kılığına bürünüyorlar.

Onları soğanla, baklayla, pancar, havuç ve lahanayla uğraşır gördükçe okul bahçelerinde, hele o güzelim çiçekleri daha iyileştirmek için elleri yakışarak aşılayışlarını seyrettikçe, elmaların sarkışını, arıların uçuşunu ve tavukların modern kümeslerde gıt gıtlayışlarını gördükçe, laftan başka bir şeyin öğretilmediği okulları ve inadım inat, diye ezbercilikte direnenleri düşünmemek elde değildi. Sonra işlik çalışmaları: Köy ilk ve ortaokullarında demircilik, dülgerlik atölyeleri yine Köy Enstitüleri yoluyla bizde köylere sokulmak istendiği gibiydi.

Bu okullarda, helaların yapılışı da anmaya değer doğrusu. Geniş, kullanışlı ve çoğunluğa yetecek sayıdaydılar. O sessiz ve soğukkanlılıkla yoğrulmuş insan düzeyinde bunun etkisi yok mu dersiniz?

Anlamıyla eğitim ve öğretim yuvası olan, hatta başkent Londra'dakilere taş çıkartacak durumda bulunan köy okullarının ardından, yine bir köyde tıkır tıkır çalışan Gençlik Kulüplerini anmam gerekir.

Gençlik kulüplerini bir örnekle anlatmak gerekirse, Bizdeki Köy Halk Odalarına benzetmek doğru olur. Sağlam yapılı büyük bir bina. Her türlü toplantı ya da toplu oyuna yetecek salonundan başka mutfak da içinde olmak üzere gerekli bölmeleri var. Okulu bitirmiş ve artık hayatta işini tutmuş ya da tutmak üzere olan genç kızlar ve delikanlılar, klübe üye oluyorlar. Kendi aralarında örgütlenerek orayı yönetiyorlar. Belli akşamlarda toplanarak, futbol, tenis oynuyorlar, dansediyorlar ve başka herhangi bir konuda tartışma yapıyorlar. Birçok köyde klüplerin toplantılarına gittim. Birbirlerini o kadar tatlı ve kızmadan eleştirişleri vardı ki hayran olmadım desem yalan olur. İngilizlerin karakterlerinin çocuklarda nasıl belirmeğe başladığını o tartışmalarda capcanlı görüyordum. Okulun ardından bu kulüpler geliyordu demek. Kız çocuklar erkek çocuklarla ne güzel, sululuğa inmeden tertemiz dans ediyorlardı. Köylerin düğün dernek işleri de bu salonlarda yapılıyor. Ve bağnazlığın yerini arkadaşlığın, insanca, dostça ilginin alıverdiğini görüyordunuz.

Dahası var: İş okulla, Gençlik Kulüpleriyle kalmıyor. Köyde ve şehirde büyüklerin de toplantılarına katıldım. Halk eğitim salonlarında toplandılar onlar da… Öğretmenlerden biri çıkıyordu, sözgelimi bir ortaokulun ekonomi öğretmeni, günün, üstünde en çok konuşulan sorunu "Ortak Pazar" hakkında halkı aydınlatmağa çalışıyordu. Dinleyenler de o konu ile zaten ilgilenmekte olduklarından, kendilerince karanlık olan noktaları soruyorlardı.

15 – 16 yaşlarındaki gençler, kendilerinden beklenmeyen bir olgunluk ve bilinçle tartışmaya girip sorunu irdeliyorlardı.

Ortak Pazar kim, o konu da halkı toplayarak bilgi verecek öğretmen kim, nereden nereye demeyin. Asıl öğretmenlik böyle

olur. “Böyle şeylere burnunu sokma” demek yerine destekliyorlar böylelerini… Köy okullarının ve Gençlik Kulüplerinin birlikte yürüttükleri halk eğitim kursları var, bir de. Köylüler her kursa geliyorlar ve gelenlerin çoğunluğunu kadınlar oluşturuyor. Haftada üç gün ve günde ikişer saat bu kurslara katılarak, tarımda yeni gelişmelerden haberli oluyorlar. Toprağından daha iyi ürün almanın yollarını öğreniyorlar. Motorculuk, sağlık ve beden eğitimi dersleri de veriliyor bu kurslarda.

Sonuç olarak da kuzu gibi geçiniyorlar. Kavga eden çocuklara, iki kişinin birbiriyle dövüşüne rastlamanız mümkün değil. Her kuruluş, toplu yaşam eğitimini verecek şekle sokulmuş ve bu gaye gerçekleşerek bugünkü sonucu vermiş.

Capcanlı

Gittiğim bölgelerden biri de İngiltere Krallığının Wales Bölgesi. Burada Wels'ler yaşıyor. İngilizce'yi konuşabiliyorlarsa da esas olarak konuştukları Wels dili.

Bu bölgede birçok köy gezdim. Köylülerle görüştüm. Bu arada köy okullarına uğradım. Okullarda öğle yemeğini toplu olarak yiyen çocukların yemeklerini mutfaktan alışları, masalarda düzenli biçimde tabaklarına dağıtışları çok hoştu.

Köyün birinde üç, birinde iki gece konukladım. Köylerde büyük oteller yoktu haliyle. Bazı aileler, evlerinde bir ya da iki odayı kahvaltı da içinde olmak üzere kiraya veriyorlar, otel gibi. İşte bu evlerde paralı konuk oldum. Wels aileleriyle aynı masada yemek yedim, uzun uzun konuştum, dereden tepeden.

Gençler İngilizce'yi adamakıllı konuşuyorlar artık. Herhalde kısa bir süre sonra, Wels dilinin yalnız adı kalacak. Bununla birlikte genç Wels kızlarının kendi türkülerini kendi dillerinden okuyuşları unutulacak gibi değildi…

Köylüler boyuna, yemeklerini nasıl bulduğumu soruyorlardı. Ne de olsa insan alıştığı yemekleri arıyor. Bizim yemekleri aradığımı söyledim onlara. Yalnız, onlarınkini de iyi bulduğumu ekledim. Genel olarak, kahvaltıları kuvvetli. Sahanda yumurta ile domuz pastırması, süt, çay oluyor kahvaltıda. Öğleleri ya da akşamları; çorba, soğuk ya da sıcak et yemeği bir de tatlı bulunuyor.

Okullarda yine, çocuklar boyalara gömülmüş resim yapıyorlardı. Tarih dersinde bir gün, insanların kökünü, nereden gelip üreddiklerini sordum 11 yaşındaki Wels çocuklarına, "Adem ve Havva'dan'' dediler… 18-20 mevcutlu sınıflarda ilkokula hazırlanan çocuklar ki 4-5 yaşlarında, gönene gönene

oynuyorlardı çeşitli oyuncaklarla. Öğretmenler, bu çeşit okulların bizde de olup olmadığını sordular. Birkaç özel okul var paralı, onlar da büyük şehirlerde, geri kalan çocuklar için böyle okullar yok, dedim. Akılları almıyor. "Peki ne yapar küçük çocuklar?" diyorlar. "Sokaklar yetiyor şimdilik" dedim ve ekledim: "Siz 7 yaşına basanlara okuldan ve öğretmenden haber verin, yeter". Çünkü, boyuna, bizim okulların sınıf mevcutlarını da soruyorlardı. "Sizinkilerden kalabalık, sınıf mevcutlarının 70-80, 100'e doğru yaklaştığı da oluyor." diyordum. İkili, üçlü, dörtlü öğrenim işine inanmıyorlardı.

Wales köylerinden birinde, köy kadınlarının toplantısına katıldım. Birisi piyanoya geçti, hep bir ağızdan şarkı söylediler toplantı başlarken. Almanya'ya gidip gelmiş bir kadın, Almanya'da gördüklerini tatlı tatlı anlattı. Ötekiler de sessizce olgunca dinlediler. 70-80 yaşlarındaki kadınların, yağmurun şakır şakır yağmasına karşın, yağmurluğu çekip toplantıya yetişmeleri görülecek şeydi.

Onlara imrenmedim diyemem. İmrendim de kendi kendime Hüseyin Avni Tatar'ın beşliğini mırıldandım:

"Taçları tepelemiş kahramanlar ilinde"
Ahır köşelerine sokulmuş fen göreyim
Anamı mektup yazar, bacımı tahsilinde
Babamı motor sürer, yavrumu şen göreyim;
Geçmişim göremedi ne olur ben göreyim.

İmrenmemek elde değil. Köylü kadınlar bu hale gelmişler, köyler bu hale gelmiş…

İnsanlar, doğanın elinde bir oyuncak gibi karanlıklar içinde kıvranmıyor. Anneler çocuklarını el yordamıyla emzirmiyorlar karanlıkta. Geceler karanlık değil. İnsanlar uyuşuk değil. Şarkı söyleyişlerinden adım atışlarına kadar hepsi capcanlı. Bu koşullarda yaşam da uzuyor. Evlerinde üç gün paralı konuk olarak kaldığım Overton Köyündeki Bevan Ailesinin, birlikte yemek yediğimiz horantasının içinde evin annesi 60, kocası da 59 yaşında. Ama onların anaları da 85 yaşlarında ve canlılıkta 60 yaşındaki çocuklarından hiç de geri kalmıyorlardı.

Kadınlar görüyordum, 25-35'lerde dersiniz. Öğreniyoruz ki, ya 50'sinde ya da 55'indeler…

Burası, İngiltere'nin en son gelişmiş kıyı bölgelerinden biri. Köyde elektriğin, içme suyunun, telefonun gelişini Bevan ailesinin yaşlıları hatırlıyorlar. 50 yıl önce gelmiş bu kuruluşlar. Köy de en ufak köylerden: 21 hane.

Köye asfalt yolun gelişi çok eski. Ama şehirle köy arasında otobüs seferleri 35 yıl önce 1926'da başlamış.

Bu saydığım şeyler köye gelmeden önce, köylüler basit çiftçilik yapıyorlarmış. Şimdi çoğu, fabrikalarda çalışıyorlar. Her evden 1-2 kişi Swansea şehrindeki fabrikalarda çalışıp akşam otobüsle dönüyorlar. Sabahleyin de 8 otobüsüne bindiler mi, saat 9'da da şehirdeler. "Orada otursalar daha iyi olmaz mı, bu gidip gelmeler yorar" demiş bulundum.

"Aksine, gürültüden sıyrılınca dinleniyorlar" dediler…

Bir İngiliz Köyünde

Wales Bölgesinin Overton köyünden Bevan Ailesinde üç gün konukladım. Bu üç gün içinde farkına vardım ki yeniden, uygarlığın olanakları köylülerin ayağına kadar gelmiş. Bunlara erişmek kolay olmamış belki, ama çok da zor olduğunu sanmıyorum. Onları yönetenler ve toplumun çeşitli işlerinde, topluma hizmet için görev yüklenenler, doğru hareket etmişler, çünkü… Kişisel çıkarlar öne geçip asıl yapılması gereken işleri en arkada bıraktırmamışlar.

Sabahın 9'unda postası geliyor köyün. O günün gazetelerini sıcağı sıcağına, mektuplarla birlikte dağıtıyor postacı. Köyde sabahleyin günün başlangıcı bir âlemdi. Postacının ardından, etçi etini, balıkçı balığını, sütçü sütünü, yumurtacı yumurtasını dağıtıyordu, arabalarıyla kapı kapı gezerek. Etçinin ve balıkçının arabaları haliyle soğuk hava düzenine sahipti. İstediğiniz her şeyi en uzak köyde de bulmak ve yemek mümkün. Değirmenin suyu nerden geliyor, diyeceksiniz, kurulmuş ve tıkır tıkır işleyen düzenden, derim… (Müslümandır domuz eti yemez) diye bana sığır etinden yemek hazırlamak istediler bir keresinde, "Mümkün mü acaba, canım taze balık istiyor" dedim. Hemen yaptılar…

Evin öteki odalarından birine bir kızla-oğlan girip çıkıyorlardı. Onlar da gezmeye gelmişler. Ev sahibesine sordum birinde, "Bunların evlenme cüzdanına baktın mı?" "Onlar evli değil, oğlanın kız arkadaşıdır yanındaki." dedi. İngiliz köylüsünün, hele Wales bölgesindeki 60'lık kadının düşünce yönünden de yaşlı olmasını nasıl isteyebilirsiniz? Dipdiri bir kere. Sonra, entellektüelinden, bilim adamından tutun köylü kadınına kadar görgü terbiye aynı… Bir kalıptan çıkmışlar sanki. Ayrım varsa bile ufak tefek bilgidedir belki.

Evlenme cüzdanı olmayanların eve ya da otele alınışlarıyla kıyametin kopmayacağını çoktan anlamışlar. Bir kızla bir oğlanın arkadaşlık etmelerinin, birlikte gezmelerinin hoş görülmediği yerlerde, terbiyenin de gelişmeyeceği ortada. İlerleme ile ilgili konular içinde, bu yönlerin temel taşı olduğu da kavranmış…

Yalnız Overton'da oturup kalmadım. Gündüzleri öteki köylere de gidip gezdim otobüsle. Otobüsler, köy aralarına uğrayarak, yolcuları belli dakikalarda belirli duraklardan alıp köyden köye ya da şehre götürüyorlar.

Traktörünü sürerek tarlaya giden, tarlada çalışan köylüler görüyordum, gidip gelirken. Ata ve eşeğe binmek tarihe karışmış olmalı ki, hayvana binen görmedim. At arabası, öküz arabası da görmedim. Çiftçilikte de bu hayvanlar kullanılmıyor. At, eşek ve öküzü, Londra'nın hayvanat bahçesinde, ay görmüş gibi seyrediyor İngiliz çocukları…

Köy aralarında, hatta yollarda genel telefon vardı. Başı daralan, acele işi olan, ülkenin her yerine sesini ulaştırabilirdi buradan, isterse.

Posta arabası, günde iki kere köylerin posta kutularını açıp postayı götürüyor.

Her işi makinenin yapması, çocukları çalışma yükünden kurtarıyor. Köylüler gökte uçan kuştan medet umar hale gelmiyorlar yaz aylarında. Onun için okullar temmuz ayı sonuna kadar açık. Çocukların bütün vakti okulda geçiyor. Bir buçuk ay yaz tatili yapıyorlar, o kadar. Böylelikle daha iyi yetişme olanağı buluyorlar.

Köylerin hepsinde ortaokul yok. Bu yüzden 4-5 köye bir, ortaya düşen köylerde olmak üzere ortaokullar yapılmış. Oralara sabah otobüsleriyle gelip ders sonu yine otobüsle köylerine dönüyor çocuklar. Yani, her çocuk, kolayca ortaöğretimden geçme olanağına sahip. Burada zorunlu eğitim yaşı 15 zaten. İngilizler bunu da az bulmakta, 16 ya da 17'ye çıkmasını istemektedirler.

Köyleri gezerken dikkatimi çeken iki şeyin de sözünü etmek isterim: Bunlardan biri, şehirlilerle köylülerin giyimlerinde en ufak bir ayrımın göze çarpmayışıdır. Yurdun her yerinde giyim, hemen hemen aynı.

İkinci ve önemli bir nokta da, köy ilk ve ortaokullarında çalışan öğretmenlerin, köylere yerleşmiş olmalarıydı. Eğer köyün yerlisi değilse, okul tatilinde kendi köylerine gidiyorlar. Bunların içinde 30 yıldır aynı köyde çalışan karı koca öğretmenler vardı. Çocukları gösterip, "Bunların ana-babasını da ben okuttum" diyorlardı. Öğretmenliğinin ilk yılından beri, 10-15 yıldır aynı köyde çalışan, o köye gömülmek isteyen bay ve bayan öğretmenler gördüm. İster istemez sordum onlara "şehirde yaşamak istemez misiniz?" Aşağı yukarı hepsi de "Köy hayatını nasıl değişirim, şehrin gürültüsüne, orada ne gezer bu temiz hava" dediler.

Demek uygarlığın verileri köylere sokulunca köylü de, öğretmen de şehre akın etmekten yaka silkmeğe başlıyor. Kışı zorla köyde geçirip yazı iple çekerek şehrin kahvesine sığınma anlayışının üstüne perde çeken püf noktası da, sanırım olanakların köye götürülmesi noktası ile birleşmiş oluyor.

Gezdiğim üç ayrı bölgenin 20 köyünde, öğretmenler de, köylüler de, büyük şehrin yaşamak için olmadığını söylüyorlardı. Benim daha çok Londra'da kaldığımı öğrenince de, nasıl yaşayabildiğime şaşıyorlardı. Hoş, nasıl yaşayabildiğime ben de şaşıyordum ya!..

Ama, buna karşın Londra da yükünü tutmuş olmalı ki, Londra'nın büyümemesi için hükümet önlem alıyor. Londra'yı dolduranlar İngilizler değil ki ama. Polonya'dan, Almanya'dan Hindistan'dan ve başka yerlerden gelip yerleşenler. Bir de yabancı öğrenciler. Londra İngiltere'nin özel koşulları olan bir şehri olarak tek kalıyor bu yüzden…

Köyleri gezerken, ağaçlıklar, yeşillikler ortasına, yer yer koca koca hastahanelerin oturtulmuş olduğunu gördüm. Tevekkeli, Londra hastahanelerinin önünde bekleyen bir hasta görmek mümkün değildi. Yurt yüzeyine insanlar nasıl dağılmışsa, onlarla ilgili kuruluşlar da öylece dağıtılmış.

Tıpkı orta dereceli okullar gibi. 3 ya da 4 köyün merkezinde doktor var. Başı ağrıyan telefonu açıyor, hemen doktor geliyor. Durumu ağır değilse hastanın, cankurtaran gelip alıyor. Doğallıkla para pul alması söz konusu değil… Eğer daha başka ve doktorun alamayacağı önlemler gerekiyorsa, cankurtaran

arabası yakın hastahanelerden birine götürüyor. Öyle salgın hastalığa falan pek rastlanmıyor zaten.

Bu onlarda. Bizde?.. Söyler misiniz biz nelerle uğraşıyoruz? Behzat Ay'ın yazdığı gibi, müdürlük kavgası, af kavgası, koalisyon kavgası, sen kaçırdın ben kaçırdım kavgası… Bu gidişle (kaçırmak) tan kurtulamayacağız sanırım…

Denizden Çıkma

İngiltere sınırları içinde gezdiğim bölgeler, bazan en verimli toprağa sahip bölgelerdi. En verimli diyorum, çünkü verimsiz toprak yok. Holand Bölgesi söz gelimi, dümdüz denizden çıkma topraktı ve kan eksen can bitiren türdendi. Holland sözcüğü 'Denizden çıkma toprak' anlamına geliyor zaten. Çileğin, şeker pancarının, patatesin en iyi ve en bol yetiştiği yer. Buna lâleyi de eklemeliyim. Tarlaların arasından geçerken milleti harıl harıl, motorun söktüğü patatesi toplarken görüyordum. Bir uçtan da, yine motorla lâhana dikiyorlardı. Bu tarım bölgesinde, yıllık tarım gösterisi de orada bulunduğum zamana rastladı ve gidip gördüm. Bir çeşit panayırdı bu. Gittiğim gün, üç gün sürecek gösterinin ikinci günüydü. İskoçya halk danslarıyla da süslenen bu gösteride, yetiştirilmiş, ıslah edilmiş, her çeşitten yüzlerce ineğin, boğanın atın... dizi dizi meydana çekilip gösterilişleri gerçekten ilginçti. Bakıcılar ve göstericilerin çoğu köylü kızlarıydı. İnekler memelerini, boğalar etlerini taşıyamayacak hale gelmişler. Danalar etli, inekler sütlü yani. Hele o, İngiltere'nin her yerinde görüp durduğum ala inekler. Doğrusu, ta karnının altından başlayarak bütün bacak arasını doldurup yere değen inek memesini ilk bu ala ineklerde görüyordum.

Sergide, her türlü tarım makinesi döküm edilmişti. Traktörden tutun orak makinesine kadar. Tavuk ve domuz gibi canlı malların da unutulmayıp getirildiği sergiyi, birçok ürünün tohumluğu ve yetişmişi süslüyordu. Soğan, bakla, pancar, kabak, çeşitli yiyecekler... Hepsinin de yüzüne bakmağa değerdi. Gürbüz, iyi yetişmiş şeylerdi. Sergiden sonra bazı özel çiftlikleri ve bir Tarım Enstitüsünü gezdim. Bunlardan ilki Bay Harrison'un çiftliğiydi, Burton Pidsea köyünde. 400 hektar patates, 200 hektar börülce, 160 hektar buğday ve 60 hektar arpa ekmiş Harrison

Ağa bu yıl. Domuzlara yiyecek olarak 500 hektar da çayırlığı var.

Bay Harrison, yılda 5 bin domuz yetiştiriyor. Bilindiği gibi domuzlar her dört ayda bir kere doğurdukları ve bir kerede 10-12 yavruyu birden verdikleri için et kaynağı sayılırlar. Yavrular altı ayda et yumağı haline gelip hemen fabrikaya pastırma yapılmaya sevkediliyor. Ama domuzlara verecekleri yem'in girdisini çıktısını çok iyi hesaplıyorlardı.

Bir de kuş türünden hayvanların yetiştirildiği çiftlikleri gezdim. Burada da sürüler halinde altı bin hindi vardı. Yılda 9 bin kadar yetiştiriyor, beş aylıkken satıyor adam. Bir o kadar da tavuk yetiştirmekte. Tavuk, hindi, domuz, dana… her şey verimli ve emeksiz şekilde…

Gelelim Tarım Enstitüsüne. Fabrikalar, hastahaneler gibi Tarım Enstitüsünü de çıkarıp atmışlar büyük şehirden, uzaklara kurmuşlar. Gezdiğim Tarım Enstitüsünde, her şey daha iyi yetiştirilmekte, ticaret kaygısı güdülmeden örnek verilmekteydi. Üç türden üç bin tavuk, beş yüz domuz, yüz dana, altmış inek ve iki yüz koyun besliyorlardı. Kız-erkek öğrencileri de vardı, deneyerek, iş içinde yetişiyorlardı onlar da. İngiltere'de bunun gibi 50 tane Tarım Enstitüsü olduğunu öğrendim.

Bu enstitüler de, buğday, arpa, patates gibi çeşitli ürünleri, geniş topraklarında bol bol yetiştiriyorlar. Üçüncü olarak gittiğim Hull Bölgesinde de daha çok köylerin demircilik, marangozluk gibi iş yerlerini gezdim. Bir günde beş köy geziyordum. Anladım ki, işin bu yanı da gelişi güzel değildi. Bir dükkanda yalnız bahçe çitleri, birinde yalnız ev çatıları, birinde kapı pencere, birisinde saksı kaplar, birisinde çocuk oyuncakları… yapılıyordu. Bir marangozhane yalnızca domuz ağılı üstüne çalışıyordu. İş yerinde de iş bölümü vardı. Kadınlar kızlar oturmuş herkes kendini ilgilendiren kısmı yapıp ötekine havale ediyordu. Köylüler dünya sorunlarını da dakikası dakikasına gözden geçiriyorlar, "eğer ortak pazar işi gerçekleşirse, bu işler gevşer" diyorlardı. Köylerde bir de "Tarım Evleri" diyebileceğimiz kuruluşlara rastladım. Yeni makinelerin, yedek parçaların dolu durduğu depolarıyla, tamirhaneleriyle geniş işçi kadrosuyla köylülerin emrine hazırdı bu evler. Çiftlikte

makinesi bozulanın bir telefonu yetiyor, hemen imdadına koşuyorlardı…

Gezdiğim bütün köylerde, genel telefonların dışında her beş evin birinde telefon vardı. İsteyen hemen alabilmekte. Televizyon her evde vardı. Sık sık köy evlerine de dalıyor, girdisini çıktısını görüyordum. Hepsi de sağlığa uygundu, mutfağına modern elektrik ocağı girmişti. Oturma odası, yatak odası, banyosuyla, en azından üç dört gözdü her biri. Kendisi yaptıramayana devlet, daha doğrusu "vilayet" yaptırmış evi, her ay gayet az bir para ödeyerek oturuyorlardı.

Oldu olacak, İngiltere'de olmayan bir şeyin de sözünü etme sırası geldi: Hani ozan Arıburnu demiş ya: "Bir de simit ağacı olsa – Bizim sayılırdı saadet" diye. Onun gibi. Bir de gün ışığı olsa İngiltere'de, her şey tamamdı, diyeceğim.

Ben Boston şehrindeyken, bir sabah hava adam akıllı açtı. Temmuz ayındaydık ya, hemen, otelin çok iyi güneş almakta olan kapısı önüne çıktı millet. Ama on dakika sonra bulutlar yine kabardı. Kös kös içeri yürüdük. Sekiz aydır bakıyorum da, şöyle güneşin kulağını görenler, dışları çıkmasalar bile, pencereden boyunlarını uzatıp güneşlenmeğe çalışıyorlar. Böyle güneşli sabahlarda, en büyük muştuyu söyleyip duruyorlar:

"Ne güzel sabah, değil mi? diyen diyene birbirine.

İleriki günlerde havanın açacağını söylerse hava raporları, "Gün ışığı olacak" diye baş konu olarak bu muştuyu veriyor gazeteler.

Evet, nimetlerin en büyüğü olan güneş, bazan kulağını gösterirse de göz açıp kapayıncaya kadar geri çekiliyor. O yüzden İngilizler, kısa bir tatil geçti mi ellerine, soluğu güneşli ülkelerde alıyorlar, yaz aylarında…

Paris'ten Çaltı'ya Mektuplar

Dağlara Karşı

Paris, 17.12.1964

Bir grev sabahında geldim Paris'e. Metro, otobüs, taksi, elektrik ve havagazı örgütü stop etmiş. Sabahın sekizinde indik gar'a. Hava henüz karanlık... O gün gece yarısına doğru bitti bir günlük grev. Bu grev, öyle ücreti 25-50 kuruş artırmak isteme grevi değil. Önce yalvarma yok. 25 kuruş artırmayı isteyenler ne olur bilirsin: El ovalayarak yalvarırlar, yüce dağlar da bunu bazan kabul eder lütfen. Sonra sen sağ ben selâmet. Oktay Rıfat'ın Bulut Şiirinde olduğu gibi, cüce otların yağmur isteğini yüce dağlar isterse kabul eder ve bulutlara emir verir, istemezse hasıraltı eder bu isteği. Bu dediğim, Doğu ülkelerinde ve doğu havası içinde olan şey. Buradaki grev, Başaran'ın şiirindeki gibi oldu. Ücretleri yukarının ayarlama hakkına karşı... Demek bütün çerçeveleri kıracaklar, zorlaya zorlaya. Fakat önce yıpratacaklar kıyıdan kenardan...

Ne demiş Başaran:

"Sen istesen zınk diye durur bu köhne düzen
Topu atar bütün şirketler."

Greve katılma yüzde 90. Düşün. Bu cuma ve cumartesi yine yapılacak sanıyorum. Bu kuvvet bir garantidir bu ülkede yaşayan toplum için. Hükümete istediği kararı aldırtabilir.

Ben gelmeden üç gün önce Nazım Hikmet Gecesi yapmış Parisli sanatçılar. Paris'in en büyük salonlarından birinde yapılmış gece. Binlerce insan geri dönmüş yersizlikten. Tiyatro sanatçıları Ozanın şiirlerini okumuşlar alkışlar arasında, Sartre'ın bir mesajı okunmuş. Aragon konuşmuş. Bu mesaj

ve konuşmalar gazetelerde çıktı Ozan'ın resimleriyle birlikte. Üniversite çevresinde her ulustan öğrencinin Nazım'a ilişkin haberleri, yazıları okuyuşunu sessiz, fakat övünçle seyrediyorum günlerdir. Nazım'ın eserlerini toplayan bir antoloji de toplantı günü piyasaya çıkmış. Aynı akşam 9000 liralık satmışlar. Ayrıca Nazımla ilgili onun fotoğraf ve elyazısıyla şiirlerini toplayan bir broşür buldum, çok ilginç…

Nazım, dünyanın bağrına bastığı bir Türk ozanı. Övüncüm bu. Üzüntüm de bizde anlaşılmamış olmasıydı. Ama, artık teselli tarafı var işin. Genç kuşak onun şiirlerini okuyor dergilerde. Paris'te sanat çevreleri, kaset ya da plak olarak, kitap olarak, çeşitli dillerden Nazımla iç içe…

(Çaltı, 28.12.1964)

İstediğini Yazabilmek

Paris, 2.1.1965

Yeni yılı kutladık bir Türk arkadaşın evinde. Konuştuklarımıza baktım da, yeni yılda üzüntüler içinde yaşayacağımızı düşündüm acı acı. Fransa'da ve de Fransa'nın başkenti Paris'te olmakla sorunların ağırlığını atamıyorsunuz omzunuzdan. Önce Türkiye'de halk çoğunluğunun bel bağladığı büyük partinin, onu tutan halk çoğunluğuna karşın Amerikalılarla kumar oynamakta olduğu üstüne konuştuk. "Evine dön" diye Amerikalıların karşısına çıkan, toplumun önüne düşen bir avuç genç ve aydına karşın; sözüm ona milliyetçi geçinen politika esnafı, onların çevresini saran çıkarcılar, toplumun isteğinden ve gereksiniminden habersiz, birkaç kuşağı daha borç altına sokma karşılığında iktidarı ele geçirmek istiyorlar. Asılanlara taş çıkartmak gibi bir iş. Bunu halka anlatmalı. Bu biçim dış yardımla adam olunmayacağını, karşıt olarak adamlıktan çıkılacağını, bizim ahırdaki koca eşek bile söyler, sorsalar. Türkiye için bu dış yardım rezaletini 5-6 yılda ödemek ve kesmek; sonra da kendi kaynaklarına dönmekten başka çare yok bence. Şu Çin'deki kalkınmaya baksanıza bir. Nasır bile: "Et yemesek de olur, yardımın başını yesin." demiyor mu Amerikaya?...

Ama bizim gazetelere göre, Vietnam işini hallettikten sonra bize biraz daha önem verecekmiş Amerika. Bunu da bir Bakan söylüyor. Güler misin, ağlar mısın?

Sonra şu Babeuf öyküsü. Fransız aydınlarından ve gazetecilerinden tanışıp konuşabildiklerim gülüyorlar; 170 yıl önce yazılan ufacık bir kitabın çevrilmesiyle çevirenlerin ve onları tutan yazarların başına gelenlere. Yalnız onlar mı, küçük memur olan bir Fransız kadını bile bunu duymuş da şaşıyordu.

“Nasıl olur da insan istediğini yazamaz, bizde her şey normal” diyordu.

Bizde de belki normal olacak ama Amerikalı emmin, yani Sam Amca iplerin ucundan tutmuş. İlerici yazarların içeri tıkılması bile onu ilgilendiriyor. Çünkü maskeleri kaldıran onlar… Oysa, Amerikangillerden olmayan, Amerikanın borusunu öttürmeyen herkes komünisttir onlarca. İşlerine öyle geliyor çünkü.

Evet Oğuzcuğum, Fransa’dayım, 1789 İhtilalini yapan toplumun ülkesinde. O ihtilali yapanların torunları arasında: Dün Konkort Alanından geçerken de düşündüm. 16.Lui ile Mari Antuvanetin kesilen başlarını. Bu alanda kesilmişti. Onun için özgürce düşünüyorum. Özgürlük üstüne düşünüyorum. Tarih boyunca toplumların uyanmasında, insanların kurtulmasında yazarların, sanatçıların büyük emeği geçtiğini, Fransız İhtilalini hazırlayan yazarları düşününce daha iyi anlıyor insan.

Belki onun içindir, Türkiye’deki yazarlar bu güne dek bu görevlerini yapamadığından, toplumu etkileyemediklerinden, biz uykuyu sürdürmekteyiz. Boyunduruğa kolay girmekte, kolay aldatılmaktayız.

Yeni yıl Türkiye için sürprizlerle dolu bir yıl olacak sanırım. Bu arada bize de görevler düşmekte. Bu yıl daha uyarıcı ve gerçekleri didikleyen yazılar yazmalıyız. Değilse, Nazım Ustanın dediği gibi, aynı türküyü söylemek zorunda kalırız:

“Vatan çırılçıplak yere serilmiş
Oturmuş göğsüne Teksaslı çavuş”

(Çaltı, 22.2.1965)

Elsa'nın Gözleri

Paris, 17.1.1965

Buradaki Türk Öğrencilerin çoğu, yıllarca kaldıktan sonra dil öğrenip öğrenim yapabiliyorlar. Yeni gelenlerin ekmek su isteyecek kadar olsun dil bilmeyenleri var. Kendilerini böyle bırakanlara, Türkiye okullarında yabancı dil öğretimini göstermelik olarak yürütenlere, böylelerinin din dersine hız vermelerine, örneğin Öğretmen Okullarından yabancı dili kaldırıp yerine din dersi koymalarına sövüyorlar.

Çünkü dünyanın çok yerinde, ana dilinden başka bir dil bilmeyenler, liseyi bitiremiyorlar. Ana dilinden başka tek dil bilmek herkesçe yetersiz bile görülüyor. Bunun sonunda da dil bilmeyen "Cihan"ı da öğrenemiyor. Dahası var: Kafası o daracık anlayış çukurlarından çıkmıyor böylelerinin. Anlayışı çağın gidişine, çağcıl insanın görüşüne erişmiyor. Ne kalıyor ondan sonra, bilirsin: Ona solcu, ötekine komünist, berikine sosyalist diyerek her düşünce biçimine bir leke sürmek ve sınıf farkına karşı olduklarını söyledikleri halde, duygusal sınıflandırma yaratarak "Milliyetçiler Derneği" v.s. kurmak, bunların işleri oluyor. Ondan sonracığıma. Ulusal Eğitim Bakanı da çıkıyor, bölge imam-hatip okullarının açılış kurdelasını kesiyor. Ne büyük başarılar… Kendi düşüncelerinden başkası vatana ihanettir bazan, değil mi dostum?

Neden yaptım bu girişi? Beni duygulandıran bir olay üzerine yaptım. Anlatayım:

Fransızların hayatta bulunan ünlü ozanı Aragon'a (Elsanın Gözleri şiirini düşün. Elsa Aragon'un eşidir.) Moskova Üniversitesinde yapılan bir törenle fahri doktorluk ünvanı verildi. Verilebilir. Önemli olan bu değil. Nitekim falanca ülke-

de de bizim bilmem ne işleri bakanına aynı şeyler veriliyor… Önemli olan Fransız ulusunun bunu ulusal bir başarı, övünç kaynağı saymasıdır. Televizyon programlarında, gazetelerde, bunu övünçle yansıtmalarıdır.

Aragon'un Moskova'da onurlandırılışını Abidin'in evinde kutladık bir akşam. Ak saçlı kavgacı Aragon'la ve Elsa ile baharatlı güzel yemekler yiyerek söyleştik tatlı tatlı. Bu arada Aragon, 1942'de Elsa'nın Gözleri şiirini nasıl, hangi duygularla oluşturduğunu anlattı. Elsa utanıyordu sanki…

"Elsa'nın gözleri yine şiirdeki gibi!" dedim.

Sözü değiştirmek isteyen Elsa:

"Baharatlı yemekleri sever misin?..." dedi.

İşte dostum, cihanı bilmeyen Türk toplumu, bir Türk ozanına karşı bu hareket yapılsaydı, Fransız toplumunun yaptığının tam karşıtını yapar ve Ozanı safra gibi dışarı atardı, zaten atmıştı da… Daha doğrusu, sözde toplum adına çalışan yöneticiler bunu yapardı. Nitekim Paris'te yapılan bir büyük araştırmada (sonuç televizyonla verildi) dünyanın en büyük üç ozanından birisi seçildi Nazım. Biz Nazımı harcamış bir toplumuz. Ama suç toplumda değil, sözde toplumculardadır…

Ya dostum, yabancı dil deyip geçmeyelim, anlayış, duyuş, belli bir dünya görüşüne gidiş, insan oluş, insancıl oluş ve kendi değerlerini bağrına basma aşaması, hepsi onun içinde… Bunları bizim gençliğe kazandırmak istemezcesine çalışanlarımız, aksine adam harcamaya devam ediyorlar. Ama gün gelecek ki, it ürür kervan yürür sözünü suratlarına en anlamlı biçimde şamar ya da tükrükle birlikte söyleyecek bu toplum.

Şimdi Elsa'nın Gözlerini okuyabiliriz:

(Çaltı, 8.3.1965)

Elsa'nın Gözleri

Öyle derin ki gözlerin içmeğe eğildim de
Bütün güneşleri pırıl pırıl orada gördüm
Orada bütün ümitsizleri bekleyen ölüm
Öyle derin ki her şeyi unuttum içlerinde

Uçsuz bir denizdir bulanır kuş gölgelerinde
Sonra birden güneş çıkar o bulanıklık geçer
Yaz meleklerin eteklerinden bulutlar biçer
Göklerin en mavisi buğdayların üzerinde

Karanlık bulutları boşuna dağıtır rüzgâr
Göklerden aydındır gözlerin bir yaş belirince
Camın kırılan yerindeki maviliğini de
Yağmur sonu semalarını da kıskandırırlar

Ben bu radiumu bir pekbilent taşından çıkardım
Benim de yandı parmaklarım memnu ateşinde
Bulup bulup yeniden kaybettiğim cennet ülke
Gözlerin Peru'mdur benim Golkound'um Hindistan'ım

Kâinat param parça oldu bir akşam üzeri
Her kurtulan ateş yaktı üstünde bir kayanın
Gördüm denizin üzerinde parlarken Elsa'nın
Gözleri Elsa'nın gözleri Elsa'nın gözleri

Çeviren: O.V. Kanık

Mösyö Pierre Roux İle

– Sizce eğitimden beklenen nedir Mösyö Pierre Roux?

– Bize göre eğitimin amacı kişiyi, her yönden toplumda, yeteneğinin gerektiği yere koymaktır. Toplum ise bağrına bastığı bu kişi karşısında canlı bir varlık olmalıdır. Toplumda her bireyin, kişisel yeteneklerini değerlendirebilmek ve onun yaratıcı gücünden en yararlı ürünü sağlayacak olan işi, toplumda ona verebilmek için; eğitime, çağımıza uygun bir yön verdikten sonra, mesleklere de gündelik yaşamımızın zorunlu kıldığı yönü vermek gerekir.

– Nasıl varmalı bu amaca Mösyö Roux?

– Bu konuda yapılacak ilk iş, bizim de yıllardan beri gerçekleştirmek için savaştığımız eğitim düzenini benimseyen bir toplumsal adalet rejimini, toplumun her tabakasında ve ekonomik düzenin her kolunda yerleştirmektir. Ama ilkokuldan üniversiteye kadar eğitimin bedava olmasıyla yetinmemek ve yarının üreticisi, şimdinin para gereksiyen öğrencilerine bir ön maaş bağlamak gerekir.

Ne yazık Fransa'da bunu yalnız ilk eğitimde gerçekleştirebildik. İlk eğitimde çocukların tüm eğitim araçları bedava, devlet tarafından verilir. Lisede kitap ve araçların her bölümünü öğrenciler kendi olanaklarıyla almak zorundadır. Bu yolda giriştiğimiz, sabırlı fakat azimli savaşın zaferimizle sonuçlanacağından eminiz. Üniversiteliler ise bağlı oldukları sendikaların amansız kavgası sonucu, parasız eğitime ve eğitim araçlarına, gereksinimi olan arkadaşlarına ön maaş bağlanması isteklerine er geç kavuşacaklardır.

– Sizin eğitim görüşünüz nedir?

– Biz genel kültüre çok önem veriyoruz. Çünkü, genel kültür insanları birbirine yaklaştıran, bağlayan, onların birliğini

kuran bir öğedir. Bunun karşıtı olarak, günlük yaşam deneyleri göstermektedir ki, meslek ve uzmanlaşma insanları birbirinden ayırmakta ve bir çeşit kastların belirmesine yol açmaktadır. Toplum için zararlı olan bu sonuca varmak istemiyorsak, sağlam bir genel kültürün, mesleki uzmanlaşma eğitiminin temelini oluşturması gerekir. Ancak bu yolda hareket edilirse, teknik uzmanlığın insanın eğitimine sekte vurmasına ve onun dar sınırları içinde kalmasına engel olunabilir sanıyoruz. Demokratik bir toplumda teknik uzmanlığın vatandaşın toplum sorunlarını kolaylıkla anlamasına, değerlendirmesine engel olmaması gerekir. Geniş ve sağlam bir genel kültür, insanın, teknisyenliğin dar sınırları içine düşmesini önler. Çağdaş dünyamızın önüne çıkan bu çok önemli sorunun bize göre tek çözüm yolu budur.

– Peki, iş bununla bitiyor mu?

– Bizim için eğitimin niteliği çok önemlidir. Bildiğiniz gibi, okul çocukları yaşama hazırlamakla görevlidir; onlara bir meslek vermek zorundadır. Aynı zamanda onların etkin ve sorumlu yurttaş olmalarını, toplumlarını ilgilendiren sorunlar karşısında mantıklı kararlar almalarını sağlayacak genel kültürü onlara aşılamak yine okula düşer. Bunu yaparken, yukarda genel kültürden söz ederken söylediğimiz gibi, teknokratik yöntemlerden kaçınmak ve eğitimi günümüzün gerçeklerine uydurmak gerekir. Eğitimi bu yönde ayarlayıp yönetirken, hümanizmi (yani insancıllığı) bir an bile gözden kaçırmamak şarttır.

İlkokul; ortaokul ve liselerde eğitimin demokratik bir biçimde yürütülebilmesi için, devlet, öğretmen ve öğrenci aileleri delegelerinin katıldığı karma yönetim kurulları tarafından düzenlenip yönetilmesi gerekir. Yüksek öğretimde ise, devlet, profesör ve öğrenci delegelerinden oluşan kurulların üniversite ve yüksek okulları yönetmeleri şarttır.

Ülkemizde öğretmenler ve öğrenci aileleri elele verip eğitim düzenini yenileştirmek, ona en geniş maddi olanakları sağlamak yolunda devletle savaşmaktadırlar. Bugün Fransa bütçesinin 1/6'sı milli Eğitime ayrılmaktadır. Bizim amacımız miktarı 1/4'e yükseltmektir. Bir de De Göl hükümetinin atom bombasına harcadığı parayı milli eğitim bütçesine ayırtabilsek bu olayda dev adımları atmış olacağız.

– Eğitime ayrılan parayı neden azımsıyorsunuz?

– Gördüğünüz gibi, bizi tam tatmin etmemesine karşın, devlet bütçesinde milli eğitime ayrılan miktar bir hayli yüksektir. Fakat resmen meclis tarafından ayrılmış olmasına karşın, devlet bu miktarı elinden geldiği kadar harcamamağa çalışıyor. Bu yüzden belediyelerin bu yolda, yani haklarına düşen miktarı koparmak için, devletle savaşmaları gerekiyor. (Herhangi bir politik propagandaya sapmadan size diyebilirim ki, sosyalistlerin yönettiği belediyeler bu savaşta en ön yeri tutmakta ve devletten en fazla ödeneği kopartmaktadırlar.) Bu yüzden onların bulunduğu, mahalle, köy, kasaba v.s. de okullar en yeni araçlarla çalışmak olanağına sahiptirler. Örneğin ben, Paris'ten 40 km. uzakta ve sosyalist bir belediye tarafından yönetilen Duguy kasabasında öğretmenlik yapıyorum. En basit kabartma haritalardan tutun da televizyona kadar en modern araçları kullanarak öğrencilerime, doğa bilgisi, coğrafya, tarih vs. derslerini vermekteyim. Elimizde olan filmlerin çoğunluğu renklidir. Çocukların, anlattıklarımızı anlamalarında, kafalarına derslerin iyice yerleşmesinde modern araçların rolü çok büyüktür…

– Öğretmen yetiştirme işi nasıl sizde?

– Öğretmenler, (Ecolle Normale) dediğimiz öğretmen Okullarında yetiştirilir. Öğretmen Okuluna girmek isteyen gençlerin 8'inci sınıfı bitirmiş olmaları ve bir giriş sınavını başarıyla geçmeleri gerekir. Öğretmen Okulunda 3 yıl okuduktan ve diplomalarını aldıktan sonra bir yıl ilkokullarda staj yapmak zorundadırlar. Ondan sonra stajyer Öğretmen olarak okullara atanırlar. Beş yıl öğretmenlik yaptıktan sonra asıl öğretmen olurlar.

Okulun eğitim programı lise programına benzer. Lise'den fazla olarak pedagoji (eğitbilim) dersleri okutulur. Ve bu konu üzerinde çok durulur. Tahmin edeceğiniz gibi çocuk eğitiminde eğitbilim çok önemlidir ve belki genel kültürden önce gelir.

– Derslik durumu ve sınıf mevcutları?

– Yasaya göre sınıf mevcutlarının 25 öğrenciyi aşmaması gerekir. Ne yazık kalabalık mahalle, köy vs. de yeter derecede okul yoksa, sınıf mevcudunun 35'e hatta 40'a çıktığı oluyor. Bu durumla, sendikalarımız ve Öğrenci Aileleri Birlikleri yakından

ilgilenmekte ve devleti yeni okullar açmağa zorlamaktadır. Doğaldır ki 25 yerine 40 çocukla uğraşmak zorunda kalan bir öğretmen, öğrencilerine vermek istediği bilgi ve eğitimi tam verememektedir ve bu durum öğretmenin işini çok güçleştirmektedir. Bizim ilk hedefimiz, okul çağında olan bütün çocukların muhakkak okula gitmesini sağlamak olduğuna göre, sınıf mevcudu 25'i aşsa da buna katlanacağımızı hükümet biliyor ve bundan yararlanarak yasa dışına çıkıyor.

Çocukların okula normal olarak devam etmesini sağlamak için her çareye başvuruyoruz. Örneğin, köylerde, okullardan uzak yerlerde oturan öğrencileri, belediyenin özel otobüsleri parasız olarak sabah evden okula, akşamları da okuldan eve getirip götürmektedir. Bu çocukların ve ailelerin yararına bir hareket olmakla beraber, zararlı tarafları vardır. Biz öğretmenler ve öğrenci aileleri bu durumdan yakınıyoruz. Çünkü bu çocuklar okula gitmek ve otobüsü kaçırmamak için öteki arkadaşlarından biraz daha erken kalkmak ve biraz daha geç dönmek zorunda kalıyorlar. Bu durum çocukları yormakta, eğlence, dinlenme zamanlarını kısmaktadır. Bunun sonucu bu çocuklar öteki arkadaşlarına göre daha sinirli görünmekte ve dersleri iyi izleyememektedirler. Bu sakıncaların dışında yukarda söylediğimiz gibi 25 mevcutlu sınıflar yerine 30-35 mevcutlu sınıflara öğretmenler ders vermek zorunda kalıyor. Bizim düşüncemize göre böyle bir sorunun tek çözüm yolu yeni okullar açmaktır. Bu konuda durmadan hükümeti sıkıştırmaktayız.

– Çalışma zamanınız nasıldır?

– Çalışma saatlerimize gelince: Sabah saat 8.30 ilâ 11.30, öğleden sonra 13.30 ilâ 16.30 arasında ders yapmaktayız. Haftada beş gün. (Perşembe ve Pazar tatil) Etüt için kalan öğretmen arkadaşlar, ders saatleri dışında yaptıkları bu hizmetin ücretini ayrıca alırlar. Ben şahsen ders saatlerimin dışındaki zamanımı kendi kültürüm ve mesleğime yarayışlı bir şekilde kullanmaya çalışıyorum. Çünkü okuldan ayrılınca tamamen serbest değiliz. Öğrenci ödevlerini düzeltmek hayli zamanımı almaktadır. Bunun dışında yarın vereceğim dersi hazırlamak zorundayım. Çünkü vereceğim dersin canlı ve çocukların seveceği, zevkle dinleyebileceği bir ders olmasını istiyorum.

Bir yineleme makinası ve papağan değil, öğrencilerime her gün yeni bir şey öğreten bir öğretmen olmak istiyorum. Bunun için de ders saatleri dışında da çalışmak gerekiyor.

– Ücret durumunuz?

Paris'te 670 Frank ücretle öğretmen işine başlar ve bu maaşı beş yıl süreyle, yani gerçekten öğretmen oluncaya kadar alır.

Ben Paris'in dışında, 490 F. ile 1957 yılında işe başladım. Beş yıl sonra, 1962'de asıl öğretmen olunca 750 F. almaya başladım ve bugün 1965 yılında 1030 F. almaktayım. Bugün 30 yaşında bir öğretmenim, 50 yaşına geldiğim zaman 1600 F. alacağım. (Bir frank 3 TL.= (1965)

Barem onbir kademeden ibarettir. 1'den 4'e kadar olan kademelerin 8 yılda aşılmasına karşılık 4'den 11'e olan kademeleri aşmak için 20 yıl gerekiyor. Ben şimdi 4'üncü kademedeyim.

Belki sizin ülkenin öğretmenlerinden daha iyi yaşıyoruz ama, Fransa'daki yaşam düzeyini göz önünde tutarsak aldığımız maaşlar yeter derece yüksek değildir. Bugün bize verilen ücretlerden çok daha fazla kazanmamızın gerektiği kanısındayız. Ve ücretlerimizi artırmak, kademeleri daha kısa zamanda aşıp terfi etmek yolunda durmadan, amansız bir kavgayı sürdürmekteyiz. Maaşlarımızın artırılmasını istemekle yetinmeyip yaşam ve çalışma koşullarımızın da düzeltilmesini, güzelleşmesini istiyoruz.

Devlet, eğitimimizin yüksek niteliğini korumak için öğretmenlerin bu yolda gösterdiği ve göstereceği gayretleri desteklemekle ve hakkımızı vermekle görevlidir. Devletin, maddi yaşam koşullarımızı çağın ve de günün gereklerine ve görevimizin önemine uygun bir biçimde düzenlemesi ve bizim toplum içindeki yerimizi, millete verdiğimiz emekle orantılı olarak belirlemesi gerekir.

– Sendikalaşma?

– Bütün öğretmenler sendikaya bağlıdırlar. Hak ve isteklerimizi toplu olarak sendikamız kanalıyla Patron-Devlete karşı savunuyoruz. Devlet haklı isteklerimize karşı direnirse ya da aleyhimizde haksız bir karar alırsa ona karşı koymak için genel grevlere başvururuz. Daha önce kazanılmış haklarımızı koru-

mak ve yeni haklı isteklerimizi gerçekleştirmek için grev en etkili silahımızdır.

– Öğleyin çocuklar eve gidebiliyorlar mı?

– Söylemeyi unuttum, bütün okullarda öğlen yemeğini veren kantinler vardır. Beş günlük yemeğin karşılığı 12 f. tır. Aileleri bu miktarın yalnız yarısını öderler... Fakir ailelerin çocukları ise belediyeden aldıkları bir fakirlik belgesiyle bedava yemek yerler.

– Derslik dışı çalışmalarınızı nasıl ayarlıyorsunuz?

– Okullarımızda çocukları gezilere götürmek bir ilke halini almış bulunuyor. Belediyenin bize ayırdığı otobüslerle öğrencileri perşembe ve pazar günleri, şehir dışında ormanlara ya da tarihsel eserleri görmeğe, deniz çok uzak değilse denize götürmekteyiz.

Birkaç yıldan beri, okullar arasında ad çekip sıraya koyarak bu okulların bazı sınıflarını dağa göndermekteyiz. "Kara sınıfı" diye adlandırdığımız bu sınıflar derslerini, dağbaşlarında yapılmış okullarda, bir yandan kayak yaparak, sürdürürler. Anlattığınıza göre diyebilirim ki, ders programımız sizinkinin hemen hemen aynısıdır. Sizden fazla olarak, jimnastik dersine çok önem verdiğimizi sanıyorum. Klasik jimnastik hareketlerinin dışında, öğrencilerin yüzme öğrenmesi ve bu konuda sınavdan geçmesi zorunludur. Jimnastik derslerinde öğretmen, çocukları yüzme havuzlarına götürür ve orada yüzme öğretmenlerinin yardımıyla onlara yüzme öğretir.

Bunun dışında, çocuklarımıza trafik kural ve yasalarını öğretiriz. Ülkemizde herkesin trafik kurallarını bilmesi, yaşamsal bir zorunluluk almış bulunuyor.

– Bu konuşmamız, çoğunlukla öğretmenlerin okuduğu bir dergide (imece) çıkacak belki: Onlara bir diyeceğiniz var mı; Mösyö Pierre Roux?

– Fırsat elime düşmüşken, bütün Türk öğretmenlerine kardeş selamlarımı iletmenizi rica ederim. Hepsine başarılar dilerim.

Paris'e Yağmur Yağıyordu

Ne demiş Haşim amcan, vermiş de Tatar Böreğini gövdeye, "Ağır ağır çıkacaksın" demiş. "bu belâlı merdivenlerden, böyle soluk soluğa değil…" Ama ne eteklerimde bir yığın yaprak, ne de midemde Tatar Böreği var… Hatta, merdiven inip çıkmanın tek engeli çocuk kafası kadar fıtık da yok bacaklarımın arasında. Eh, şu daracık merdivenleri soluk soluğa çıkmak için engel kaldı mı? Ya şu, birazcık yürek çarpıntısı, şu birazcık baş ağrısı mı? Amaan sen de, onlar yerleşti artık, onlar gitse yalnız kalırım belki? Yaşadığına inanan ve de yaşantısının hakkını veren kişide yürek çarpmamış olmaz. Ötekine de baş ağrısı demeğe dilim varmıyor bir türlü. Orhan Veli'nin durumu tıpkı, ekmek parası desem değil, gönül yarası desem değil. İç ağrısı da değil, iç acısı desem olur, ama başıma vurmuş.

Tıpkı çıktığım gibi, soluk soluğa iniyorum merdivenleri. Ama bununla bitmiyor iş; daha bir bu kadar çıkıp bir bu kadar da inmek var. Yalnız akılsız başın cezasını çekse şu bacaklar, daha ne isterlerdi, aceleci kalbin cezası da onların üstüne. Acemilikten kurtuluş olmadığına göre böyle yürüyecek. Merdivenin çifte olduğu da düşüme girmedi ya! Dış kapıdan girince dosdoğru yürüyüp on adım sonra geniş bir avluya girmiştim. Sonra da sol ilerdeki merdivende bulmuştum kendimi; Ahmet Haşim anısı içinde. Nasıl da kıvrılıp çıkıyor daracık daracık basamaklar, eskimiş, gıcırtılı tahtalarıyla… Siz deyin kırk, ben diyeyim elli santim genişlik. Çıktım terli alınla yedi kat gökyüzüne. Evet, yedi kat. Bir tür savaş bu da, ha açık alınla çıkmışsın, ha terli alınla. En üst katta demişlerdi ya, sağa sola bakmadan dümdüz çıktım işte. Ne göreyim, daracık daracık aralıklar, ufacık ufacık oda kapıları. Sakın yanılmış olmayayım demeye kalmadan yürek güpürtülerime bir kapı sesi karıştı.

Çıkan kıza söyledim durumu. Bu iki dakikalık takıldaşma işime de geldi doğrusu. Dinlendim. İniş de olsa belâlı bu merdivenler vesselâm. Ne olsa yine bacaktan çıkacak.

Kız anlatmaya çalıştı ki, bu odalar ve bu odalara çıkan daracık merdivenler hizmetçilere özgüymüş. Merdiven de odalar da tam hizmetçi düzeyine uydurularak küçültülmüş… Bu katta, öte yandaki merdivenlerden çıkılan her katın eki olan ikişer oda varmış. Çalışma süresi biten hizmetçiler buraya çıkar, aradıklarını bulamamış yorgun garip kuşlar gibi tünerlermiş. Beylerin ya da zengin ailelerin bazıları çifte hizmetçi kullanırlarmış. Çünkü toplantıları, şölenleri eksik olmazmış, biri yorulursa birisiymiş.

Evet, tıpkı çıktığım gibi soluk soluğa iniyordum merdivenleri. Alnımda birkaç damla ter, yüreğimde tek tek güpürtü. Bununla bitmiyor iş. Daha bir o kadar çıkmak, bir bu kadar da inmek var. Ne demişti hizmetçi kız: Dışardan girer girmez, avluya geçmeden önce soldaki geniş merdivenlerden çıkmalıymışım Gılayın katına…

Ne Tatar Böreği yemişliğim var, ne de sırtımda yumurta küfesi. Ama ağır ağır çıkıyorum merdivenleri. Alabildiğine geniş merdivenler. Her dönemeçte geniş aynalar, yorgunluğunuzu, alnınızdaki kırışıklıkları sizden alıp size satıyor anında. Altın sarısı demirlere kıstırarak aşağıdan yukarı döşedikleri "eliböğründe" li halı, ya Türküm ya da İran'lıyım diyor söylediği türküde, ama seçemiyorum nereli olduğunu.

Öylesine ağır çıkıyorum ki merdivenlerden, anılar hızlanıyor kafamda bu kez. Önce İstanbul'a gidiyorum soluk soluğa. Masallardaki büyülü seccade geride kalıyor, öyle hızlıyım. Cahit Sıtkı'nın Abbası da değilim ama, ilk sevgiliyi almaya gitmiyorum Beşiktaş'a. Cahit de gitti zaten, gençliğini yeni baştan yaşaması diye bir şey kalmadı. Üstelik Beşiktaş'ın yolunu bile bilmem. Akşam yemeğine çağrılmışım bir eve. Vakit gece, dokuzbuçuk sıraları. Durumu çok iyi bir yazarın evi burası. Önce övgü yağmuruna tutuluyorum. Yazılarım yepyeni biçimde yepyeni bir sesmiş. Alışılmamış konuları, alışılmamış bir yalınlıkla veriyormuşum. Bu yazar ki toplumsal eşitlik, insan hakları, özgürlük… dendi mi; tek savunucusu bu konuların.

Anadolu'daki okuyucu adını duydu mu toz kondurmaz. Onun gibi birkaç kişi daha olsak bak nasıl yatışır ortalık, hallaç pamuğu gibi atarlar şu ülkenin üstüne çöken geri anlayışla onun karanlığında sömürücülüklerini sürdürenleri… Hasılı, üstüne yoktur. Emin olun adamı yermek için değil hakkını vermek için söylüyorum bunları. Elbet yaşamak için o da herkesin yararlandığı şeylerden yararlanacak. Nitekim yararlanmış, bir hizmetçi de o getirmiş Anadolu'dan. Kurulu düzenin içinde yaşamını kendine zehir etmesini mi bekleyeceğiz adamdan?

Bu ünlü yazarın evinde akşam yemeği uzun sürdü. Ağır ağır yiyip içiyorduk. Benden başka konuk yoktu zaten. Kaşla göz arasında birden bire bir şey yığılıp indi, yemek yediğimiz yere yakın olan mutfak kapısının önüne. Evin hizmetçisiydi bu. Onbeşinde falan, bir ay olmuş geleli. Anadolu'dan getirdiği yorgunluk üstünde daha. Yemek başlayalı bir iki kere görmüştüm kapının pervazına kolunu dayayıp yaslandığını. Ben de Anadolu'dan gelmiştim. Yılların yorgunluğu üstümdeydi, uyku gözlerimden akıyordu. Hemen izin isteyip çıktım. Merdivenlerdeydim soluk soluğa…

Ağır ağır çıktım Paris'in bu geniş merdivenlerini de.

Sofra hazırdı, hem de nasıl: Çatallar, kaşıklar, bıçaklar çifter çifter yerleştirilmiş ayaklı dayanaklara, saplarının üstüne oturtulmuşlar. Ağzı havada talim topları gibi uçları birbirine bakıyor.

"Balık sever misiniz?"

Konuşmamızın hoşbeşten sonraki kısmı arkadaşımın bu sorusuyla başladı ve mevsim sevgisinden meyva sevgisine dek sürdü gitti. Arkadaşımın durumunu "zengindir" demekle anlatamam, kendisi bunu daha iyi deyimliyor: "Ben kapitalistin ileri gideniyim" diyor. Bu apartman temelden çatıya kadar onunmuş. Yaz için deniz kıyısında, kış için dağda çifter çifter evler… Bir yanda, kadınların bol bol kullandığı ve dünyanın parasını çeken bir tür suyun, onların deyimiyle parfümün fabrikası, bir yanda mimarlık ve bilmem ne büroları, emrinde arabalar, şoförler… Eh, nelerden zevk alıyorsa onu konuşuyor. Dünya gılayında, ahret ayağında… Kendisi de yapayalnız genç bir gılay zaten.

Balığı çok severmiş. Az yiyip çok içiyoruz. Çok içmem ama bu gece boyuna içmek istiyorum. İçiyorum da. Başka konuk yok ki, iki kişiyiz masada. Hizmetçi kız Alman. Arada bir görünüp işi biten tabakları falan alıyor, bir de gözümüze bakıyor istediğimiz bir şey var mı diye. Ceylan bakışlı ufarak bir kız, solgun. İşte içimdeki o eski acı depreşti yine, başıma vurdu. Ne olur böyle zamanlarda başıma vurmasa, canevimden vurmasa beni, beynimi burkmasa. Bu kızların eliyle ve de böyleleriyle aynı masada hele hele kendi masalarında yemek yemeye tövbe mi etsem acaba?... Kurtuluş olur mu bu? Elbet hiçbir şeyin gizi yok, salt nedeni var. Nedenleri çok mu bu ağrının, birinden kurtulsam biri çullanıyor üstüme. Kurtulmak zor mu zor.

Merdivenlerdeyim soluk soluğa. İçerdeki koca koca tablolar ve duvarlar boyunca sürüp giden aynalar da benimle geliyor sanki.

Başım dönüyor…

Sen Mişel Bulvarı'nın Lüksemburg Bahçesi'ne çıktığı yerde otobüsten inmek zorundayım. İndim de. Gece yarısından sonra üçbuçuktu saat… Pantehon'a doğru sol yapıp Monj Yolu'ndaki otelime yaya yürümem gerekiyordu. Hem de yağmurun şakır şakır yağmasına karşın…

Pantehon Meydanı'nın, alnında "Özgürlük, eşitlik, adalet" yazılı Hukuk Fakültesiyle Küsaj Yolu'nun birleştiği köşesinden geçerken, beni şaşırtan, altüst eden bir şey oldu. Bir şeyler gördüm daha doğrusu: Silik bir ışığın aydınlattığı ve yarı havaya dönük bir yüze, yağmur kamçı gibi iniyordu. Bir küme köylünün meşe tokmaklarla bulgur dövüşü ya da birkaç çekicin tek bir örsün üstündeki bir demiri yassıltmak için inişleri gibi…

Birisi kadın, birisi erkek yatanların. Kadının başına çektiği ıslak ceket kaşına kadar inmişti ve kadının uyuduğu anlaşılıyordu. Ama, gözleri kapalı olmasına karşın erkeğin uyumadığı belliydi. Üstündeki örtüyü bir eliyle durmadan yukarı çekiyor ama alnının ortasına kadar bile getiremiyordu. Anlaşılan belinin açılmasından korkuyordu.

Paris'e geleli çok olmamıştı. İlk kez karşıma çıkıyordu böyle bir görüntü. Yeraltı treninin giriş ve bekleme yerlerine sığınan

insanlara kısa zamanda alışmıştım. Ama yol ortasında ve yağmur altında yatma da ne oluyordu?

Derken, yatanların kaldırımın üstüne gelişigüzel yatmadıklarını gördüm. Bir metre kare kadar olan bir ızgaranın üstünde yatıyorlardı. Baktım ki ızgaralardan sıcaklık geliyor. Tam altı kaval üstü şişhane durumunda ya da önü kavurga kavuran ardı harman savuran türden bir korunmaydı bu… Yakın yapılardan birinin kalorifer dairesinin ızgarasıydı demek burası…

Koştum…

Tıkanırcasına indim Monj Yolu'na ve Otel de Nation'un girişinde buldum kendimi… Olağan halimde olmadığımı söyleyen Madam'a anlattım ızgarada yatanları…

"Oho" dedi Madam, "Paris'te bundan doğal ne var ki. Daha çok göreceksin. Her yolda birkaç ızgaranın üstü öyle doludur şu anda. Metro ızgaraları da. Saat onikiye kadar Metro'nun içinde yatanlar, istasyonlar kapanınca ızgaranın üstüne çıkarlar. Onlar alışıktır buna. Hem de yağmurda karda bile. Üzme tatlı canını…"

Otelin merdivenlerinden çıkarken, bir yandan boynumun, başımın sularını siliyor, bir yandan da elimde olmayarak "Fransız İhtilâli, her yüzyılda bir kere tazeleseler yine kokarsın sen" diyordum, duvara söyler gibi…

Almanya'dan "Bulutçuk"

"Buraya mı Taşındık"

1980 Eylülünün sekizinde İstanbul'dan bir minibüsle yola çıktım ve onbir eylülde Almanya sınırından içeri girdim. Nürnberg'de geçirdiğim ilk gecenin sabahında, Türkiye'de hükümetin düşürüldüğünü öğrendim. Onyedi Eylülde Nürnberg'ten Berlin'e geçtim trenle. Berlin, Türklerin en kalabalık olduğu Alman kentlerinden biri. Bu kentteki Türklerin sayısını yüz bin diyen var, ikiyüzbin diyen var. Ama, yüzeli binden aşağı olmadığı kesin. Telefon rehberini karıştırırken neredeyse Alman adına rastlamıyorsunuz…

Eylül ve Ekimde hava çok güzeldi. Güneşli günler sık sık oluyor, neredeyse ceketi attırıyordu. O güzel günlerde "Ada Berlin" duvarını aşıp Doğu Alman topraklarından geçerek Batı Almanya içine birkaç yolculuk yaptım. Yolculuklarımın birinde Bremen'e gittim Bremen denince akla Bremen Mızıkacıları gelir. Bizim köyde ilkokuldayken, Okuma kitabımızda bu mızıkacıların öyküsü vardı. Ama sayıları aklımda yedi olarak kalmış nedense. Bremen'deki yontumsu simgelerini görünce şaşırdım, meğersem dört tanecikmiş: Eşek, kedi, köpek, horoz…

Bremen Üniversitesinde "Anadolu'da Öğretmen ve Okul Durumu" ile ilgili bir konuşma yaptım. Türklü-Almanlı dinleyicilere konuşmamı çeviren Prof. Klaus Liebe Harkots anadili gibi biliyordu Türkçe'yi. Türkiye'yi ve Türkleri çok yakından tanıyordu. Çok demokrat, çok tatlı bir insandı. İnsanlığın, hele de bazı toplumların ekonomik ve kültürel gelişmenin birinci kilometresine bile yaklaşmamış olmaları üstüne kafa yoruyor, insanlık adına üzülüyordu. Bunun nedenlerini çok yakından biliyor, özdeyiş halinde kısa cümlelerle dile getiriyordu…

Duisburg'a gittiğimde havalar yine güzel ve güneşliydi. Halkcı Devrimci İşçi Federasyonu'nun toplantılarını izlemek

için gitmiştim. Bir de ne göreyim: Fakir Baykurt, Dursun Akçam, Ömer Polat, ozan Orhon Murat Arıburnu, Film Yapımcısı Korhan, Tiyatro Oyuncusu Mete Özcü, vatandaşlık kıyımıyla ünlü Hakkı Keskin, Türkiye'deyken tanıdığım Eğitimci-Hukukçu Ertekin Özcan… Almanya'da adı duyulmuş ama Türkiye'de bilinmeyen daha birçok sanatçı. Hepten oradaydı. Almanya'nın çeşitli kentlerinden gelmiş işçiler salonu doldurup da dışarıya bile taşmıştı. Türkçe öğrenmiş Alman işçiler de vardı. Türklerle bütünleşmişler, onların işçi derneklerine üye olmuşlar. Kürsüde Türkçe olarak işçilerin ve bu arada Türk işçilerinin çıkarlarını savunuyorlardı. Her biri bir Günter Walraf kesiliyordu konuşurken…

Oradaki "sanatçı-aydın"ları görünce Berlin'dekileri düşündüm: Ozan Gültekin Emre, Yazar Güney Dal, Tiyatro Yazarı Vasıf Öngören, Oyuncu Meral Taygun, Ayla Algan, Tuncel Kurtiz, Kerim Avşar, Yusuf Ziya Bahadınlı, Türkişe Bazar'da tezgâhını kuran Öztürk Serengil… hepten Berlin'deydiler.

Bu arada, Aralık ayının ikinci haftasında Aziz Nesin, Çetin Altan, Aysel Özakın, İlhan Berk, Demir Özlü, Tomris Uyar, Ferit Edgü de Berlin'e geldiler. Nasrettin Hoca'nın Yorgan-Hırsız fıkrasında olduğu gibi, yoksa buraya mı taşındık, diyesi geliyordu insanın…

Okuma Günleri

Tezer Özlü'nün rehberliğinde Berlin'e gelen ve Aziz Nesin'den Ferit Edgü'ye kadar yukarda adlarını saydığım yedi sanatçı, Berlin'de okuma yaptılar. Bu listeye orada Fakir Baykurt'la ben de katıldık. Bu okuma yapmak işi, Almanya'da çok yaygın. Bir ya da birkaç sanatçı, mevsimine göre bir salonda ya da bir parkta açık havada yapıtlarından bölümler okuyor. Bunu, dernekler, Belediye ya da doğrudan doğruya salonunda okuma yaptıracak olan kitaplık (Kütüphane) düzenliyor. Sanatçılarla görüşüp anlaştıktan sonra radyolar, gazeteler, afişler aracılığıyla duyuruyorlar. İlgi çok oluyor. Buna karşın, yine de bazı yanlış hesapların yapıldığı oluyor. Koca koca salonlar dururken bazan daracık daracık kitaplık salonlarında yaptırıldığı oluyor bu işin. Sanki hücum borusu çalmış gibi insanların akın ettiği okuma akşamlarında, o daracık salonlara sığmayan dinleyicilerin homurdanıp küfrederek dağıldığı zamanları gördüm. Bunlardan biri de Çetin Altan ve Vasıf Öngören'in okuma akşamında olmuştu…

Berlin'de, kitaplıkların, Türk ve Alman derneklerinin, Belediyelerin düzenlediği okumaların çoğuna katıldım. Stutgard ve Gelsenkirchen gibi başka kentlerde de okuma yaptım. Genellikle iki dilden yapılıyor okumalar. Yazarın yapıtı önceden çevrilip basılmışsa Almanca'da, oradan okunuyor Almanca'sı. Öyle değilse, salt bu okuma akşamları için özel bir çevirmen bulunup okunacak kadar bölüm çevirtiliyor. Çünkü, iç içe girmiş Türk ve Almanlar karışık geliyorlar. Bir keresinde Berlin'de, bilmem kaçıncı kuruluş yıldönümü imiş Berlin'in, Belediye bir açık hava okuma günleri düzenledi. Günün çeşitli saatlerinde kentin şurasında burasında okumalar sürdü günlerce. Alanlarda, parklarda… Sabahattin Ali'nin Kürk Mantolu

Madonna'sında da geçen KADEWE'nin önündeki büyük alandı benim okuyacağım yer. Temmuz ayı ve sıcak bir öğle sonu. Çok güçlü bir ses yayma ağı da var. Birkaç parça yazımın Türkçe'sini kendim okuyacağım. Almanca'sını da Piske. Piske kendisi de yazar. Türklerin avukatlığını çokça alan bir avukat hem de. "Mehmet Und Andere" (Mehmet ve Ötekiler) adlı bir kitabı da var, anımsı öykümsü. Biz önce Ruhi Su'nun bir kasetini koyduk. Öyle güçlü yayıldı ki ses, duyanlar kavga var sandılar herhalde. Çünkü kısa zamanda orası ana-baba günü oldu. Özellikle kızlı erkekli Türkler çok uzaklardan gelmişler sesi duyunca. Pir Sultan, davasının ahret divanına kalmasını isterken, Dadaloğlum, "birgün kavga kurulur" diyordu.

Türk öğrencilerinin bulunduğu ilkokul ve orta dereceli okullarla Halk Yüksek Okulları (Volkshochule) ve onlara bağlı kurs yerlerinde de okumalar yaptım. Bu kurs yerlerinde bir dönem Perşembe akşamları Yazın üstüne söyleşiler de yaptım. Hepsi hoş geçti, güzel geçti. Zaten, yukarda da değindiğim bütün okumaların sonunda, sorulu yanıtlı bir de söyleşi bölümü var. Ama bu okumalardan bir tanesi değişik geçti: Berlin'in kenar semtlerinden birinde bulunan lise dengi bir okulun içindeki Türk sınıfına yazılarımdan okumak için çağrıldım. Sınıfın öğretmeni de Türk. Beni çağıran da o. Saat sabahın 10'u. Dersliğe girdim ve karşılarına oturdum. 18-20 yaşında kızlı erkekli Türk çocukları karşımda oturanlar, ama kızların başları bir örnek örtülü. Anlıyorum ki odun gibi bir adamım ben, yumuşama nedir bilmiyorum. Nitekim hemen inadım tuttu orada da: "Kız arkadaşlar ya başlarını açsınlar ya da derslikten çıksınlar. Aksi halde rahatsız olurum ve size yazılarımdan okuyamam" dedim. Öğretmen arkadaş şaşırdı ama seslenmedi… Kızlar, başlarını açıp dinlemeye yeğ tuttular dışarı çıkmayı. Üç-beş yazımı okudum ve zaman bitti. Ayrılacağım sırada, çocuklara dönerek bir tek cümle söyledi öğretmen: "Başörtme konusunda benim ne düşündüğümü biliyorsunuz." Demek o odunluktan kurtulmuştu çoktan…

Yeni Kuşağın Sesi

Türk gazetelerinden yedisi Almanya'da da basılıyor. Toplam satışları 200 binin üstünde. Türkiye kalıbında bazı değişiklikler yaparak çıkıyorlar. Berlin Radyosunun "işalan" dediği işçilerin kazançları yerinde olduğu için gazete, dergi, kitap satışları kötü sayılmaz.

Türkçe çıkan dergilerin sayısı da sekiz tane. Bunların çoğu sanat ve düşün ağırlıklı.

Türkiye'de adı bilinmeyen, hiç duyulmamış olan, ama Almanya'da ünlü birçok Türk yazar-çizeri, ozanı var. Bir bakarsınız ünlü Türk ozanı olarak birini tanıtırlar televizyonda. Şiirlerini Almanca okur. Zaten Almanca yazmıştır. Orada doğup büyümüştür, oralıdır artık. Ama Türk'tür, Türk vatandaşıdır… Ahmet Kutsi Tecer'in dediğince, gelmese de gitmese de Türkiye'ye.

İçlerinde Almanca kitap yazıp yayınlayanlar da var. Almanca yazmayanlarsa Türkçe yazıp çevirterek yayınlıyorlar. Bu çeviri işini daha çok Tükolog Almanlar yapıyor. Ama Almanca'yı Türkçe'den daha iyi biliyor orada doğan Türkler. Türkçe yazıp çevirtenlerse, buradan gidip yerleşen yazarlar. Konular, genellikle Türk Alman ilişkileri, Türk-Alman kültüründeki çatışmalar, Almanya'ya uyum, Almanlarla anlaşabilme. Birçok Alman yazarının da Türkler geleli başlıca yazın konuları Türk-Alman ilişkileri ve anlaşıp anlaşmama konuları. Türk sanatçıların orada ürettikleri kitap, resim, müzik… artık bir yerde Alman damgalı olmakta, Alman edebiyatına, Alman resmine ve Alman müziğine karışmaktadır…

Televizyonda ve radyolarda Türk kültürü, Türk yaşamı ile ilgili programlar vardır. Ama gerçek Türk kültürü, gerçek Türk yaşamı, Türkiye Televizyon ve radyolarında olduğu gibi orada

da hasıraltı edilmiştir. Türk edebiyatı olarak ha babam masalları tefrika ederler. "Mavi Mavi Masmavi" den öteye bir şey dinleyemezsiniz müzik adına.

Buralı ve oralı yazarlar için, "işalan" Türkler tükenmez konu. Onların eksikleri, gedikleri abartılarak sündürülür… Oysa bu adamlar oraya poz vermeye ya da yeniden yoğrularak çağa uygun tipler olmaya gelmediler. Para kazanmaya geldiler. Başka sorunları yoktur. Sabahın köründe köpek pisliklerini çiğneyerek yarı uykulu işe gidip akşam işten dönünce de iki lokma yemeği zor yiyip kendilerini şiltenin üstüne atmaktalar. Rıfat Ilgaz'ın dediği gibi, yedi ataları devletli değil ki bu daracık eski evlerdeki kiracıların…

Ama, Türkiye'de lise düzeyinde öğrenim gördükten sonra oraya giden ya da küçükten gitse de orada bu düzeyde okumakta olan gençlerin halleri başka. Her şeyin farkında onlar. Yazdıkları öykü ve şiirler bunu göstermektedir. Onların okuduğu üç okulda, Tiergarten, Neuköln ve Kreuzberg Halk Yüksek Okullarında okuyan Türk öğrencilerin, kültürel gereksinimlerine katkı için bir Kültürel Çalışma Gurubu kurulmuş. Bu Grup, gençleri sanat ve kültür çalışmalarına yöneltmek, kişiliklerinin oluşumuna sanatın ve kültürün katkısını sağlamak yolunda: Üç okulun gençlerini bir araya getirerek kaynaştırmak, yetenekli gençlerin ortaya çıkmasını sağlamak, ders yılı sonunda da şiir ve öykü yarışmaları düzenlemek; bu toplantılarda ayrıca gerçek Türk ozan ve yazarlarından örnekler okumalarını, dinlemelerini sağlamak… çalışmalarından bazıları…

Türkiye'den gelip gitme, orada öğrenci olma, orada işçi olma… konularında çok güzel öykü ve şiirlerini dinledik öğrencilerin. Yarışma dolayısıyla da ayırtman olarak, dinlediklerimizin kat kat fazlasını okuduk.

Almanya'da Türk Yazarlar

Almanya'da yaklaşık birbuçuk milyon Türk var. Bunların yüzde 65'i orada eskimiş, en az yirmi yıllık olmuştur. Yirmi-yirmibeş yıldır dönme türküsü söyleseler de, dönme istekleri azalmış, oraya uyma, yerleşme istekleri artmıştır. Yapılan araştırmalar, orada yıllar boyu kalan, yani eskiyen bu insanların dönme niyetinde olmadığını göstermektedir. 1970'li yıllarda, hatta 1980'lerde bunların politik yaşam ve yönelimleri Türkiye'ye dönük olduğu halde, şimdi artık Almanya'ya yönelik etkinlikler içine girmişlerdir. Sosyal Demokrat Parti'ye (SPD) 20 bin Türk kayıtlıdır. Kimilerinin aydın da dediği okumuş Türkler SPD'ye yüz vermezken, kaydolmazken ve de oy verme eğilimi göstermezken, sıradan işçilerin yüzde 80'i SPD'ye oy verme eğiliminde... Bu tutum, herhalde SPD'nin yabancıların sorunlarına yaklaşımından kaynaklanmaktadır.

Alman toprakları üstünde yaşayan nüfusun yüzde 7'si Türk'tür. Bu yüzdenin, yani birbuçuk milyon insanın üçte biri öğrenci. Bunlardan 350 bini ilk ve ortaokullarda. Geriye kalanlar lise ve yüksek okullarda. Berlin liselerinde okuyan öğrencilerin 1985'de yüzde 15'i Türk. Üniversitede okuyan Türk gençlerinin sayıları da gittikçe kabarmaktadır. Halk Yüksek Okullarında ve onlara bağlı kurslarda okuyanlarsa, tam hayat için yetişen gençler. Bu okullarda, genel bilgilerin yanında iş eğitimi verilmektedir. Okul işliğinden, mutfaktan... başlayarak iş içinde yetişiyorlar. Çeşitli iş atölyelerinin başında Türk ustaöğrenciler vardır. Öğrencilikleri sürerken, dışarıda çeşitli onarım v.b. işler alarak hem para kazanıyor, hem de becerilerini pekiştiriyorlar. Bu okulların yönetimi ve öğretimi Türklerin elinde... İnceleme olanağı bulduğum bu okullar, sanki kent içinde sıkışmış tipiydi bizim Köy Enstitülerinin...

Okullardaki Türk çocuklarından oluşan sınıflarda Türkçe Dil ve okuma kitapları okutuluyor. Bu duruma göre, Almanya'daki Türk çocuklarının Türkiye'deki yaşıtlarından daha şanslı olduklarını söyleyebiliriz. Daha çağcıl bir eğitim gördüklerini de… Çünkü, Türkiye'de bu gidişle yüzyıllarca gerçekleşemeyecek bir şey Almanya'da gerçekleşmiş, sözünü ettiğim kitaplara Türkiye'nin ve dünyanın gelmiş geçmiş en seçkin yazarlarından metinler alınmıştır. Bizden Nazım Hikmet, Yaşar Kemal, Aziz Nesin, başta olmak üzere… Bugünedek 5, 6, 7, 8, 9, ve 10. sınıflar için hazırlananları basılmıştır bu kitapların.

Batı Berlin Eyalet Hükümetince hazırlatılan bu kitaplar, Adnan Binyazar ve İncilâ Özhan'ın imzalarını taşımaktadır. Okutulmamaları için bizim Eğitim Bakanlığı uğraşıp durmaktadır. Çünkü bu kitaplar aranıp bulunamayacak ölçüde demokrat ve çağdaş bir ölçüyle hazırlanmışlardır. Olduğu gibi çoğaltılıp bizim okullarda okutulmasını gönül ne kadar ister. Yıllar öncesi bizde bunlara benzer iki ders kitabı hazırlandığını anımsıyorum: Bunlardan biri, 1945'lerde Talim Terbiye Kurulu Üyesi Sabahittin Eyüboğlu tarafından hazırlanan Türkçe Metinler. Öteki de Abdurrahman Nisari takma adıyla Cevdet Kudret'in hazırladığı Lise Edebiyat Kitapları.

Türkiye'de çıkan kitaplar neredeyse günü gününe geliyor kitapçılara. Türk Kitaplıkları da bu kitaplarla dolu. Bir torba kitap yüklenip bir ay sonra getirenler mi ararsın, oracıkta oturup okuyanlar mı? Her kitaplık iki ya da üç Türkçe gazeteye abone. Bunlar, genellikle Cumhuriyet, Milliyet, Hürriyet. Okuldan çıkan çocuklar, günlük işlerinden zaman ayırabilen yetişkinler kitaplıkları dolduruyor neredeyse. Türk gazete ve dergilerini elden ele dolaştırarak okuyorlar. Bazı öğretmenler, çocukları sınıfca getirip kitaplıklarda saatlerce serbest okuma yaptırıyorlar. Bu yöntemi uygulayanlar daha çok Halk Yüksek Okullarının kurs öğretmenleri… Türkiye'den giden ya da orada kurulmuş tiyatro topluluklarına da ders saatlarinde çocukları toplu olarak götürüyordu öğretmenler…

Türkiye'den gitme ya da orada doğma yetişme çok yazar ve tiyatrocu var Almanya'da. Buradan gitme yazarlardan Fakir Baykurt, Dursun Akçam, Aras Ören, Adnan Binyazar, Ömer

Polat, Güney Dal, Yüksel Pazarkaya, Şinasi Dikmen, Fethi Savaşçı, Yusuf Ziya Bahadınlı, Vehbi Bardakçı, Gültekin Emre, Aysel Özakın… İlk akla gelenler. Orada yetişenler de Özdemir Başargan, Vedat Kayacık, Habip Bektaş, Saliha Scheinhardt, Özgen Ergin, Kemal Kurt, Levent Aktoprak, Zehra Çırak, Zafer Şenocak, Hasan Devran, Hüday Ülker, Osman Ergin, ilk sırayı alıyorlar. Ozanlığının yanı sıra çevirmenlik de yapan Zafer Şenocak, Bavyera Bilimler Akademisi Büyük Ödülü alabilen bir ozan. Sık sık tv'de görünür. Şiirlerini Almanca yazıyor. Aslında, buradan gidip çok kalanların ve orada yetişenlerin çoğu Almanca yazıyorlar. Olmazsa iki dilde oluşturuyorlar kitaplarını. Doğrudan doğruya Türkçe yayınlayanlar da var. Bu işin sanayii de Türklerce kurulmuş durumda. Türk dizmenler, Türk yayıncılar, Türk dağıtıcılar, alabildiğine. Ayrıca, salt Türklerin yazdığı kitapları yayınlayan yayınevleri de var. Bunlardan Batı Berlin'deki Express Edition, biraz önce adlarını saydığım yazarların çoğunun kitabını yayınlamıştır.

Aysel Özakın'ın kitaplarının havasını buradan biliyoruz. Almanca yayınlatmaya çalışıyor. Sabahın köründe işçilerin işe gidişlerini falan anlatıyor. Zaten, Aras Ören başta olmak üzere hepsinin konusu doğallıkla Türkler ve onların yaşamı. Tıpkı Türk yapımcıların orada çevirdikleri filmlerde olduğu gibi… Fakir Baykurt'un Irazca dizisi Almanca'ya çevrilmiş Berlin'deki Ararat yayınevince yayınlanmıştır. Türk işçileriyle ve onların Almanlarla ilişkileriyle ilgili romanları, öykü kitapları öncelikle Türkiye'de yayınlanıyor. Dursun Akçam'ın izlenimleri de Türkiye'de ve Almanya'da yayınlanıyor. Aras Ören Almanca yazıyor zaten. Ömer Polat buradan gittikten sonra kitap yayınladıysa bile ben görmedim. Güney Dal, özellikle E-5 Karayolundan geçen, tv. kutusunda anasının ölüsünü getiren bir işçinin öyküsünü anlatan kitabıyla ünlü. Yüksel Pazarkaya, Türkiye'de yayınlanan Oturma İzni adlı kitabında, oturma izni bile alamayıp kaçak yaşayan, denetim sırasında çöp bidonlarında saklanan işçilerin acı, güldürük durumlarını yansıtır. "Mediha" oyunu da Almanya'da kalabilmek için bir Alman kadınla evlenen işçiyle karısının dramı. Şinasi Dikmen, Türklerin sarımsak kokularını falan konu edilen güldürü öykü

ya da fıkralarından oluşturuyor kitaplarını... Fethi Savaşçı, "O Sarı Biraları İçince" adlı şiir kitabıyla başladı, yıllardan beri şiir, öykü, roman türünde Almanya'yı yazar durur. Bir Ekmek Var Orada, İş Arkadaşları, Çöpçü Türküsü, onun öteki şiir kitaplarıdır. Öykü kitaplarıysa, İş Dönüşü, Özel Ulak, Alman'ya Gurbeti, Fırın Patlayınca, Makineler Çalışırken, (Almanca-Türkçe), Ayva Kokulu Ev. Fethi Savaşçı'nın son kitabı "Almanlar Bizi Sevmedi" adını taşıyan bir romandır. Balzak, Ahmet Mithat ve Hüseyin Rahmi'nin izinden gidiyor, okurlarını bilgilendirerek oluşturuyor yazılarını Savaşçı. Son romanı, biraz da Almanya'daki kendi yaşamı. İzmirli Sendikacı Fehmi'nin iş çevresindeki ilk izlenimleri. Türkleri sendikacı yapmaya uğraşır, Almanların saflıklarını ve kurnazlıklarını yansıtır. Bu arada Almanların geleneklerine, toplumsal yaşamlarına değinir. Bu romandan bir paragraf almak isterim:

"Batı Almanya'da çocuk aldırmak yasaktı. Zaten gebe kadınların çoğu çocuğunu aldırmak istemiyordu. Böylece, evlenme umudu daha da fazlalaşıyordu Türk kadınları için. Çokları böyle söylüyor, böyle düşünüyordu. Amerikalıların üstün olduğunu savunanlar, bu konuda bildiriler basıp dağıtanlar, Türkiye'de randevuevinde çalışmış olanlar bu konuda çok ustaydılar. En gösterişli lüks arabalara biniyorlar, düşlerinde bile görmedikleri en pahalı kürk mantoları sıcak havalarda bile üstlerinden çıkarmak istemiyorlardı. Amerikan emperyalizmi, gazetesiyle, reklamıyla, tüketimiyle, televizyonuyla, kültürüyle, her şeyiyle egemendi. Tüketimi salık veriyordu. Tüketim tatlı kârlar getirdiğinden, Alman sermaye sınıfının da hoşuna gidiyordu. Türk kadınlarının bir kısmı bu kargaşa içinde Alman, Yugoslav, İtalyan, Yunan, İspanyol kadınlarıyla kaynaşmış, eriyip gitmişlerdi. Zenci Amerikan askerlerinin çoğu Amerika'da evliydi. Düşüp kalktıkları kadınların doğumuna yakın başka yerlere atanmalarını isteyip gidiyorlardı. Başka ülkelere giden Amerikan askerleri için ne Türk, ne Alman kuruluşları bir işlem yapıyordu. Doğuran Türk kadınlarının çocukları çikolata rengindeydi. Çocuk bakım yurtlarına yerleştirilen bebeklerin bakım parası analarından alınıyordu. Bakım parası, aldıkları aylık ücretin yüzde yetmişbeşini buluyordu. Bu parayı sürekli

olarak ödeyemeyenlerin çocukları kızsa, Chimsee Gölü'nde küçük bir adadaki katolik manastırında rahibe olarak yetiştiriliyordu. Bir kez bu adaya giden kız çocuğunu Alman hükümetinin bile almaya yetkisi yoktu. Adadaki kilise, doğrudan doğruya Roma'daki Papa'ya bağlıydı."

Yusuf Ziya Bahadınlı, burada yazıp yayınladığı kitaplarının üstüne Almanya'da üç kitap ekledi. İkisi, oradaki Türk gençlerinin günlük yaşamlarından hareketle Berlin anıları. Türkçe-Almanca Ararat Yayınevince yayınlanmıştır birisi. Birisi de Türkiye'de yayınlanmıştır. Üçüncü kitabı yurt özlemini dile getiren "Açılın Kapılar" adını taşıyanıdır.

Şimdi otuziki yaşında olan ve Batı Berlin'de yaşayan Vehbi Bardakçı da, Türkiye'den gitme bir yazar. 1979 yılında Gençlik ve Spor Bakanlığının açtığı yarışmada Mektup adlı öyküsüyle birincilik kazanmıştır. Dört kitabı var. Yarım Kalan Türkü, Kapı Kapı, Acılar Toprağımdır, Türkçe; Gurbet Yurdumdur, Türkçe-Almanca yayınlanmış. Çok iyi bir dili, çok özgün bir tekniği var. Gurbet Yurdumdur adlı öykü, erkekler bakacak diye kızı Emine'nin boyanmasına, giyinmesine ifrit olan bir Türkün, Hıdır'ın öyküsü. Kızının kimseyle rastlaşmasını bile istemez, dışarı çıkmasın diye saçlarını da keser ama, kız yine Alman oğlandan vazgeçmez. Karısını da, Michael'i de tabancayla yaraladığı için yıllarca hapis yatar. Çıkınca onları öldürmek için, oturduğu Spandau'dan kalkar, bir taksiyle Kreuzberg'e gider sabaha karşı. Zaten sınırdışı edildiği bildirilmiştir, kafası bozuktur. Onları temizleyip ondan sonra yurduna dönecektir. Arka pencerenin camını kırıp sessizce girer eve. Silahını çekip yatak odasının kapısını açar. Yatakta Emine yalnızdır. Başucuna çömelip ağlamaya başlar. Uyanınca boşandıklarını, temizlik yaparak geçindiğini söyler Emine…

Yirmibeş yıldır Berlin'de yaşayan Özdemir Başargan da kitaplarının bazılarını Türkçe, bazılarını Almanca-Türkçe yayınlamış bir yazar. İnsanımızın iki kültür ve iki toplum arasındaki bocalamasını öykülerine konu yaptığını söyleyen Başargan, Tek Gözlü Kral adıyla bir de masal kitabı yayınlamıştır. Bu kitap da Almanca-Türkçe iki dildedir. Almanca-Türkçe olarak iki dilde yayınlanan bu kitaplar, ya iki dilde sayfalar karşı karşı-

ya getirilerek ya da önce Almanca sonra Türkçe metin dizilerek arka arkaya ama bir cilt içinde çıkarılıyor. Özdemir Başargan çevirmenlik yaptığı için oradaki insanımızın karşılaştığı durumları çok yakından izleme olanağı bulmuş bir yazar. Hasıraltı adlı öykü kitabında bunları candan, insancıl ama diyalektiğe de uygun bir anlatımla dile getirir. Öyküleri, hem güldürür, hem düşündürür. Teoman kendinden sonra Berlin'e gelen karısıyla biraraya gelemez. Sınırdışı edilmemek için uyduruk bir nikahla Alman avrat almıştır. Daha kazanamadığı para bu işe gitmiştir. Akrabalar ödünç vermiştir. Bir akşam toplanırlar. Ama ağızlarını bıçak bile açmamaktadır.

"Noluyor, niçin dilinizi yuttunuz ayol! Karadeniz'de gemileriniz mi battı?" diyerek, sessizliğin kalın perdesine bir satır indirdi Gülden.

İki erkek birden, ölgün ölgün tısladı. Sonra:

"Öyle oldu battık. Battılar. Batacaklar. Frau Gartner ölmüş! Benim pasaportumu alıp götürdüler." diyebildi Teoman.

Zeynep koştu, Teoman'ın boynuna atıldı:

"Seni götürmediler ya, hayatım!" diye teselliye çalıştı. Saçlarını ince uzun ojeli parmaklarıyla okşadı.

Mesut'un ölgün ölgün sesi:

"Biz pasaportumuz kadar adamız. Pasaport elden gittiyse Teoman da elden gitti bilelim. Pasaportun geçerliliği iptal edilirse, sahibinin de geçerliliği iptal edilmiş olur. Sen geçersizsin Teoman! Pasaportun gibi geçersiz, iptal edildin. İptalsin"

"Ama enişte, ben mi öldürdüm kadını? Ben katil miyim?"

"Değilsin, bunu bilmeyen yok. Şu anda binlerce kadın kocalarından ayrı yaşıyordur. Bunlara kimse bir şey demiyor, sahte evlilikle suçlanmıyorlar."

"Yabancılar polisinden haber geldi, dedikleri gibi. Mavi zarflı bir çağrı mektubu. Teoman ilgili odaya girdiğinde ellerine kelepçe vuruldu. Ülkelerine sürgün edileceklere özgü tutukevine atıldı. Onbeş gün yattı. Yasalar öyle buyuruyordu. Onbeş gün sonra da, iki polis memurunun kıskacında havaalanına götürüldü."

Özgen Ergin bir Genezin çocuğudur. Avanos'un Genezin bucağında 1947'de doğmuş. 1973'ten beri Almanya'da. İlk

kitabını çıkardı. Öykülerini topladığı kitaba "Şarlo Kemal" adını vermiş. Oniki öykü var kitapta. Dili düzgün, anlattığı olaylar ilginç. Bunlardan biri "Aslan Yürekli Hoffmann" adını taşıyor. Almanya'da pek görülmeyen, evini kiraya vermek için çok çocuklu Türk arayan Hoffmann'ı anlatıyor. Hoffmann bir zengin Almandır. Kiraya verecek evleri, geniş bahçesi vardır. Çocukları sevmektedir. Bu yüzden de bahçesine oturma yerleri, çocuklar için kum alanı, kaydırak, salıncaklar yaptırır. Kendi çocukları, komşu çocukları cıvıldaşarak oynarlar bahçede. Ama, kiracıları çocuk düşmanıdır. Çocuk gürültülerinden rahatsız oluyoruz, diye ellişer mark eksik kira ödedikleri gibi, çocuk bahçesindeki oyun araçlarını söktürmek için, imza toplayıp mahkemeye verirler Bay Hoffmann'ı. O da, yüzlerine karşı, yedi çocuklu Türk bulacağım, sizlerden de ucuza kiraya vereceğim diye bağırır. Bu kararını gazete ile ilan eder. Okuyanlar inanamaz gözlerine. İlan üzerine evi kiralamaya giden bir Türk'e olup biteni anlattıktan sonra: "Sözümden dönmeyeceğim. Bu evi önünde sonunda Türklere vereceğim!... Evet… Evet. evi size veriyorum. Başbakan Hemut Schmidt'le Ali kavga etse ben Ali'den yanayım, bana inanın!" der…

Bu arada, Adnan Binyazar'ın da Berlin'de iki kitabının yayınlandığını belirtmeliyim. Biri, Türkçe olarak basılan "On Türk Masalı". Öteki, Türkçe-Almanca yayınlanan Dede Korkut Öyküleri (seçmeler).

1960'da Almanya'ya giden, bir yıl Siemens'te işçi olarak çalıştıktan sonra öğretmenliğe geçen Vedat Kayacık da "Halk Denir Adımıza" adını verdiği kitapta şiirlerini topladı. Yaşamını 1983'te orada yitiren Kayacık'ın şiirleri için, gurbet ve özlem şiirleridir, diyebiliriz. Bunlardan bir tanesini okuyabiliriz: Adı "Gurbet":

Ben Avupa yarı kanadı
Tam Asya'nın
Ve sömürülen bir ülkenin çocuğuyum
Şimdi açlıktan ölen yoksa da memleketimde
Pakistanlı ve diğer ülke emekçilerinin ölümü
Benimdir diye düşünürüm

Yaşam kavgası
Korkunç yorucu ve ağırdır
Ezilmişliğin horlanmışlığın
Haksızlığın aldatılmışlığın
Bir bütünüdür kinle yaşamak.

Rahmatli Tezer Özlü'nün iki kitabının Almanya'da yayınlandığını ve bunların birini Almanca yazdığını, bu kitabıyla bir de büyük ödül aldığını anımsayalım…

Almanya'da belki kitap bastırmak kolay. Kağıt sıkıntısı yok; kazanç ve bunun sonucu alım düzeyi iyi. Bundan olacak, kitap enflasyonu demeyelim ama, epeyce kitap çıkıyor.

Türk Basınından

Bir Orta Anadolu köyünün acı gerçeği, bana öyle geliyor ki, bütün çıplaklığıyla ilk kez bu kitapta dile geliyor. Bu kitap doğrudan doğruya köyde doğmuş, köyde yaşayan bir köy çocuğunun tanıklığıdır. Büyük değeri de bu yüzdendir.

Bizim Köy'ün sadece bir yazınsal yapıt gibi değil, Türk köylüsünün kalkınması, Türk köylüsünün insanlık haklarına kavuşması uğrunda yazılmış bir rapor, hatta isterseniz bir ithamname gibi okunması gerekir.

Yaşar Nabi Nayır (*Varlık* dergisi)

Mahmut Makal yeryüzünde kültüre hizmet etmiş, dünyayı daha iyiye ve daha güzele götürmek için çaba harcamış dört kişiden biridir. Eskiden İstanbul İstanbuldu, taşra da taşra. Romancı, yazar, şair adam kentsoylu olmalıydı. Makal bu çerçeveyi parçaladığında bomba patlatmıştı.

İlhan Selçuk (*Cumhuriyet* gazetesi)

Bu kitabı okuyan hiçbir milliyetçi ve devrimci Türk, vicdan azabından değil de gönül üzüntüsünden birkaç gece kurtulamaz. Bu kitap, bir milliyetçi ve devrimci Türk'e, onu okutmamak ve unutturmak değil, bütün atılışlarımızla, irademizin ve aklımızın bütün gücü ile, bu geriliği, bu yoksulluğu ve bu kimsesizliği ortadan kaldırmak aşkını verir. Ziraat Enstitüsü'nün, Tıp Fakültesi'nin, Yüksek Mühendis Mektebi'nin, Siyasi İlimler Mektebi'nin ve Üniversite kollarının hepsinde öğretmenin bu kitabını okuturdum. Bu kitap üzerine tezler hazırlatırdım.

Falih Rıfkı Atay (*Ulus* gazetesi)

Mahmut Makal'ın rahat edebiyata rahatça vardığını sananlar aldanır. Zamanımızda edebiyatın böylesine, ancak ekmek gibi alın teriyle kazanılmış ve tadına varılmış bir kültürle varılabiliyor.

Sabahattin Eyüboğlu (*Kitaplar* dergisi)

Türk köyünün çıplak gerçeğini bu derece keskin, gölgesiz; süslü ve özentili cümlelerden uzak, fakat yine de içli bir üslupta önümüze seren bir başka kitap okuduğumu hatırlamıyorum. Genç yaşında yabancı dillere çevrilen ve dünya aydınları arasında olumlu yankılar uyandıran Makal'dan, şöhret, servet ve refah kapıları ufak bir işaret beklemektedir. Sağdan soldan ve hatta devrin hükümetinden kendisine öneriler yağıyor. Fakat Makal'ın bir tek ülküsü vardır; okumak, öğrenmek, öğretmek ve topluma yararlı olmak...

Nadir Nadi (*Cumhuriyet* gazetesi)

Mahmut Makal tek değildir. Başkasınınkine benzemez bir kişiliği var elbette, o ayrı iş. Yalnız bilelim ki edebiyatımızda bir Mahmut Makal'lar çığırı açılıyor. Onların karşısında biz küçüklüğümüzü anlamalıyız. Yurdu da, yurdumuzla birlikte edebiyatımızı da bugünkü gençler, bu Mahmut Makal'lar kuşağı kurtaracaktır. Gerçeği onlar getiriyor edebiyatımıza. Hepsi de yurda değinir değinmez en güzel dili, en temiz dili buluveriyorlar. Mahmut Makal'ın, Ali Dündar'ın yazılarını okuyorum da bizim dil kavgalarımızdan utanıyorum doğrusu.

Nurullah Ataç (*Ulus* gazetesi)

Varlık dergisinde ara sıra bir köy öğretmeninin köyüne ilişkin çok güzel yazıları çıkıyordu. Bizim Köy'ü aldım, çok beğendim.

Nazım Hikmet (*Yeni* Dergi)

Memleket insanlarının yüzde sekseninin yüzkızartıcı durumunu apaçık ortaya dökme yürekliliğini gösteren, Demokratlar iktidara geldikten sonra da uyarıcı yazıları hoş görülmeyen Makal'a 27 Mayıs'tan sonra da korku ile bakılıyor. Poliste ve Emniyet Müdürlüğü'nde koskoca bir dosyası var. Sözün kısası, Makal baştakiler için sakıncalı kişi olmuştur. Makal veya daha yüzlerce aydın, ileri düşünceden ve insanlarımızın daha iyi yarınlara kavuşmasından yana sanatçı, düşünür, yazar için son yıllarda "İlgili" ve "Yetkili" makamların düzenlediği daha neler vardır.

Burhan Arpad (*Vatan* gazetesi)

Ve kendimi Mahmut Makal dışında, romancı olan ilk Türk köylüsü olarak görüyorum.

Yaşar Kemal (*Sanat* dergisi)

Bu güzelim yurdu hapishaneye çevirenler insan haklarını hiçe sayanlar, Anayasayı çiğneyenler kimlerdir? Yalnız kendileri bu yurdu seviyorlar, Makal gibiler yurtlarını sevmedikleri için mi Türk halkının yararına kalemlerini kullanarak, lokmalarını kendilerine zehrediyor, çırpınıyor, anlayışsızlar elinde kahrolup duruyorlar? Yazık... CHP iktidarında böyle, DP iktidarında böyle oldu, yine de böyle oluyor. Ama Fikret'in özlediği sabah birgün olacak. Sabah olacak...

Aziz Nesin (*Akşam* gazetesi)

Mahmat Makal, gerçekçi Türk yazınının duygusal yaklaşımdan eylemci işleve geçişinde tohumu çatlatmıştır. Ardından gelmiştir öbürleri.

Adnan Binyazar (*Sanat Olayı* dergisi)

Milletvekillerinin evrak çantalarında Makal'ın yapıtlarından birer tane bulunmalıdır.

Ercüment Ekrem Talu (*Son Posta* gazetesi)

Anadolu'yu tanımak istersen, hemen kitapçıya koş, bir tane "Bizim Köy" al, çekil bir köşeye yutkuna yutkuna oku. Okuyup bitirdikten sonra da aynaya bakmayı unutma.

Suat Taşer (*Zafer* gazetesi)

Amerika'da Türkiye hakkındaki yabancı dil yapıtlarından bir sergi düzenlememiz istenmişti. Katalogda Makal'ın çevirisini de bulduk. Aslıyla birlikte sergiye koyduk. Basmakalıp edebiyattan her anlamıyla uzak bir köy edebiyatına öncülük eden genç yazarın yapıtlarına böyle bir sergide yer vermek ödevimizdi.

Sami N. Özerdim (*Varlık* dergisi)

Makal, köyün sorunlarına bilgiyle yaklaşmaktadır. Köye ve insanımıza bakışı bütün olumsuz durumlara karşın umut yüklüdür. Onun yapıtları bilginin, aklın, sevginin ve umudun ne kadar çok şey başarmaya yeteceğini göstermektedir.

Konur Ertop (*Günaydın*, 8.4.1978)

Mahmut Makal olayı, meziyet düşmanlığının yaşayan biçimine çok canlı bir örnektir. İdealist bir köylü genci köyünü olduğu gibi dünyaya tanıtmayı iş ediniyor, ortaya halis ve temiz bir sanat yapıtı çıkıyor.

Ahmet Emin Yalman (*Vatan* gazetesi)

Remarque "Batı Cephesinde Yeni Bir Şey Yok" adlı yapıtında koskoca bir savaşı anlatmış. Makal, hareketsiz, olaysız, mini mini bir köy içinde o savaş kadar olağanüstü bir yaşam kavgasını -Anadolu köylüsünün geçim derdiyle pençeleşmesini- aynı ilginçlikle anlatıyor.

Genç yazarın yapıtı üstüne sade ben kaç yazı yazdım. Başkaları da o kadar çok yazdılar ki, neredeyse bir kütüphane dolduracak. Bu da, nüfusumuzun çoğunluğunu oluşturan köy-

lülere ilişkin gerçekçi ve içten bir tek kitabın mevcut oluşundan ileri geliyor.

Va-Nu (*Akşam* gazetesi)

Mahmut, sen tam adı üstünde sanat görevi yapıyorsun. Bize köyü ilk kez ve dört köşesiyle tanıtıyorsun. Hikâyelerin, elbette doğruyu söylüyor. Tanıyı konduruyor. Görevi de tamamı tamamına yapıyor. Öyle ki Türk köyü davasını ele alacak olan içten bir devrimci ya da ıslahatçı veya kalkındırıcı ve yürütücü, ana harita olarak eline senin kitaplarını alsa, sanırım sağa sola kaymadan hedefe doğru yol alır. Bu ülkede görülecek tek işin böylece de ucundan tutulmuş olur.

İlhan Tarus (*Varlık* dergisi)

Makal'ın yazdıklarının önemi, Cumhuriyet kuşaklarının karşılaşacağı kültür, uygarlık ve ekonomik genişleme sorununun uzamı hakkında en doğru haberci olmasındandır. Bizim Köy yazarı, Türkiye'de ilkesiz ve davasız, oportünist politikacının elinde, azametli bir kuvvet haline gelebilecek, 25 yılda uygarlık, insanlık, ilerleme ve özgür düşünce alanında ne yapılmışsa, hepsini kısa zamanda imha edecek unsurlara dikkati ilk çeken aydın bir Türk gencidir. Kitaplarının İngilizce çevirisindeki önsözleri dikkatle okunmalıdır. Bu önsözlerde, 1950 iktidar değişmesinde de büyük rol oynadığına işaret edilmektedir.

Forum dergisi (*Başyazıdan*)

Kültür alanında uluslararası en büyük değer payesine layık görülen ülkücü öğretmen Mahmut Makal, bugün kendi toplumunda karşılaştığı her türlü baskıya karşın görevini kendi toplumunda sürdürmektedir.

Abdi İpekçi (*Milliyet* gazetesi)

Gerçeği olduğu gibi görerek buna dayanan işler yapılırsa çetin sanılan sorunları çözmek kolaylaşır. Yazılarında, birçok insanlar için yüzyıllar boyunca gizli kalmış ve bu sebepten çözülmez bir düğüm sanılan sorunları açık açık, arka arkaya dizişin, köylerin kalkınması hesabına iş yapmak isteyenlere ne büyük kolaylıklar hazırlamaktadır. Bu yazılarda bizim henüz pek alışık olmadığımız bir üslup ve eda biçimi vardır ki, köy dilinin ulusal yazınımıza mal olması için böyle yazılara pek gereksinim var. Onun için bu bakımdan da hizmetin büyüktür.

Hakkı Tonguç (*Tonguç*'a Kitap)

Biliyor musunuz Makal'ın kitabı neden bunca güzel? Güzel bir kitap yazmaya özenmemiş de ondan...

Oktay Rıfat (*Yaprak* dergisi)

Bizim Köy bir sanat yapıtı olarak da büyük. Büyük, çünkü kuvvetini dile getirdiği gerçekten alıyor.

Vedat Günyol (*Yücel* dergisi)

Senin kitabı okurken yanımda anam da vardı. Güle güle katıldık gittik. Güldük ama ne yalan söyleyim Mahmut, sen tıpkı Molyer'e benziyorsun. Nüktelerin zehir gibi. Geri tarafı neyse ne ama, hele bir hoca portresi çizmişsin... Bıçak yemin olsun, bıçak!..

Fakir Baykurt (*Varlık* dergisi)

Makal günün birinde ölür gider, her fani gibi. Ama Makal'dan geriye kalacak birkaç kitap var, bütün bir yaşam boyunca verilmiş yiğitçe bir kavga var. Onun ardına jandarmalar takan Dengiz'den, Sirer'den, İleri'den, Yardımcı'dan ne kalacak!

İlhami Soysal (*Akşam* gazetesi)

Mahmut Makal, bir öncü, dünyanın çeşitli ülkelerinde ün kazanmış bir yazar; bir eğitimci. Seviniyoruz bizden de böyle biri çıktı diye. Kitapçılarda Fransızca, Almanca, İngilizce bir yapıtına rastlayınca, bir kitap kabında resmini görünce mutlu oluyoruz.

Oktay Akbal (*Cumhuriyet* gazetesi)

Mahmat Makal'ın kitabını bir hamlede yer yutar gibi okuduktan sonra elimde olmayarak 'yaşşa aslan' diye haykırdığım zaman, saat gecenin üçüne çeyrek vardı.

Onu hiç tanımıyorum. Hiçbir yerde görmüşlüğüm falan da yok doğallıkla... Gecenin üçünde beni heyecanlandıran bu delikanlıyı alnından öpmek için önüne geçilmez bir istek duymuş, buna olanak bulamayınca da kaleme kâğıda sarılmış Bizim Köy hakkında bir methiye döktürmüştüm.

Ne zaman uykuya geçtim bilmem. Sabahleyin çok erken uyandığım zaman akşamki heyecanı yeniden yaşadım ve karıma: "Bu kitabı bugün oku" dedim. "Derhal oku... Senden yemek falan istemiyorum, öğleye kadar oku, üzerinde konuşalım!"

Orhan Kemal (*Yaprak* dergisi)

Mahmut Makal'lar, yurdumuzun gerçek yüzünü bize yetki ile gösteriyorlar. Kendi içlerine kapanmış aydınlarımızı uyandıracaklar, utandıracaklar.

Melih Cevdet Anday (*Yaprak* dergisi)

Bizim Köy'ü yazan bir insandan bu ülkeye kötülük geleceğine inanamayız. Onun bu yurdu en az Niğde Valisi kadar sevdiğini biliriz. Ebubekir Hazım Tepeyan'ın Meşrutiyet yıllarında çıkmış Küçük Paşa adlı bir kitabı vardır. Niğde bölgesindeki köylülerin durumunu anlatır. Anlatılan durumun da Bizim Köy'de anlatılandan ayrımı yoktur. Yani Makal'ın gördüğü iş, böylece, o köylülerin yüzyıllardır değişmeyen yazgılarını bir de bugünkü kuşaklara göstermek olmuş. Sonunda da tutuklanmış.

Orhan Veli Kanık (*Yaprak* dergisi)

Mahmut Makal'ın yapıtında her şey 'dama' der. Ondan sonra gelenler sadece köyü anlatıyorlar...

Mehmet Kemal (*Barış* gazetesi)

Nerde Türk halkı için savaşan bir Türk aydını vardır, onu dünya alkışlasa da Türkiye'nin yerli kompradoru lanetleyecek ve yerin dibine batırmaya çalışacaktır. Mahmut Makal'ın başına gelen budur. Çünkü bu değerlerden Mahmut Makal, her türlü baskıya karşı koymuş, kimseye boyun eğmemiş, gazaba çarptırılmış biriydi. Onun dünya kamuoyu önünde alkışlanması, kendisini alaşağı etmek isteyenleri bir kat daha küçültüyor.

Çetin Altan (*Akşam* gazetesi)

Size ben Makal ayarında yüzlerce Türk sol yazarı, çizeri, sanatçısı, düşünürü sayabilirim. Siz bana Makal'ın eline su dökebilecek, yurt dışına adım atar atmaz sudan çıkmış balığa dönmeyecek on sağcımızın adını verebilir misiniz?

Refki Erduran (*Milliyet* gazetesi)

Hak bildiğim yolda Makal gibi bir can yoldaşı daha kazanmanın sevinci içindeyim. Mahmut Makal'lar edebiyattan çok, bir memleket davası olan bu yolda başarılı olacaklardır.

Samim Kocagöz (*Yeditepe* dergisi)

Edebiyatımızda yeni bir aşama belki de bu yapıtla başlayacaktır. Bu, hakiki, her türlü mübalağa ve şahsi telakkilerle mahiyeti değişmemiş bir realizmin hakim olduğu edebiyat aşamasıdır. Orta Anadolu köy halkının yaşamından gerçek sahneler cidden çok sanatkarane gösterilmiş bulunuyor.

Samet Ağaoğlu (*Varlık* dergisi)

Makal, kuşağımızın zaferini kazanmış oldun. Yapıtın, "Hayal Şehir" gibi ödül kazanmayabilir. Fakat okuması yazması, anlama isteği olanların zihinlerini kazanacağı muhakkaktır. Hâlâ Amerika'ya, bilmem nereye ziraat ihtisası için adam gönderiyorlar. Çalışmaz bu adamlar bizim köyümüzde. Camlı masa gerisinde oturacak olduktan sonra, şimdiye kadar ehliyet kazanıp dönenler yetmiyor mu?

Muzaffer Hacıhasanoğlu (*Varlık* dergisi)

Mahmut Makal davanın dış manzarası ile iç manzarasını maharetle ortaya koyuyor. Ve gösteriyor ki, yaralara parmak basmamak için biz, sürekli olarak gerçeği görmekten kaçınmışız, sürekli olarak köyü kendi dert ve acıları içinde bırakmış, büyük bir bencillikle aynı vatan üzerinde birbiriyle bağdaşmayan iki hayat yaratmışız.

Cihat Baban (*Son Saat* gazetesi)

Bizim soyumuzun hayal çağını yaşamamız gerekiyordu, ama bizden ilerideki soylar, daha zengin, daha sağlam kaynaklarla işe başlıyorlar. En güzel örnek, Köy Enstitülerinden yetişen yazarların durumudur. Birçok yazarın, bir sürü denemelerden sonra bile varamadığı salt edebiyat alanına Mahmut Makal, tek bir kitapla varıverdi. Ama onun yolunu hayat ve Türk Edebiyatının yeni gelişme olanakları açmış bulunuyordu.

Ceyhun Atuf Kansu (*Varlık* dergisi)

Bizim Köy 1950'de bir başyapıttı, 1995'te de bir başyapıt. Anlatılan nesne ya da olayın kendisi sanılacak ölçüde yalın anlatımıyla, sıradanı şiire dönüştüren gözlem gücüyle, yoksulun o soylu ve varla yok arası gülümsemesiyle donanmış genç anlatımcının duyarlı olduğu kadar da nesnel yaklaşımıyla, Bizim Köy yazınımızda bir doruktur.

Prof. Tahsin Yücel (*Cumhuriyet* gazetesi, 5.9.1995)

Makal siyasi iktidarlar için bir hasım olmuş çıkmıştır. Yirmi üç yıldır iktidara kim gelmişse, onun sillesini yemiştir. Suçu da köyü yazmaktır. Türk toplumuna karşı görevini yapmış bir öğretmen, bir yazar, yirmi üç yıldır o toplumun gözleri önünde manevi işkence ile cezalandırılmaktadır.

Sadun Tanju (*Cumhuriyet* gazetesi)

Demokrasi tecrübeleri, iktidar değişiklikleri bile aydın geçinen çevrelerde, Makal'ın uyandırdığı şaşkınlık, yılgınlık ve hayreti uyandırmamıştır. Kamuoyu yüzyıllardır ilk kez "efendimiz" köylünün ne olduğunu bir köy çocuğunun ağzından dinliyordu. Makal'ın gayet sağlam ve iyi bir anlatımı var.

(*Akis* dergisi)

Eski kuşağın, "Ayağı nalınlı kızların tıpış tıpış raksettiği yer" olarak tasvir ettiği Anadolu köyünün üstündeki kalın ve karanlık perdeyi yırtıp atmak ancak Mahmut Makal'a nasip olabilmiştir. Makal, böyle mutlu bir akımın öncüsüdür. İşini çok iyi bilen bir yazardır; bu yüzden teslim bayrağını çekemez. Edebiyatı, edebiyat olsun diye yapan eski kuşaktan değil çünkü. Geri bırakılmış bir halkın acısını, Makal ve Makal'lar çekecektir. Ama şurası bilinsin ki, tarihin kutsal sayfaları bu acı çekenlere yer verecektir, acı çektirenlere değil.

Ahmet Köklügiller (*Çaltı* dergisi)

SAKAL-MAKAL
Yahut
Aferin Oğlum Ahmet
Bu Yolda Devam Et

Herifçioğlu Sen Mişel'de koyuvermiş sakalı
Neylesin Bizim Köy'ü, nitsin Mahmut Makal'ı
Esmeri, sarışını, kumralı, kuzguni karası
Cebinde dört dilberin telefon numarası
Bir elinde telefon bir elinde kesesi
Uyyy! Yesun oni nenesi
Yesun oni nenesi

Bedri Rahmi Eyüboğlu (Yeditepe dergisi)

Derleyip düzenleyen: Kaya Serdengeçti

Dış Basından

Mahmut Makal'ın "*Anadolu'da Bir Köy*" başlığı ile İngilizce'ye çevrilen iki yapıtı İngiliz basınında büyük bir ilgi ile karşılanmıştır. *Bizim Köy* ile *Hayal ve Gerçek*'ten oluşan bu yapıtın basındaki yankılarından birkaç parçayı aşağıda okuyacaksınız:

Başarılı bir çeviri. Sadece ilkel bir Anadolu köyünün sosyal durumunu anlatmakla kalmıyor, aynı zamanda Batı kültürü almış genç bir Doğulunun düşünce ve duygularını ve birdenbire gözleri açılan kuşağının şaşkın, duraksayan halini de anlatıyor. Şair ve filozof ruhlu, duygulu bir yazar. Sade ve zekice hazırlanmış bir yapıt. Gerçekten sert...

The Times Literary Supplement

Duygulu, efendice ve çok içten. Son yıllarda Türkiye'de yayımlanan kitaplar arasında belki en fazla tartışmaya yol açan iki yapıt. Yeni baştan ve gizlice oluşan Doğu'yla ilgilenenlerin okuması gerekir.

Spectator'da Calt Careo

Çok ilgi uyandıran bir kitap. Yazarın mücadeleci ruhu, yenilmesi gereken birçok güçlüklerle karşılaşıyor. Alay ve nefretle yazıyor. Üslubu sade ve tepeden inme.

British Book News

Canlı bir izlenim. Türkiye'de büyük heyecan yarattı ve Demokrat Parti'nin zaferine yararlı oldu.

Manchester Guardian

Türkiye'de en fazla tartışma yaratan ve en çok satan kitaplardan biri. Bazı Anadolu köylerinin sefalet ve geriliğinin canlı bir tasviri. Çalışkan, hisli ve işlek bir kaleme sahip genç bir adamda eskiyle yeninin karşılaşması, bu çok ilginç kitabın en ilgi çeken yanı değildir.

The Economist

Çok etkileyici bir yapıt; önsözü ve yardımcı notları da çok yararlı.

Time And Tide

Yazar, kendi ülkesinde ünlendi, kitapları onu burada da tanıtacak.

John O'London's Veekly'de Henry Barlein

Bu ilginç, çekici bir yapıttır. Mutlaka okunmalı...

Tribune'de Bruce Bian

Türk köylüsü arasından çıkan ilk işlek kalem. Makal unutulmaz şeyler yazıyor. Dikkatle okunmaya değer.

Western Mail

Eşine pek rastlanmayan hoş bir kitap. Dünyanın hemen hiç bilinmeyen bir köşesindeki yaşamı bu kadar doğru anlatan bir kitap şimdiye kadar belki de yazılmamıştır.

Cape Times

Alman Basınında

Mahmut Makal dünyanın ve insanların unuttuğu bir köyün öğretmeniydi. O hiçbir şey katmadan bir fotoğraf kamerası gibi köyünü ve oradaki olayları saptadı. Bunun arkasından da tutuklandı. Sonradan yazdıklarının doğru olduğu görüldü. Türk köylüsü hâlâ cehennemde yaşar.

Wiener Wochenblatt, 19. 6. 1971

Makal, Anadolu'nun ortasındaki köylerin çaresiz durumunu, insanı sarsan bir gerçeklikle dile getiriyor. İnsan onuruna yakışmayacak biçimde sürdürülen bu yaşamın öyküsü Orta Avrupalıyı sarsmıştır. Aklın alacağı gibi değildir. Kitap, yalnızca köydeki yapıyı ortaya koymamış, aynı zamanda köylünün düşünme biçimini bize yansıtmıştır. Türk köylüsünün yaşam düzeyi ve toplumsal durumuna ilişkin bu aracısız (direkt) kitap en büyük kitaplıklarda yer almalıdır.

Ervin Beier (Büchenzeiger), Temmuz 1971

Bu kitap Türkiye hakkında fikir edinmek isteyenler için de önemlidir. Bu kitabın yankısı bütün dünyaya yayıldı. Ama Türkiye o günden bugüne acaba değişti mi? İnsan başına düşen gelir arttı mı? Yüzde doksan beşi ışıksız olan köylerde ve yüzde altmışı okuma yazma bilmeyen köylülerin yaşantısında bir değişiklik oldu mu?...

Am Wochenende, 13. 7. 1971

Mahmut Makal, acı köy gerçeğini konuşma diline yakın yalın bir dille fakat empresyonist bir görüşle dile getiriyor. Bu yazılar edebiyat çevrelerinde bir olay yarattı. Hücumlara uğradı. Fakat haksızdılar. Çünkü yaralar, iyileştirilebilmek için önce açılmalıdırlar. Bu işi ya hekim yapar, ya da bizzat hasta yapar. Makal hekim değil, ama dertlilerden biridir. O köyün bilinmeyen sefalet ve unutulmuşluğunun acısını bizzat yaşayanlardandır.

Prof. F. Rummel (Die Tükei Auf Dem Weg Nach Europa)

Bu yapıt, Türkiye'de ilk "best-seller" ve Türkler arasında Kuran'dan fazla okuyucu bulan tek kitap oldu. Bu başarının nedenleri çok yönlü idi: Bir kere, Türk halkının, yüzde seksen ikisinin henüz köylerde yaşadığı bir dönemde, köy yaşamı, yazdıklarını ayrıntısına kadar bilen bir yazar tarafından kaleme alınmıştı. Sonra da, bu yapıt, kentli aydınların kafasındaki "bahtlı, doğayla baş başa ve mutlu köylü yaşamı" klişesini yıkıp dağıtmıştı...

Prof. Petra Kappert, (Frankfurter Allgemeine Zeitung, 9. 1. 1982)

Bizim Köy'de anlatılan toplumsal, kültürel ve insancıl sorunlarla köyün kalkınması yolunda Makal ve arkadaşlarının gösterdikleri ülkücü çabalar, bence yalnız Türkiye için değil, öteki uluslar, özellikle Türkiye'nin komşuları için büyük bir önem taşımaktadır. Bu nedenle yapıtın İsrailli okuyucuları da yakından ilgilendireceğinden eminim.

Dr. Uriel Heyd (İsrail)

Bizim Köy, açlıktan, soğuktan, boş inanışlardan, adaletsizlikten, insan zekâsından söz eder; çağımızın olgularını yansıtır. Çağdaşlaşma ve kalkınma hareketlerinin öncüsü Kemalist devrimin sonuçları böyle mi olacaktı? Onurlu, bağımsız, kahraman bir halkın başarıları nerede? Reform hareketleri Demirciköy'e, Nurgöz'e neden ulaşmadı? Kişisel cesaretin, eğitimin ve içten gelen öfkenin bir belgesi olan *Bizim Köy*, eskimiş bir dünyanın kökünü kazımak için çalışan genç kuşağın kitabıdır...

Mondadori (İtalya)

Makal'ın kitabı, Amerika Üniversitesi'nde yetişmiş Türk gençliği üzerinde kaynaşmalar yarattı ve ümitsiz, ama içe işleyen haykırışı bütün ruhlarda devrimci inancı körükledi. Yazarın anlatım gücünü ve çağdaş anlayışını takdir edeceksiniz...

P. Papados (Yunanistan)

Türk edebiyatında Anadolu yüzyıllarca unutulmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Anadolu uyandığını gösterir. Ve birden, Türk edebiyatında bilinmeyen bir Anadolu canlanıverir. Acılarıyla, sefaletiyle, cehaletiyle, yarı feodalizmiyle, kavgalarıyla, bağnazlığıyla, ilkelliğiyle... Makal bu akımda, Anadolu'yu bize bütün çıplaklığıyla gösteren ilk kişilerdendir. Onun çağdaş Türk edebiyatına hizmeti başkadır. O bütün çağdaş Türk yazarlarından önce Anadolu'yu olduğu gibi dünyaya tanıttı. Türkiye'de kaleme alınmayan başka bir âlemin var olduğunu göster-

di. Birdenbire bir perde kaldırıldı ve Anadolu bütün toplumsal, politik, kültürel, psikolojik sorunlarıyla meydana çıktı.

Prof. Rıza Mollof (Bulgaristan)

Anadolu'da Bir Köy Anadolu'nun destanıdır. Onu bir bayram tatilinde severek çevirdim Farsçaya...

Prof. Tevfik Sophani (İran)

Fransız Basınında

Mahmut Makal'ın 1950 yılında unutulmaz *Bizim Köy*'le başlayan başarısı, on dört yıldır, gittikçe büyüyerek sürüyor. Bu başarı zincirine, 1963 yılının son aylarında bir halka daha eklendi: Makal, birçok dilden sonra Fransızca'ya da çevrildi. Çeşitli kitaplarından yapılan güzel bir seçme, Plon Yayınevi'nin *La Terre Humaine* dizisinde yayımlandı. *Un Village Anatolien* adıyla sunulan kitap, Fransa'da olduğu gibi, Fransız dilinin yaygın olduğu birkaç ülkede de küçümsenmeyecek bir ilgi uyandırdı. Ünlü *Les Temps Modernes* dergisi, *Preuves Informations, L'Orient, Revolution Africaine* gazeteleri kitaptan parçalar yayımladılar. Lyon'da yayımlanan *Bulletin des Lettres* dergisi, Makal'ın kitabını, ayın en iyi beş kitabı arasında gösterdi. Kitap hakkında çıkan bazı eleştirilerden alınmış parçaları okurlarımıza sunuyoruz:

Bir köy öğretmeninin yazdığı bu olağanüstü belge, İngiltere'de olduğu gibi Rusya'da da geniş bir okur kitlesi bulmuştu. Fransa'da aynı şeyin olmasını dileyelim.

Paris-Normandie, 15 Kasım 1963

Mahmut Makal, otuz üç yaşındadır. Yaşamının bu otuz üç yılının hepsini köylüler arasında geçirmiştir: Önce doğduğu yer olan Demirciköy'de, on yedi yaşından sonra da, İvriz Köy Enstitüsü'nde beş yıllık bir öğrenimin ardından, öğretmenliğine atandığı Nurgöz köyünde.

Mahmut Makal, daha öğretmenlik mesleğinin başında, Türk köylerinin acıklı yazgısı üzerinde yazılar yazmaya başladı. Yazıları, İstanbul'un ilerici dergilerinden *Varlık*'ta yayımlandı, sonra kitap halinde toplandı. Bu yazıları büyük dalgalanmalara yol açtı. Alınan önlemlere karşın, Mahmut Makal geniş bir okur kitlesi buldu.

Revolution Africaine, 16 Kasım 1963

Mahmut Makal'ın sade, dolaysız bir dille yazılmış kitabı küçüklü büyüklü bir yaşanmış hikâyeler dizisi halinde sunulmuş. Bazı bazı biçim bakımından basit olsalar bile, hepsinde korkunç bir acılık var. *Bir Anadolu Köyü* (*Un Village Anatolien*), yaşanmış bir tanıklık. Yazarın mizahı altında her zaman belli olan bir acı çığlığı.
Hiçbir şey kaçmıyor Makal'ın gözünden. Ne kişilerinin insan nitelikleri, ne de kusurları. Ama bu kişiler ister iyi, ister kötü, ister cömert, ister cimri, ister kurnaz, ister bön olsunlar, hepsi de çekiyor, sarıyor insanı. Kaynayıp duran sefalete karşı her dakika savaşmak zorundayken, yaşama içgüdüsü iyi duygulardan önce gelirken, ölüm hastalıktan eriyen sevgili varlıkları almak için fırsat beklerken, kusursuz olmalarına olanak var mı?

Le Monde, 21 Aralık 1963

Böyle bir kitap, durumu dolayısıyla, her türlü edebiyat sorununu aşmasına karşın amacının bambaşka olmasına, sonuçlarının da Türkiye'de birçok aydının, politikacının görüşünü değiştirme olasılığı bulunmasına karşın, Makal'ın yalnızca bir tanık, rastlantıların yazar yaptığı bir sanatçı olmadığını ısrarla belirtmek gerekir. Mahmut Makal, güçlü, açık, keskin bir deyişle yazıyor. Ama bu deyiş, çoğunlukla, gerçek yazarı belirten, anlatılmaz bir büyü sezdiren, kekre bir şiire erişiyor...

Action (Tunus), 21 Aralık 1963

1950 yılında, yirmi yaşlarında bir Türk öğretmenin, Mahmut Makal'ın *Bizim Köy* adlı kitabı, yayımlandığı zaman Türkiye'de gerçek bir tepki yarattı. Okumuş, Batılılaşmış kentliler, Türk köyünün vahşilik diyebilecekleri durumunu karşılarında

buluyorlardı. Makal daha sonra başka kitaplar da yayımladı. Birincisi gibi, bunlar da köylülerin sefil, pis, bilisizliğe ve boş inanışlara batmış yaşayışını gösteren, büyük ölçüde özgeçmişe ilişkin hikâyelerden oluşmuş kitaplardı.
Güzin Dino, Makal'ın değişik kitaplarından seçilmiş metinleri ustalıkla bir araya getirmiş. Kitabı, pek yararlı notlar, kanıtlayıcı desenler ve güzel fotoğraflarla zenginleştirmiş. Bu durum, kitabın edebiyat değerine zarar vermeden, ilginç bir budunbetimsel (etnografik) ve toplumbilimsel yön kazandırıyor ona. Çeviri güzel, özenli. Yapılan ekler de Fransız okuru için karanlık kalan birtakım sorunlara ışık tutuyor. Kısacası okunması hararetle salık verilecek güzel, yararlı bir yapıt.

Bulletin Critique du Livre Français, Ocak 1964

1950 yılında, İstanbul'da, Mahmut Makal'ın ilk kitabı yayımlandığı zaman, Orta Anadolu'nun geri durumu üzerindeki tanıklığı gerçek bir tepki uyandırdı. Yazar tutuklandı. Birkaç hafta hapiste tutuldu, anlattığı köyün adı değiştirildi. Ama bu tanıklığın değeri kısa zamanda kabul edildi. Makal'ın yazıları yabancı dillere çevrildi. Bu yazılardan yapılmış seçmelerden oluşan bir kitap, bugünlerde Fransızca'da, Plon Yayınevi'nin *Terre Humaine* dizisinde yayımlanmış bulunuyor. Uygarlıklar ve toplumlar üzerinde incelemeler yayımlayan bu değerli dizide Claude Levi-Strauss'un *Tristes Tropiques*'i, Georges Blandier'nin *Afrique Ambiguë*'sü, René Dumont'un *Terres Vivantes*'ı gibi değerli yapıtlar yer almıştır.
Bir Anadolu Köyü'nü (*Un Village Anatolien*) Güzin Dino bilimsel bir doğruluk ve ağırbaşlılıkla sunmuş. Genç Türk öğretmeninin, Anadolu'nun ortasında bir köyün yaşayışını gösteren acı tanıklığı, Japon filmi *L'ile Nue* gibi, Carolina Maria da Jesus'nün *Le Depotoir*'ı gibi, son yılların o insanı allak bullak eden belgelerini düşündürüyor.

D'Orient, 4 Ocak 1964

Mahmut Makal her şeyi görmüş, her şeyi not etmiş, hep de titrek bir kalemle. Kopardığı imdat çığlığı işitilecek mi? Öyle sanıyoruz, çünkü bugünün Türkiye'si, köklü reformlar yapma-

ya kararlı görünüyor. Geriliğe, tarım yöntemlerinin ilkelliğine karşı sesini yükselttiği için, köylülerin uzun zaman canlı bir gerçek olarak kalmış sefil yaşayışını gözler önüne serdiği için, bu kurtuluş hareketinde, bu eşsiz belgenin yazarının da bir payı olacaktır elbet.

Figaro Littéraire, 9 Ocak 1964

Daha ilk sayfalarda bir gübre, sefalet ve pislik kokusu yapışıyor gırtlağınıza. Kitabın sonuna kadar da bırakmıyor. Türkiye'de Orta Anadolu'da, 1950 yılında mıyız, yoksa yüz yıl, beş yüz yıl, iki bin yıl öncesinde miyiz? Kitapta öyle köy tabloları var ki, unutulur gibi değil.

Bulletin des Lettres, 15 Ocak 1964

Yazar, Menderes'in yıldırımlarını üzerine çekmiş olan bu yazılarında, yorulmak, bıkmak bilmeden, sade, dolaysız bir dille, insanı duygulandıran bir deyişle köylü sınıfının içinde tutulduğu ortaçağ öncesi karanlığını gözler önüne seriyor.

Nouvelles Littéraires, 30 Ocak 1964

Tanıklığından dolayı hapse atılmış yazarın satırları arasında, işlenmemiş halde bir toplumbilim, insanı altüst eden bir belge özelliği seziliyor. Kitap birçok tarım ve ekonomi uzmanıyla toplumbilimciyi de aynı biçimde altüst etti. Türkiye'nin bakımsız taşra bölgelerinin yazgısının değiştirilmesine bundan sonra karar verildi.

Libre Belgique (Brüksel), 24 Ocak 1964

Ciddi görünüşü ve ateşli anlatımı, sözündeki doğruluğu ve sakınmazlığı ile Makal, kolayca boyun eğecek kişilere benzemiyor. Doğru bildiğini söylemeye, cehalete ve yoksulluğa karşı savaşına devam ediyor. Durmadan yazıyor; kitapları İngilizce, Rusça ve Fransızca dillerine çevriliyor.

Sophie Lannes (Santé du Monde, Aralık 1966)

Derleyen ve çeviren: Prof. Tahsin Yücel

© **LİTERATÜR** NİSAN 2018